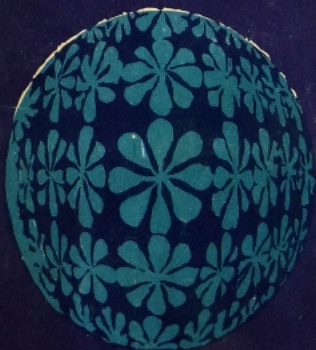

ИНЧИ
ХАЗИ
НАСИ

ИНЧИ
ХӘЗИ-
НӘСИ

КӘНЧЛИК
БАҚЫ
1977

Фире-тачик дилләриндән тәрчүмә едәни
Аббасали Саровлу

Редактору Бахтияр Ваһабзаде

Нәшрият редактору Чинкиз Әлиоглу

ТҮКӘНМӘЗ ХӘЗИНӘ, СОЛМАЗ КҮЛҮСТАН

Мүдрик фикирләр, һакиманә сөzlәр, ибрәтамыз фәлсәфи афоризмлар бәднн жарадычылыгын, хусусән сөз сәнәтинин көзәллижн вә жарашыгыдыр. Олар сөнмәк билмәжән, һеј шәләләнән, даима әтрафа гыгылтчым сәпәләжән көзләр кимидилр: һәмншә япыр, һәмншә ншмг верир, һәмншә исти вә одлудур. Навахт әлиһә алсан елә биләчәксәнни курһакур јанән күрәдән чыхармысан. Булардан, бу ншмг сачан, инсанын фикрлини ојнадан, синәсиндәки ниссләри аловландыран бу мүдрик, мәналы сөзләрдән мәһрум олан әсәрләр нә гәдәр сөнүк, нә гәдәр чансыздыр! Бу бөјүк кејфијјәт мәналы, мүдрик афористик сөз јаратмаг кејфијјәти та гәдим замандан истәр Ишәрдә, истәрсә гәрбдә классик әсәрләр үчүн сәңијјәви олмушдур.

Хусусән о, әсәрләр үчүн ки, олар чәмијјәтин күндәлик һәјәти вә инсанларын сојумаз мүбаризәләри илә чанлы әләгәдә јаранырлар. О әсәрләр үчүнки, олар дәрин һәјәчан вә иләһмла јазылмыш олурлар. һәјәтин мәнасы, инсан әмәлләринин јакшы вә јаманлыгы барәдә, шүурун, еһтирасларын, сөзлә әмәлин һарда, һансы ичтиман шәрантдә, аһәңкар вә ја учурумла олдуғу барәдә дүзкүн тәсәввүр јарадырлар. Дәрин вә һәссас мүшаһидәләри, мүрәккәб һәңгәтләри, мүтәрәғи фәлсәфи, әхлағи фикирләри ифадә ехирләр.

Шәрг халгларынын бәднн жарадычылыгында, хусусән классик әдәбијјатында варлыгын мәнасыны, инсан һәјәтинын сирләринин дәрк етмәк, һәјәт һадисәләриндән мәнави-әхлағи вә ичтиман-фәлсәфи нәтичәләр чыхармаг, инсанын һәјәт тәчрүбәсини јыгчам, афористик фәлсәфи фикирләрлә јекунлашдырмаг мејли чох күчлү олмушдур. Буна көрәдир ки, узун әсәрләр бөјү поэзија фәлсәфи тәфәккүрлә ашыланмыш, бөјүк шаирләрин әсәрләри ејни заманда фәлсәфи фикрин һәрәкәтини әкс етмиш, һәјәтин, объектив әләми һәм бәднн, һәм дә фәлсәфи идрак васитәсә олмушдур. Бир сыра шәрг халгларынын тарихиндә — елә дөврләр вар ки, поэзија һәм естетик, һәм дә фәлсәфи фикрин инжиһафыны көстәрән ән мәтәбәр мәнбәдир.

Лакин һәр поэзија јох, о поэзија ки, дәрин ичтиман мәна дашы-јыр, һәјәтдән доғуб, һәјәтин нәфәсилә јашајыб, халгын реал мүбаризәләри илә, мәнави әләми, инамы, әғидәләри вә һәјәт фәлсәфәси илә үзү сүрәтдә бағлы олуб. Белә поэзијанын нәинки мүндәрәчәси, мәзмун, әкс етдији материаллары, бәднн формасы да, бәднн при-

жомлари ва образлар силсиласи де халгын ҳаёти ва психологич аламини ҳусусиётлариде бағлы олур. Һағниг истеъдадин, даһи сонаткарың бөүкчүлүү де ело ондадыр ки, халгын кениш маънаде ҳајат тәчрүбәсине ва газандыгы маъйын сөрәәтләре әсасланараг јени ичтимаи, фәлсәфи ва естетик инкишафын талабларини, еһтијачларыны һамыдан әввал дујур ва ону јүксәк сөвијјәде едоје билир. Бир сыра мүдрик, һакимане ифадәларини, јашамаг нормасы олмуш фәлсәфи фикирларини мухтәлиф дөврләре јазмыш сонаткарларын әсәрләринде бәзән бу ва ја макор шәкилдә тәкрар олунмасы һеч де тәәччүбүл дејилдир: Әдәби мәктәбләр ва инсан насилләри һәмшә бир-бирилә бағлы олмуш, бир-биринини һәм угурду, һәм де угурсуз тәчрүбәсиндән ибрат алмага чалышмышдыр.

Охучуларә тәғдин олунан «Иччи хәзинәси» Шәрг халглары әдәбијјатиндакы бөүк сөрәәт ва немәтләрин аичаг чүзүи бир һиссәси болмасына бахмајараг, бу әдәбијјатларын зинкин ва роһкарың көзәлликләри барәде ајдын тәсәвүр јарада билир. Китабда Иран — Тачик классиклары ва бәзи муасир јазычылары илә Јанашы Азәрбајҗанын да Хагани, Низами, Носими, Фүзули кими өлмәз дүһаларынын фарсча шеърләриндән нүмунәләр чап олунушудур. Јухарыда дејимиз бөүк бәдин кејфијјәтләр — бу нүмунәләрдә бариз шәкилдә өзүнү көстәрир.

Һуманист фикирләр, зәһмәткеш инсана һөрмәт ва мәһәббәт, әдәләтсиз, әүлмкар һакимләре нифрәт, фәјдали фәәлијјәтә, јарадычы әмәјә чагырыш, варлыгын кизли сирларини аичаг еһтирасы, сағлам инсани шууруну һәр шејдән үстүн тутмаг ва нүмунәләрдә тез-тез раст кәлдијимиз гүмәтли мотивләрдир. Дунјанын һәр јериндә әсрләр узуну бөүк-кичик бүтүн һакимләр зәһмәткеш кәндлијә алчаг нәзәрлә бахмыш, ону әвам, чаһил әдланларараг әлә салмыш, еһтијач долу һајатына күмүшләр. Өзләрини болулудан чатајлар сүфәрларини ва дөбдәбәли сарајларыны нә кәндлинин ағыр әмәјилә јетишимши немәтләр бәзәмишдир. Шәргин да, гәрбин да бөүк һуманист шаирләри ва јазычылары һәмшә зәһмәткеш кәндлинин мүдәфәәсино галмыш, онун әмәјини шөһрәтләндиришми, бу әмәјин бөүк һајаты әһмијјәтини гүрурла гејд етмишләр. Хаганини, Низамини, Фүзулинин зәһмәткеш инсана, ҳусусән әмоки кәндлијә һәср олунуш шәрләри үрөк ганы илә јазымышдыр. Шәргин демәк олар ки, бүтүн бөүк шаирләри әмәк адамына, әли габарлы кәндлијә көзәл мисрәлар һәср етмишләр. ХI әсрдә јазыб јаратымыш насир Хосров «Кәндлијә ситәјиш» — кими чох гүмәтли шеър јазымышдыр ки, һаман шеър бу китабда чап олунур. Шеър өз парлаг һуманист руһилә диггәти чәлб едир:

*Кәндлибир халгынн әзиз өвәдәи,
Гушү да, гурду да севди, төвәдәи.*

*Одур шадлыг верән шәһәре, кәндә,
Тарладе, бағларда зәһмәт чәкән дә.
Ишләјәр хышыјла јер сәкә-сәкә
Халда немәт верәр төр төкә-төкә.
Дән сапан, бағ салак, кул дәрән одур
Дунјаны чинкәтә дөндәрән одур.*

Һалал әмәјилә һәм өз аиләсине чөрөк газанан, һәм де башга вәтәндәкләре хидмәт едән кәнд ва шәһәр әмокиннин тәрәнуғи классик әдәбијјатда әнъәдән доған әди әдәби һадисә дејилди, бөүк сонаткарларын инамынын, фикри ва әхлағи мөғвәнини, инсани маһијјәтинин тәләби иди. Онларын даһа дәрин дүшүнәләрни һајатын, ичтимаи варлыгын мөвчуд гајдаларынын әдәләтсизлик мәнбәи олдуғуна ва бу гајдаларын дәјилмәсән зәруратино инсанларын зәһмәткеш инсандан, онун ағыр, әзәбкеш вәзијјәтиндән ва һүғусеулуғундан данышаркән нәзәрләрини өкә гүтбә салыр, һаким, мүстәбид ичтимаи гурулушын башында дуранлар, сүқанчылары гәзәб ва нифрәт һәдәфи едирдиләр. Фүзули үзүнү белә һакимләре тутуб дејирди:

*Һәји варса ортаг кими тән бәлуәрсән кәндлиларин
Әдәбияна хәләләтәдән һеч вәлуәрсән кәндлиларин?*

Даһи шаир һајатда көрдүју ва мушаһидә етдији сәјсәз-һесабсыз һадисәләре әсасән халгы сојан, талап едән мүстәбидларын инсанлыгдан узаг олдуғу тәғарына кәлишди. Сарајдан тутмуш узаг кәндләре гәдәр һәр јердә мәрһәмәтсизлик, јалан ва ријакарлыг һәкк етдијинә, «сүтјанда чомәрдлик», «әјјанда сәхавәт» олмадығына, һакимијјәт дәсткәһынн сатгын, һорис, тамәһкар ва аичаг өзүнү, өз хәјрини күдән некарләр, көләләр бөјүтдүјуүнә гәһе иди. Белә бир мабәдә гуллуғ едәнләрдә инсанијјәт ахтармаг әбәсдир:

*Ким ки сүтјан сарајына ајаг баса, дејил инсан
Көләлијин дәркәһына әсла салмаз мејил инсан!
Мәрһәмәтсиз сәләтәтдә санма халга сәдәт вар,
Нә сүтјанда чомәрдлик вар, нә әјјанда сәхавәт вар.*

Марағлыдыр ки, классик шәрг шаирләринин чоху, о чүмләдән бөүк Фүзули де мүстәбид һакимләрдән данышаркән онлары вар-дөвләт һәрислијинин, сөрәт, гызыл топламагдан домајан тамәһкарын чаһлы тиссалы кими фәрдиләшдирнрләр. Аллаһа «сары иблис» олан бу мүстәбидләр өлкәларини ва халгларын башында дурараг һеј халдан, вәтәндән данышсалар да шәхси мәнфәәт вә һакимијјәтләриндән башга һеч бир шеј онларын үрәјини дејүндүрмүр, һәрислик алову илә чоһан үрөкләри дурмадан «танларын» од пүскүрүр.

*Тәләнчылар ордуларым һәр өлкәјә доласун дејәр,
Иран шаһы олса бил ки Турак мәним олсун дејәр.*

*Бир чанда ки һәрисиҗин атәшилә јәна үрәк,
Гызыл йөгмаг тәлашилә өз пускурәр сәна үрәк...*

Сөрвәт, вар, дөвләт, гызыл һәрисиҗинин инсаны нә гәдәр ачлаҗлыгыны, вәһинләшдирдиҗини, күтләшдирдиҗини Нәсимн дә гәләмә алымышдыр. Һәрис адам пул топламаг үчүн нә васитәҗә дөсән әл атыр: ачлаҗлыг едәр, мүгәддәс гапулары позар, инсаилары алдадар, чүр-бөчүр пис јоллара гәдәм гојар, она дүз јол көстәрән, агыллы сөз дејән, өјүд-нәсиһәт верәнләрә гулаҗ асмаз. Чүнки сөрвәт һәрисиҗни көзүңү дә, гулаҗыны дә тутуб. Нәсимн зәманәсидә чохлаҗынын бу азара мүбәтәлә олдуҗыну көзәл ифадә етмишдиҗ:

*Эр сәһәти долдурубдур чох адамын гулаҗыны,
Санки кардыр, өјүд версин зәррә гәдәр етмәз эсәр.*

Инсаны ичәриңдән чүрүдән бир чүр мәңғи сифәтләрә гаршы Шәргин һуманисет, мүтәрәғги шаирләри көзү тох, мәрд, чәсарәтли, тәмиз үрәкли вә тәмиз пијјәтли олмаг кими көзәл кејфијјәтләри јәјмаға чалышмышлар. Нәсимн дејир:

*Мәрд инсандә талаһкарлығ, һәрислик јох, һүнәр көрөк
Өмүр — сәлим күләјидир, сөрвәт, дөвләт, тоза бәкәр...*

О шаирләр ки, Шәрг интибаһынын доғулмасы вә инкишафы онларын ады вә јарадычылыгы илә бағлыдыр (Нәсир Хосров, Хагани, Чамин, Низами, Кафиз, Фүзули вә башгаллары) онлар эллими, мүстәбиди рәдд етмәклә гәлмәкә, онун мүтләғ чөзәләнчәҗыны тәсдиғ етмишләр: Еј аманисиз мүстәбид, сәм инди нә гәдәр гүвәтәли олсан дә, һөкмүн һәр јерә ишләс дә, тылычынын дады дә, габагы дә кәссә дә, әмин ол ки, бир күн сәнә дә диван гурулаҗаҗ. Халға еләдиҗинин чөзәсины алаҗаҗсын. Тәһран Тәбризи дејир:

*Еј зүлмәли халғы аглар гојан эалим,
Ситәшмәндән еләр чана дојан эалим.
Јердә гәлмәз мәдлумларын наһаг гәни.
Гисас күңү өз ганика бојан, эалим...*

Халға һөкм етмәк, инсаилары асылы вәзипјәтдә сахлајан мөвгеләрә чатмағ, мәисәбәрәстлик чох гәдим тарихи олан хәстәликидиҗ ки, онун васитәсилә дөвләт дәсткаһыны әлиңә кечирән мүстәбид вә мәисәбәрәст һәкмикләр һағгы, әдәләти талдаламыш, азад дүшүнчәни, иштығлы фикирләри боғмаға чәлд етмиш, мин чүр һејсијјәтсиз јәл-тәғләр, икнүзлү ријакарлар васитәсилә өзләрини «јер үзүңүн ағлаһы, каниятын күнәси», «обедн парлајаҗаҗ улдуз» аялдандырымышлар. Буна гаршы, Шәрг интибаһыны јардәнләр, онун естетик идеалларыны рајанлар әлинин әмәјилә дүңјаны абад елән адаларыны ән хошбәхт, ән үлүв адам кими гүмәтләндирмишләр. Нағир Хосров дејир:

*Вармы санаткардан даһа бәхтијәр?
Әлиң газанчындан ләззәтлән нә вар?
Күндүзләр ишинә бағлыдыр чамы,
Кечәләр өвиниң шаһы, султаны.
Башы көјләрдәдир кетсә дә һара,
Шаһлар дә мәнҗаңдыр санаткарлары...*

Шаһлар, султанылар халғы сојуб таладығы, инсаилара зүлм етидиҗ, башға торпағларына киэли бастыңлар һазырладығы вә бу торпағларға гошун јеридиб бир төкдәјү һалда зәһмәт адамынын әлини вә фикрини мәһсулу сәһәдләри ашыр, һәр јерә ишығ, севинч, сәәдәт кәтирир. Әсил инсаилығ будур!

Әмир Хосров Дәһләви оғлуна нәсиһәтиңдә дејир:

*Ујма бәдмәлли хәсис дөстләрә,
Заһирин пис олар, батикни гәри.
Чалыш писләшмәсин тәмиз хисләтин,
Писдән хилас олмағ чәндидир, чатин!*

Инсанын ләјәғәти, мәңғији, нәсиб учалығы, ачлаҗлығ бачармајан гуруру, тәвәзәкарлыгы вә назакәти, ачығ вә тәмиз үрәји онун инсаилығ чешмәсиндән өмдији гүмәтсиз не'мәтләрдир. Белә адам нә күчлүләрә әјиләр, нә дә зәифләри әјәр! О, јахшылыгы сатмаз вә сатын алмаз. Јәна Әмир Хосров Дәһләви:

*Миннәтсиз ачылсын һамыҗа сүғрән,
Миннәтлү сүғрәҗә әл узатма сәт!*

Классик шәрг вә гәрб әдәбијјәтләриндә өлкә һәкмикләринә әсәрләр һәср етмәк, әсәрләрдә һәкмикләр тәрифләмәк кими әңгәнәв бир һал олмушдур. Ән бөјүк шаир вә философлар белә чох заман бу әңгәнәвдән кәнара чыха билмәммишләр. Хүсусиңлә чаван вахтларында, һәлә һәкмикләрин вә бөјүк мөвгеләрдә дурашларын әмәлләриндән хәбәрдар олмадығлары заман онлара мәдһијјәләр јазмышлар. Јәкин бир гәдәр пүхтәләшәрәк, «сурәт бир чиләдир, мә'наја алыш, бағлы гапылары ачмаға чалыш» дејән Низами фәлсәфи фикрилә һадисәләрә гүмәт вермәја башладығлары заман пордәләрин даһиңдә көрдүкләриндән дәһшәтә кәлимиш вә зәһмәт адамы илә, сәдә халғла үнсипјәтдә тәсәлли тапмышлар. Мәһз бу зирвәдә Хагани демншдиҗ:

*Хәзаниҗи мән, алчағлары учаткарам бир даһа,
Гүдүзләри тәрифләјиб ејләмәрәм шир даһа мән.*

Бу бөјүк поезијанын әхлагги принцип булур ки, һәр кәсн тәрифләмәк јахшылығ дејил, әксинә, фәналығдыр. Јахшылығ одур ки, әдәләт, һәғгәтәг сөвкәһәсән: Доғрудан дә ептіјјачы олана кәмәк әли узатмағ, һағлы тәләбләри едәмәја чалышмағ, инсафлы вә намуслу

адамлара дар күнүндә әл узатмаг, будур јахшылыг вә белә јахшылыг итмир, миннәтдар үрәкләрдә, ишыглы һафизләрдә јашајыр. Һәтта нәсилдән нәслә кечир. Фәхри Күркани дејир:

*Јахшылыг беләдир, атсан дәрјаја
Чаһаһир топарсан батсан дәрјаја...*

Писләрә исә јахшылыг һарамдыр! Намәрдә әл тутмаг, залимә көмәк еләмәк, мәрләрә вә мәзлумларә зүлм еләмәж бәрәбәрдыр. Писин мукафаты јахшылыг ола билмәз. Ән вачиб етик инам исә бундан ибарәтдир ки, писин сон нәсиби мүтләг пәслик олур. Јенә Күркани дејир:

*Хосров јахшы демши буну абидә:
Мәһшәрдә гојулур писә абидә.*

Бу китабда топланмыш әсәрләрин јухарыда шәрһ олунмуш бә'зи хүсусијјәтләринә әсасән тәсдиг етмәк олар ки, бир сыра алимләрин вә јазычыларын чохдан ироли сүрдүјү бир мүддәлә һәнгигәтә үјүндур: о мүддәлә бундан ибарәтдир ки, Авропа интибаһы илә јанашы Шәрг интибаһы да олмушдур. Бә'зи шәрг халqlарынын әдәбијјатлары өзүнә мөхәсүс чизкиләри вә хүсусијјәтләрин илә интибаһ дөврү кечирмишдир вә бу интибаһын әсас әләмәтләри, әсас идеаллары вә естетик чизкиләри Авропа интибаһы илә тамамилә һәмәһәндкир... Бу исә бәшәрин инкишафынын, бәдин тәфәккүрүнүн үмуми макитрал јолуну вә үмуми ганунаүзгунлуqlарынын тәсдиг етмиш олур. Интибаһын идеја мәзмунунун тәркиб һиссәсән олан һуманизм инсан шүүрүнү дини тәфәккүрүн бұхваларындан азад етмәж чалышыр, чәмијјәтин ашагы тәбәғәсиндән чыхмыш әди инсанларын тәбиин имкан вә һүгүг е'тибарилә задәкәанлардан, варлы зүмрәләрдән һеч дә ашагы олмадығыны дејирди. Буна көрә дә о сағлам шүүр, елми тәфәккүрү дини тәфәккүрә гарыш гојур, әзилән зәһмәткеш инсанларда өз ләјгәтләринә, инсанин ихтијар вә һүгүгларына инам ојатмаға сәј едирди. Бу чәһәттән Шәрг классик поеязисә түкәнмәз бәдин бојалар, фәлсәфи фикир чаларлары илә зәһкинди. Низаминин, Фәзулинин вә башға классикләринин ортодоксал дин еһкамларынын рәлд едән, инсан шәхсннјәтинин фикир азадлығыны горујан шә'рләри дәрин фәлсәфи мәзмуну илә инсанлары дүшүндүрмүш вә дүшүндүрүр... Нәсиминин инсаны аллаһ дәрәҗәсинә галдыран поеязисә исә инсан шүүруна һини кими сәсләнир. Јухарыда мисал кәтирднјимиз Насир Хосров исә «Аллаһла мұбаһисә»синдә дини еһкамлары дармадағын едир. Иованшын шүбһә етмәк, һәнгигәт ахтарышларында азад дүшүнмәк ихтијарыны һәрәртлә мүдафиәжә галдыр: Әкәр мән һәр һазыр еһкама инванмалыјамсә вә ону сөзсүз-данышысәз бир һәнгигәт кими гәбул етмәлнјәмәз, мәним суал вермәк, шүбһә етмәк, башға бир чыгыр сечиб,

һәнгигәти ахтармаг ихтијарым јохсә, бүтүн буилар, јә'ни дүшүнмәк күфрдирсә сән мәни инсан јох, һејван јарадајдын, еј аллаһ! Сән аһуну һүркүдәз гач дејирсән, дәлиһнчә да тазы салырсан. Сон әдил дәмәк оларым?

Шүүр, дүшүнчә, азад фикир — тәбиәтин, һәјатын, варлыгын кизли сирләрин ачағач аҗар будур! Инсан елә охумалыдыр, чалышмалыдыр, ишләмәлидир, ачыг көзлә, сағлам идракла дүнјаја нәзәр салмалы, мөвһумат, чәһаләт, наданлыг зәһирләрини ғырыб атмалыдыр. Анчаг бу јолла инсанлар һәнгигә сәәдәт тапар. Өз һәјәтләрини әләләтли әсасларда гура биләрләр! Јенә Насир Хосров дејир:

*Надансан, чаһилсан билки нә гәдәр
Күнүн, ајым, илин өтүшәр һадәр.
Һикмәтлә, биләклә, чомәрдиклә сән.
Һәр ики дүнјада шәһсан, һакимсан!*

Низаминин, Фәзулинин, Вагифин, Мирәә Фәтәли Ахундовун әсәрләри елми, сағлам инсан шүүрүнү тәрәннүм едән, инсанлары варлыгы дәрндән өјрәнмәжә, әләми каннатын, космик фәзаларын сирләрини ачмаға сәләһләндирән бөјүк, ишыглы фәлсәфи фикирләрлә долудур. Биз бу мөгаләдә анчаг фарсчадан тәрҗүмә олунмуш әсәрләрдән данышдығымыз үчүн, онларын башға әсәрләриндәки чох мәшһур вә гнјмәтли фикирләри үстүндә дајанмадыг. Күман едирик ки, сәјләниләндәр дә кифәјәтдир ки, охучуларә тағдим олунан бу китабдагы әсәрләрин доғрудан да «Инчи хәзинәси»ндән бир һәднјјә олдуғуна шүбһә едилмәсин. Китабын тәртиб вә тәрҗүмә етмиш Аббасәли Саровлунун зәһмәти вә хидмәти тағдирәләјирдир. О нечә илдир ки, ардычыл сүрәтлә вә јорумадан әһкин, түкәнмәз «Инчи хәзинә»сини арашдырып, фарс дили әдәбијјатын бу вахта гәдәр дилимизә тәрҗүмә едилмәмиш көркәмли вә гнјмәтли нүмунәләрини бөјүк мөһәббәтлә, сәјлә халгмымызын, мәдәнијјәтимизин малы едир.

Бәдин тәрҗүмә иши чотин ишидр. Јарадычы ишидр, тәрҗүмәчидән һәр ики дили јахшы билмәклә јанашы, поетик исте'дад, көзәл зәвг, бәдин сөзүн инчалнјин днјумәг вә сезмәк, һәднз дәрәҗәдә сәбирли әмәк тәләб едир. Саровлу бүтүн бу кејфијјәтләрин өзүндә тәрбија вә инкишаф етдирмәжә чалышан шаир — мүтәрҗүм вә әдәбијјатчы-алим-дир. Тағдим едилән поетик нүмунәләр ләјлиги, бәдин тәрҗүмәләрдир вә һәвәсли, илһамлы зәһмәтнә мөһсүлудур. Бизә елә кәлир ки, ошун әмәјини тағдир етмәклә охучуларымызын да үрәк арузуну јеринә јетирмиш оларыг.

МИРЭӘ ИБРАҺИМОВ
Республиканын халг јазычысы
Азәрбајҗан Елмәләр Академнјясынын академики

РУДЭКИ

Рудэки (860—941) Тачикистанын Пэнчкэнд району-
нун гэдим Рудэк (назырда Пэнчкэнд) адлы кэндиндэ
дунјаа кэлмишдир. О, шаирлик тэхэллүсүнү дэ өз догма
кэндинин адындан көтүрмүшдүр.

Руд вэ чэнк чалмагда сон дэрэчэ маһир бир сэнаткар,
саясыз халг тэрэндэлэринин ифачысы вэ жарадычысы олан
Рудэки Саманилар дөөлэтинин пайтахты, антик мәдэни-
јат бешији гэдим Бухара шәһәриндә поезија күнәши кими
парламышдыр. «Әчәм шө'ринин атасы» адланан шаирин
чох зэнкин жарадычылыг ирсинин тәәсүф ки, чүз'и бир
хиссәси заманамизә гэдәр кәлиб чатмышдыр. Рудәкишу-
наслар онун једди поэма, о чүмләдән «Кәлилә вэ Димнә»
вэ «Синдибаднамә» адлы әсәрләр јаздыгыны тәсјид едир-
лар.

Гоча Шаргин Гомери сајылан Рудэки рэвәјәтә көрә
дунјаја кор кэлмишдир. Гомер кими тале онун көзүнү
нәјат шығындан мәһрум етсә дә, о, шыгылы гәлбинин
көзләрилә кайнатын көзәлликләрини сөјрә далмыш вэ
һејрәтамыз дәрәчәдә бу көзәлликләри гәләмә алмышдыр.

1958-чи илдә ЮНЕСКО-нун тәшәббусу илә ул сәнәт-
карын 1100 иллик јубилейки мүтәрәгги бәшәријјәт бөјүк
тәнтәнә илә гөјд етмишдир.

БАҲАР

Баһар кәлиб күлләрилә көзәл әтир јаја-јаја,
Көзәллији мин јарашыг, рөвнәг верир бу дунјаја.
Чаванлашыб гочалар да, демәк олмаз ихтијардыр.
Чаванлашыб гоча дунја, күлүр, өмрү бәхтијардыр.
Әнжин көјләр ордусујла һүчүм чәкиб тутуб ели,
Алајлары — гара булуд, сәркәрдәси — сәба јели.
Мәш'әлчиси — шимшәкләрдир, тәбилчиси —

илдырымлар.

Бу һүчүмдан зағ-зағ әсир уча дағлар, сылдырымлар.
Булуда бах, јаслы кими, гара кејиб ағламагда,
Шимшәјә бах, ашиг тәки, синәсини дағламагда.
Күнәш тутгун булудлары јара-јара бөјлананда, —
Елә бил ки, кешикчидир галасындан бөјланан да.
Бәд рузкардан гүсәлијди јер үзүнүн чөл-чәмәни,
Мәлһәм кәлди бир тәбибин хош әтирли јасәмәни,
Јаган јағыш әнбәрини, өз мүшкүнү сәниб һара,
Ора гардан өрпәк өртүб, кејиб гумаш, кејиб хара,
Күл-чичәјә бүрүнүбдүр гар әримиш талалар да,
Селдән-судан сираб олуб чајлағлар да, чалалар да.
Гылынч кими сырыларыг шимшәк јарыр булудлары,
Курултусу титрәшдир, үрпәшдир кеј отлары.
Лаләләрин шө'ләлери — дүзәнләри јандырмада,
Кәлинләрин хыналанмыш әлләрини андырмада,
Ијдәләрин будагында бүлбүл нәғмә гошмададыр.
Сығырчылар сәрвә гонуб, вәчдә кәлиб чошмададыр.
Гумрулар да башлајыбдыр әфсанәли нағылары,
Күл шахында бүлбүл күлә јалвармада зары-зары.
Меј ичәрәк шадланын сиз, кеф-наш'әнин өз дәмидир. —
Јар да јара говушубдур, ширин вүсәл һәмдәмидир.
Фәган салыб бүлбүл — бағда, сыгырчылар —

зәминләрдә,

Сағи кәлсин, шәраб версин, нәғмә галхсын пәрдә-пәрдә.

Дунја — мейманхана, сәнә бир гонаг, —
Әбәди дејил ки, шадсан да инди.
Бир күн торпаг алтда ујујачагсан
Зәр-хара үстүндә јатсан да инди.

Иса јол үстүндә бир өлү көрдү,
Һејрәтдән ағзында галды бармағы.
Деди: «Кимә гыјдын, өлдүрдү сәни?»

Ону да өлдүрөр жэгин бир жагы!»
Өзкө гапысыны дөймө неч заман,
Сөнин дэ гапыны дөжэрлэр ахы.

Айрылыг желлери, еј уча сэрвим,
Өмүр ағачыны торпаға сәрди.
Кәмөнд дејилсэ дэ гоша һөрүјүн,
Нижэ әсир олдум, билим бу дәрди.
Јагут додагларын мин чана дөјөр.
Бир чана күвәнән әр оғлу әрди?
Чамалын гөлбими јахды атәшә,
Синәм һәсрәтиндән јанды, көзәрди.

Көзәл јарым, Јусифә зилләтдә, азадлыгдә
Үч көјнәк нәсиб олуб бүтүн өмрү бојунча.
Бирини һижлә јыртыб, бирини бөһтан чырыб,
Бирн көзә нур вериб — Јагут көзә гојунча.
Бир көјнәк—үзүм мәним, бир көјнәк—гәлбим
мәним,
Сон көјнәк нәсиб ола мән вүсалдан дојунча.

Сәнсиз истәмирәм күнәш көрүнсүн,
Сәнсиз гој дүнјанын чырағы сөнсүн.
Мәнимтәк дөзүмсүз ашигин олмаз.
Сәнсиз кечән күнүм кечәјә дөнсүн.

Гәза тәк дадыма бир чатаным јох!
Јангынтәк јангыма чан атаным јох.
Чан версәм, көзүмүн јашындан башга
Тәшнә додағымы исладаным јох.

Еј үрәк, һәјатын дөјүнмәкдәдир,
Гартал пәнчәсиндә дејилсән, бәјәм?
Варлығым, һәјатым сәнә бағлыдыр,
Сән одлу күнәшсән, мән бир зәррәјәм.

ӘБУ СӘИД ӘБҮЛХЕЈР

*Әбу Сәид Әбүлхейр (963—1048) фарс-тачик әдәбијја-
тынын көркәмли классикләриндәндир.*

*Сәнаи Гәзнәвијә гәдәр тәсәввүр әдәбијјатынын ән
парлаг симасы вә пантеист философ-шаир сајылыр.*

*Онун фәлсәфи мәзмуна малик, сәнәткарлыгла гәләмә
алынмыш 700-дән артыг рүбаиси өз мүәллифинә јахын
вә Орта Шәргдә бөјүк шөһрәт газандырмышдыр.*

РУБАИЛӘР

1

Көздә јуху әвәзинә көз јашыдыр,
Буна сәбәб јары көрмәк тәләшыдыр.
«Јат» дедиләр, «јар јухуна кирди бәлкә»,
Јухум һаны? Буну дејән нә нашыдыр!

2

Сорушдум ки, ајрылыгдан хәбәрдармы,
Деди: «Буну билмәјән дә мәрәк вармы?
Көзүн мәнәм, бәс нә әнәб, көрмәјирсән,
Гәлбин мәнәм, өз гәлбини кәрән вармы?»

3

Мән хәстәјә дәвә көндәр бирчә килә,
Бу мәхлугу сән барындыр не'мәт илә.
Биз накамлыг вадисини тәшнәсијик,
Арзумузун тарласына јағыш чилә.

4

Гајгысызлар јахшы сечмәз һәдәфини,
Сахламазлар мәрд әрләрин тәрәфини,
Ариф дејил үздәнираг тәглидчиләр,
Ләкәләјиб чомәрдләрин шәрәфини.

5

Мәһәббәтдән батдым фитнә губарына,
Ашиглијим салды севдә азарына,
Бир достум да јетишмәди һарајыма,
Јалныз көзүм дарынмады, өз варына.

6

Лалә үзә, еј брәһмән, сәчдә елә,
Он дөрд јашлы бүтә һөкмән сәчдә елә,
Илаһини көрән көзүн јохса әкәр,
Данаја јох, күнәшә сән сәчдә елә.

14

7

Нә чәһәниәм, нә чәннәтдир, мәканымыз,
Тамам башга бир чаһандыр, чаһанымыз.
Заһидликлә, мүтрүблүклә јох ишимиз,
Ашигликлә һәјат тапыб бу чанымыз.

8

Күлшәнләрин нәсимидир тәрәвәтин,
Бүлбүл чошар севкисиндән сән афәтин.
Бу иситмә әбәс јерә тапды сәни,
Күл бәдәни тәрлә јуду һәрәрәтин.

9

Күлсән, көрүб әтир, күлдән араланар,
Назик гашы һилал көрсә параланар.
Јар хәјалы көзләримдә чанланарса,
Көзүм тикан көлкәсиндән јараланар.

10

Чох чәтин ки, үрәјимиз хүррәм олар,
Севинчимиз күндән-күнә һеј кәм олар,
Бу дунјанын бир шадлығы нәсибсә дә,
Кәлиб бизә чатаначан дөрд-гәм олар.

11

Ашиг олан гәм јемәсин, бәс нејләсин?
Јар јолунда көјнәмәсин, бәс нејләсин?
Һөрүјүнү гучуб өпсә, инчимә сән, —
Дәли зәңчир чөјнәмәсин, бәс нејләсин?!!

12

Дүшмән бизи бәд нәзәрлә әгјар көрәр,
Бир нөгәсаны јүз ејләјәр, идбар көрәр.
Биз ләкәсиз бир күзкүјүк, ким ки, бахар, —
Јаманлығын, јахшылығын ашкар көрәр.

15

13

Еј мѐнѐббѐт, севѐнлѐр ѐр олмалыдыр.
Шикарда да учмага пѐр олмалыдыр.
Мѐн бир гушам, бир шѐлѐ дѐ ејлѐр кабаб,
Ешг одуна бир сѐмѐндѐр олмалыдыр.

14

Бу кѹн кѹчѹм јѐр ѹзѹнѐ лѐрѐѐ салар,
Тажым ханы? Мисилсизѐм, шѐһрѐтим вар.
Мѐн зѹмрѹдѐм, дѹшмѐнлѐрим — ѐф'и илан,
Бахса мѐнѐ, кѐрѐн кѐзѹ нурсуз галар.

15

Кѹлѹнк олма, — зѐрбѐлѐрин дашы дѐлѐ,
Рѐндѐ кими мѐһтач галма хѐр бир ѐлѐ.
Бу хѐјатда сѐн мишара бѐнѐѐ анчаг, —
ѐзѹн дѐ јѐ, ѐзкѐни дѐ сахла хѐлѐ.

16

Саф дилѐклѐ ѐз кѐнлѹнѹ багла јара,
Јахшылыга адѐт ѐлѐ, вурма ара.
Истѐсѐн ки, сѐхѐр тѐки парлајасан,
Кѹнѐш кими, бир кѐзлѐ бах нисанлара.

17

Гѐлб сѐниндир, мѐн боғардым ганда ону,
Кѐзѹмдѐсѐн, ѐзѹн Чѐјһун сан да ону.
Үмидими бағламышам вѹсалына,
Јохса, нечин бѐслѐјирѐм чанда ону?

18

Бири дѐди: «Ешг хардадыр, кѐрѐк нѐдир?»
Дѐдим: «Јѐри — ѹрѐк, онсуз ѹрѐк нѐдир?»
Дѐди: «Гѐлбин бѐс кимдѐдир?» Дѐдим: «Јарда!»
Дѐди: «Бѐс јар харда?» Дѐдим: «Үрѐкдѐдир!»

19

Вѹсалындан дојмаг ѐзѹ бетѐр чѐтин,
Һичран гѐми ѹрѐјимдѐн кѐдѐр чѐтин.

16

Ешг алѐми нѐ гѐрибѐ, кѐзѐл алѐм!
Сѐнлѐ олмаг, сѐнсиз олмаг гѐдѐр чѐтин!

20

Ким чох кѐрѐр бу арзуну, камы мѐнѐ?
Нѐсиб олуб мѐнѐббѐтин чамы мѐнѐ.
Кѐзѹм кордур нисанларын хѐр ејбинѐ.
Пахыл дѐјлѐм, гибтѐ едѐр хамы мѐнѐ.

21

Јухудайдым, јар хѹснѹнѹ кѐрдѹм јѐнѐ,
Онун вѹсал кѹллѐринин дѐрдим јѐнѐ.
Сѐхѐр хоруз банлајанда ајылдым мѐн,
Каш јатадым, башдан ашды дѐрдим јѐнѐ.

22

Кѹлаб ѹчѹн кѐзиб дѹшдѹм ѐлдѐн-дилдѐн,
Кѐрдѹм кѹлчѹ кѹлаб чѐкир гызылкѹлдѐн.
Дѐдим: «Еј кѹл, нѹјѐ сѐни јандырырлар?»
Дѐди: «Багда бирчѐ аилыг кѹмѹшѐм мѐн».

23

Чанан кѹсѹб, мѐн хѐсрѐтѐм, јара инди,
Диванѐјѐм, кѹнѹм олуб гара инди.
Кѐлиб мѐндѐн ѐјѹд алар Мѐчнун ѐзѹ,
Чѹнунлуғу кѐр ки, чатыб хара инди.

24

Елѐ билмѐ хѐнчѐриндѐн горхум вардыр,
Ешгѐ кѐрѐ башдан кѐчмѐк мѐкѐр ардыр?
Кѐлмисѐн ки, ѐлдѹрѐсѐн бир кафирин,
Чох шадам ки, кафир мѐнѐм, хаким јардыр!

25

Кѐзлѐримдѐн ган тѐкмѐјѐ чан атмысан,
Кирпијимдѐ хѐр гѐтрѐјѐ ган гатмысан.
Баш чыхарыб бу синѐмин бачасындан
Сѐнѐ бахан бир ѹрѐјѐм — ганатмысан.

26

Ајрылыгын гопарыбдыр хѐнкамѐни,
Кѐз јашымла јазыб гѐлѐм хѐр намѐни.
Мѐн кѐтсѐм дѐ, кѐнлѹм гушу јанындадыр,
Вер кѐтирсин кѐјѐрчинин тѐр намѐни.

17

ДҮНЈАНЫН ЫАЛЫ

Бу дүнјанын һәр ишини хәбәр алдым бир арифдән,
 Деди: «Чаһан гум-торпагдыр, бир күләкдир, әфсанәдир».
 Дедим: «Кимләр һәрислијә, ачкөзлүјә мүбтәладыр?»
 Деди: «Һәрис инсан бил ки, кордур, кардыр, мәстаһәдир».
 Дедим: «Сөјлә һәјәтимыз, варлыгымыз, өмүр нәдир?»
 Деди: «Өмүр — тахан шимшәк, јанан шамдыр,
 пәрванәдир».

Гар дағыдыр — јәј фәслиндә эријәрәк дөнәр суја,
 Бир сарај ки, тез дағылар, сарај дејил, виланәдир.
 Чошгун селдир, — илк баһарда һүчүм чәкиб евләр јыхар.
 Сел агзына тохум сәпмәк наданлыгдан нишанәдир.
 Мән бир һиндли философун кәламыны охумушам,
 Бу һикмәти гапысында һифз едән бир бүтханәдир.
 Дедим: «Сөјлә о кәламы!» Деди: «Ешит, јадда сахла,
 Инсан — дашдыр, һәм дә шүшә, чархы-фәләк —
 диванәдир».

Наз-не'мәтә биканәдир, вәфасыздыр дүнја өзү,
 Она ујан — дүнја кими бивәфадыр, биканәдир».

НАСИР ХОСРОВ

Насир Хосров (1004—1088) мутәфәккир, гүдрәтли шаир вә исмаилизм тәриғәтинин байрағдары олмушдур.

О, 1045-чи ил гәдәр Сәлчуғларын пәјтахты Мәрвдә јашамыш, сараја јахын олмуш, азадлыг вә әдәләт чарчысы олан сәнәткар һагсызлыгдан безәрәк сарај мүһитини тәрк етмиш, Азәрбајҹаны, Кичик Асијаны, Суријаны, Фәләстини, Мисри вә с. јерләри кәзиб долашмышдыр.

Феодал дүнјасынын деспотизмини, гәрәтчилијини, дини фанатизми кәскин шәкилдә, чәсәрәтлә ифша едән һуманист шаир јохсул халг күтләсинин мәнафејини мүдәфијә галхмыш, кандли һәркәатынын тәрәфдары олмушдур.

Идеал һәкмдар идејасыны вә исмаилизм идеолокијасыны өз идеалы һесаб едән сәнәткар бид'әтчи кими һәкми вә руһани мүһитин тәғибләринә мә'руз галмышдыр.

24 мин мисралыг лирик ше'рләр диваны, «Сәадәтнамә» вә «Рәвиғанаһнамә» ады фәлсәфи-дидактик мәзмунлу поемалары, «Вәһһи дин», «Зад-ул-мүсафирин», «Чаме-ул-һикмәтејн», «Гүзариш вә Рәһашин» үнванлы трактатлары, мәшһур «Сәфәрнамә» китабы вә бизә гәдәр кәлиб чатмајан «Иксир-ә'әзм», «Гануни-ә'әзм», «Дәлили мүтәһәјјерин», «Кәнзүл һәггаиғ» вә с. әсәрләри Насир Хосровун рәнкәрәнк вә чохчәһәтли, зәнкин јарадычылыг ирсинә малик олдуғуна парлаг сүбүтдур.

Јалчыи гаја үстүнә бир гартал ганад кәрди,
Күвәнди шәһәринә, јалныз шикәрди дәрди
Бахыб өз көркәминә сонсуз гүрүрла динди:
«Ганадым алтындадыр бүтүн јер үзү инди.
Күнәшә жүксәлмәјә күчүм вар, сүр'әтим вар,
Үмманлара чыхмага күчүм вар, чүр'әтим вар.
Чөп үстә гимылдајан бирчә мыгмыга белә
Бу ити нәзәримдән јајынмајыбдыр һәлә».
Өз-өзүнү чох өјдү, бахмады да гәзәја,
Бу амансыз фәләкдән ахыр кәлди чәзәја.
Гәфилдән сүзә-сүзә бир ох кәлди үстүнә,
Гәзанын оху гојду заваллыны пис күнә.
Ити ох ганадыны дешиб бағрына батды,
Булуларын гојнундан ону торпага атды.
Балыг тәк чапалады, торпаг үстә сәрилди,
О сынмыш ганадлары сага-сола кәрилди.
Деди: «Бу ки, ағачдыр, бир парчачыг да полад,
Бәс сүр'әтлә учмага һардан алыб гол-ганад?»
Ләләји охда көрүб: Ләләк мәнимдир, — деди,
Өз ләләјим өзүмә нечә гәнимдир, — деди.

КӘНДЛИЈӘ СИТАЛИШ

Кәндлидир хилгәтин әзиз өвлады,
Гушу, вәһшини дә севди, товлады.
Сәнәткар ишләмәз бош јерә, мүфтә,
Ахырда нәсибдир кәндлијә сүфтә.
Одур шадлыг верән шәһәрә, кәндә,
Тарлада, бағларда зәһмәт чөкән дә.
Не'мәт, фираванлыг әмәлиндәдир,
Мәхлуғун рузиси өз әлиндәдир.
Чөрәк гәһәтлији чөкмәсә әјәр,
Ким ондан үстүнәм, артығам дејәр.
Ишләјәр хышыјла јер сөкә-сөкә,
Халга не'мәт верәр тәр төкә-төкә.
Вар хәзинәдарыдыр, — мөһтачдыр һамы,
Онча бармағыдыр гәлбәринн шамы,
Дән сәпән, бағ салан, күл дәрән одур,
Дүңјаны чәһнәтә дөндәрән одур.

Вармы сәнәткардан даһа бәхтијар.
Әлин газанчындан ләззәтли нә вар?!
Күндүзләр ишинә бағлыдыр чаны,
Кечәләр евинин — шаһы, султаны.
Газанчы нәдирсә ону да јејәр,
Санма ишләмәкдән јорулдум дејәр.
Төһфә — газанчыдыр өвләдларына,
Дарынмаз варыны доста, јарына.
Кечәнин гојнунда гајығысыз јатар,
Сәһәр ачыланда ишә чан атар.
Гүллуғ, итаәтдән дејил наразы,
Халиг дә разыдыр, мәхлуғ да разы.
Әзаб-әзизјәти кәлмәз арына,
Күвәнәр зәһмәтин һалал варына.
Башы көјләрдәдир кетсә дә һара,
Шаһлар да мөһтачдыр сәнәткарлары.

НӘСИҢӘТ

Көр гочаман алим нәләр дејибдир,
Ону динләмәк сәнә ејибдир.

Ујма алчағлара, јарамазлара,
Дүшмә өз әлиңлә зилләтә, дара.

Нә гошул алчаға, нә бах сөзүнә,
Алимләр јолунда ев тик өзүнә.

Јахшыја јахшы ол, писә дә пис ол,
Намәрддән узаглаш, хејрә банс ол.

Гәфәс — күлүстандыр чомәрдләр илә,
Күлүстан — гәфәсдир намәрдләр илә.

Пис доста, гардаша архаланма сән,
Онлардан јахшыдыр ағыллы дүшмән.

Агил нисан һара, дүшмәнлик һара?!
Дост демә биканә, гафил достлара.

БИЛИК

Надансан, чаһилсан бил ки, нэ гэдэр, —
Күнүн, ајын, илин өтүшсө һэдэр.

Биликлэ јашарсан даим һајатда,
Пучдур надалыгла кечон һајат да.

Һикмәтлэ, биликлэ, чомәрдликлэ сән,
Һәр ики дүнјада шаһсан, һакимсән.

Зүлмәтдир чаһана, чана чәһаләт,
Көнүл сирдашына бәлли бу һаләт.

Иш сәни јетирәр вара, газанча,
Ишсиз, газанчын да кедәр асанча.

ПИСЛИК ВӘ НӘЧИБЛИК

Сәнә бу дүнјаны нэ ејләр гәфәс,
Онунла үлфәти, әлагәни кәс.
Һәрислик, ачкөзлүк, тамаһ симишлик,
Шәһвәт, һиждәкәрлик, хәјанәт, бичлик,
Пахыллыг, даркөзлүк, тәкәббүр, гүрүр,
Әнкәлдир, һәр ишдә бир зијан вурур.
Онлардан узаглаш, башга дост ара,
Архалан шөһрәтли, шайлы достлара.
Буилар чомәрдликдир, онлар бәдхаллыг,
Ејлә өз көнлүнүн мүлкүнә шаһлыг.
Хејирхаһ достларын јетиш дадына,
Бәдхаллар ләкәдир тәмиз адына.
Ән бөјүк Инсансан олсан белә сән,
Белә дејилсәнсә, дивсән елә сән.

АЛЛАҺЛА МУБАҺИСӘ

Илаһи, истәсән кен дүнјаны сән
Гарышга гәлбинә јерләшдирәрсән.

Нә инчә түк гэдәр аләм кичиләр,
Нә гарышга гәлби бөјүмәк биләр.

Гадир һөкмүн чатар мин-мин дага да,
Онлары сәдәфә долдурмага да.

Үлви гүдрәтиннә аләм галар мат,
Бир анда јараныб јер, көј, каннат.

Нә гэдәр ағач ки, от-битки ки вар,
Һөкмүнлә титрәшәр күләкдән онлар.

Варлыгын тәмәли сәниилә мәтин,
Јолунда мәшәгәт сәјылмаз чәтин.

Чанлынын, инсанын варлыгы бәлли,
Варлыга инанмаг — инам, тәсәлли.

Јаратдын бәшәри, — чанлы инсаны,
Әвдлин көнүлләрдә фитнә фиданы.

Әкинчи сәпдији һәр тохум, һәр дән,
Алар гидасыны сәмадан, јердән.

Шума, тарласына арпа сәпән кәс —
Арпа әкибсә дә, бугда ки бичмәз.

Сән јарадан күндән әзәл хилгәти,
Әзаба атмысан көзәл хилгәти.

Бәшәри итаәт үчүн јаратдын,
Бәс хаин иблиси нечин јаратдын.

Сөзүм чох олса да, демәк чәтпинди,
Нәфәс чәкмәјә дә горхурам инди.

Түкчә јох инамым — данмаз заһидләр,
Нә десә, јаландыр ганмаз заһидләр.

Арифләр кәламы — көнүл севинчи,
Сәдәфдән алынар гүјмәтли инчи.

Шөккә, шүбһәләрдә дәлилләрим вар,
Горхурам оларам гәзәбә дүчар.

Чәтиндир асилик, күнаһа батмаг,
Чәтиндир сәрт јајы кәриб ох атмаг.

Билмирәм гијамәт олачаг нечә,
Һәр кәс чәзасыны алачаг нечә.

Истәсән кизләдәм һәр бир шүбһәни, —
Һејван җарадајдын кәрәк сән мәни.

Мәһшәрдә даваја галхам мән кәрәк,
Дилим чыхарыла көкүндән кәрәк.

Дилим кәсилмәсә һагг диванында,
Кәсилмәз һөччәтим танры јанында.

Әдаләт јаланмыш — кәсилсә дилим,
Әдаләт нечинмиш — истәрәм биллм.

Көрсәм, танры һара, гијамәт һара,
Нифрәт јағдырарам мән хулјалара.

Версән өз јерини өзкәјә һәрках,
Тәлаша дәјәрми елә бир дәрках.

Бујур, апарсынлар дүз чәһәннәмә,
Јәгин көстәрәрәм үз чәһәннәмә.

Инсафа, мүрвәтә јарашармы бу, —
Өзүн јох, өзкәси апара сорғу?!

О дүнја дејил ки, бу дүнја кими,
Пул-рүшвәт алдада орда һакими.

Өзүнә бәллидир һәр јахшы-јаман,
Кәләрсән сорғула тутулан заман.

Күнаһкар дејиләм, сәјма күнаһкар,
Күнаһым варса да, сәнсән сәбәбкар.

Һијләкәр иблиси көрмүрдү көзүн?
Нијә үрәкләрдә јер вердин өзүн?!

Еһтирас — шәһвәтә јаратдын үлфәт,
Һәзз верән ләззәтә чеврилди шәһвәт.

Шәһвәтлә долдурдун дамарлары да,
Истәклә газандын е'тибары да.

Көдәни ејләдин тамаһа әсир,
Мәхлугун тәлашла һеј рузи кәзир.

Унамаз һарамдыр, јохса ки һалал,
Төкәр ачкөзлүклә гарнына дәрһал.

Ит нәфси — бездирәр, зәһләми төкәр,
Ач-јалавачлығы ичими сөкәр.

Улагда һәссаслыг, — динләјәр сәси.
Дил ачан бәрбәтин инләјәр сәси.

Әсәр әјјашлыгдан гәлбимдә телләр,
Боғар нәш'әләрин гојнунда селләр.

Дүшдү болгарларын зүлмү јадыма,
Онлар бансдиләр аһ-фәрјадыма.

Јохдур болгарларда әслиндә күнаһ,
Дүзүнү дејәрәм ешитсән һәрках.

Илаһи, фитнәкар дүзү, өзүнсән,
Е'тираз етмәкдән чәкинирәм мән.

Түрк көзәлләринин додағы, диши,
Нијә фүсункардыр јарадан, киши?!!

Ағлы башдан алыр көзәлликләри,
Бармағы ағызда гојур һәр пәри.

Көстәриб күлүзлү, күлјанағлары, —
Чәкирсән синәјә чарпаз дағлары.

Өјрәтдин алова бүрүнмәји дә,
Көзәлләр ардынча сүрүнмәји дә.

Еһтирас күкрәјир, сөнмүр, нә һалды?
Көзәлләр торундан чыхмаг маһалды.

Нә гәлби нәш'әлә одлајајдыг, каш!
Нә дүздә улагтәк отлајајдыг, каш!

Нијә мәһшәр хофу сарсын үрәји?
Горхулар, тәлашлар јарсын үрәји.

Нижә-фәсад гатыб ал меҗә иблис,
Ичирдир инсаны «нуш», — деҗә иблис.

Әкәр инчитмәҗә гыҗмасаң чаны,
Нижә ярадырдың разил шейтаны?

Гәлбән вурулмаса гыврым сачлара, —
Һөрүкләр ашиги чәкмәзди дара.

Чәзанла јеримиз гыҗмәтдәдир, —
Бу гәдәр јалварыш, илтимас нәдир?!

Чәксин јалварышла һүзура әмрин,
Лакин горхутмасын көзләри Әмрин.

Бујурдун бәшәрин өвләдларына:
Уҗмајын иблисин фәсадларына.

Чанымда, ганымда јер вердин она,
Һөкм едир: фәсадла кириң мин дона.

Өзүн јер вермисән мүлкүндә мәнә,
Зүлмүн рәвадырмы бәс күндә мәнә?!

Өзүн ејләмисән мәһбәсдән азад,
Гулдурун јолумда төрәдир фәсад.

Оручун, намазын, зијәротин вар.
Әмринә гајилик, етмирик инкар,

Чәјран овчусусан, шүбһә јох буна,
Мүмкүнмү дүшмәсин шикар торуна.

Аһуја дејирсән: «Дурма, гач, дазы»,
Һүркүдүб далынча салырсаң тазы.

Сәчдә, ибадәтә вермисән мејдан,
Кириб үрәкләрә аздырыр шейтан.

Өзүн доғру јола сөвг етдин бизи,
Аздыран, јолкәсән гојдун иблиси.

Адил сајмаг олмаз хисләтдә сәни, —
Дост үстә көндәрсән гаты дүшмәни.

Нә хејри, — ачыгдыр дәркәһ үзләрә,
Јоллары бағлыса һәркәһ үзләрә,

Мәтләб нијә бурда тәзәләнмәсин?
Јумаг ачылмасын, чөзәләнмәсин?

Гуртара билмирәм вәһшәтдән, аман!
Үрәјим чырпының дәһшәтдән, аман!

Тәлашла, арзујла долдурур дејә,
Учунмаг нәсибдир һәссас үрәјә.

Итаәт, ситајиш диләдин бизә,
Чәниәтә, — көләлик верди дин бизә.

Демәк, көләлијә биз һагг алырыг.
Нијә миннәтинә мәһтач галырыг.

Һүммәт сајылмырса — көләлик һаггы,
Һәр кәсә чатыбмы һәләлик һаггы?!

Чәза — мүкафатла ансан ичсаны,
Сәнин ичанлардан бәс фәргин һаны?!

Сәнә көрә пакам, ја да нанәчиб,
Нәчиб јарадајдын әзәлдән, нәчиб!

Чәза јарашармы әмәлимизә?
Писиксә, нијә чан вермисән писә?!

Сәнсиз, јахшыларда пислик әлармы?
Јахшыја пислијин мәһнасы вармы?

Дәмир јаранмышам, чилам һаны бәс,
Дәмири јарадан бәс чила вермәз?!

Јүз дәфә јандырсаң күрәдә мәни,
Дәјишән дејилдир күрә дә мәни.

Јандырсаң, башыма ачсаң мин ојун,
Кимсәнин өнүндә әјмәрәм бојун.

Диләклә јапышыб әл әтәјиндәң,
Үзмә әлләримнә кәл әтәјиндән.

Динлэ сөзлэrimi азачыг јенә,
Ногул ширилији бәхш едим сәнә.

Хәјал аләминдә јатмышдым кечә,
Шярин ре'јадајдым мән сәһәрәчә.

Көрдән гулағыма јетишди бир сәс,
Ону динләмәјә көстәрдим һәвәс.

Көрүмәз аләмдән кәлән бир пәри
Деди ки, гуртарсан, бу сөјбәтләри.

Күнаһдан кечәндән дүшмә тәлаша,
Сәһәр бадәсини горхма, чәк баша.

Күнаһ сәјмајырам дедикләрини,
Сәјмаға дәјәрми хејир-шәрини...

Ким бизи таныса, салса јадына,
Төһфәмиз һазырдыр данм адына.

Ғапымыз ачыгдыр мәсләк әринә,
Чатар арзусуна, диләкләринә.

Насир, фикир чатмаз дүшүнчәләрә,
Чатсајды, гадирдин көр бир нәләрә.

ГЫЛЫНЧ ОЛ

«Сәадәтнамә»дәи

Гылынч ол, — сүлһ илә каһ кирәр гына,
Ғәзәблә сырылар каһ гындан гылынч.
Су кими шәффафдыр ики үзү дә,
Од сачар һәр ики ағзындан гылынч.

ӨЗҮНҮ ДӘРК ЕЛӘ

Өзүнү дәрк елә, мәјлији таны,
Анла өзүндәки јахшы-јаманы.
Билсән ки, нә һикмәт вардыр чанында,
Башын уча олар елин јанында.
Өзүнү анлајан һәр шеји биләр,
Чиркин әмәлләри гәлбиндән силәр.
Өзүн өз күчүндән шәккә дүшәнсән,
Өзүнү дәрк етсән, — аллаһ да сәнсән.
Сәиә једди улдуз, доггуз көј көлә,
Көнүл аләминә шакирдсән һәлә.
Шадлыг не'мәтилә һәјат вер чана,
Бәизәмә шәһвәтдә вәһши һејвана.
Ишрәтә, јухуја вермә һәр аны,
Долаш сәјјаһ кими көнүл дүнјаны.
Јемәјә, јатмаға һејван чан атар,
Биликли инсана сөјлә, ким батар.
Ојан бу гәфләтдән, јатмасан, нә гәм,
Өзүнү сәјрә дал, аләмсән, аләм.
Јөнәлт варлығына өз дүшүнчәни, —
Дүнја зинданына ким салыб сәни.
Ғәфәси сындырыб тап өз јерини,
Сындыр Азәр кими, өз бүтләрини.
Белә јаранмысан, һәр ишдә, әфсус.
Вар сәндә гәфләтә сәриштә әфсус!
Иблис һејрәтдәдир, мәләк гуллуғда,
Күнәши гучублур фәләк гуллуғда.
Исаны ким гаров, коруш сајыбдыр,
Гаруна лүт-үрјан демәк ајыбдыр.
Хәзинә үстүндә бир әждаһан вар,
Өлдүр әждаһаны, әзабдан гуртар.
Әждаһа зәһминдән бағрыны јарсан,
Зәнкин хәзинәјә һәсрәт галарсан.
Евнидә — хәзинә өзүн — лүт-үрјан,
Һәр чарә сәндәдир, гәлбинсә бүрјан.
Дүнјадан хәбәрсиз јатырсан һәлә,
Тилсимлә хәзинә кәләрми әлә?!
Тез сындыр тилсими, көтүр хәзнәни,
Әзабын гуртарсын зилләтдән сәни.

УСТАД ТӘЛИМИНДӨН ШАКИРД ШАД ОЛАР

Арифләр — сәадәт, игбал кәтирәр,
Наданын хејри дә зәрәр јетирәр.

Алимини сөһбәти хошдур дүнјадан,
Јаван чөрәкчә дә јохдур јүз надан.

Биликлә долудур алим кәламы,
Ширин сөһбәтиндән һөзз алар һамы.

Јолдашын өзүндән арифсә әјәр,
Сәни дә өзү тәк ариф ејләјәр.

Нәји билмәјирсән јијәлән она,
Өјрәнмәк ар дејил инсан оғлуна.

Устад тәлиминдән шакирд шад олар,
Бахт кәләр өзү дә бир устад өлар.

ТАМАҢКАРЛЫҢ ВӘ ЗӘЛИЛЛИК

Тамаһа ујдунса, — гандалламмысан,
Ујмасан, дүз јола сән јолланмысан.

Һәрислик зәлиллик кәтирәр сәнә,
Олачсыз галарсан дәрдә-гүссәнә.

Тамаһ әлдән алар шөһрәти-шаны,
Ачкөзлүк көзләрдән салар инсаны.

Саралдыб-солдурар тамаһ вәрдини,
Нәфсини өлдүрсән, кишисән, киши!

Үз версә чәтинлик, ағыр еһтијач,
Дөз ки, кечиб кедәр ахыр еһтијач.

Дөһмә һәр күләкдән әсән сөјүдә,
Бәзә ај-күн кими јери, көјү дә.

ДОСТЛУҢ, ДҮШМӘНЛИК ВӘ ВӘФА

Достун, дүшмәнинә дөнәрсәнсә сән,
Достлуг тәмәлини гөјмә әзәлдән.

Кәтирмәк асандыр әлә достлугу,
Горумаг чәтиндир белә достлугу.

Инчидиб, «багышла», сөјләмә әбәс,
Чәтин багышлајар инчидијин кәс.

Дөнүксән, — һачан ки гырдын достлугу,
Итин достлугудур, — гурдун достлугу.

Пислијә, әзаба гыјмаға нә вар?!
Јахшылык көрмәјин мәшәггәт олар.

Ејләјә билмәсән чарә бир дәрлә,
Дәрдлијә дәрд вериб, дөһмә намәрлә.

Касыбын гәлбинә сохма нисән,
Чалыш, сәјмасынлар бир чәлләд сәни.

Инсансан, инсантәк јаша һәр заман,
Бурах иблислији, Инсан ол, Инсан!

ДОСТУ ВӘ ДҮШМӘНИ ТАНЫМАҢ

Досту дүшмәниндән сечмәји бачар,
Дост үчүн чанындан кечмәји бачар.

Һамыда сәдагәт, е'тибар вармы?
Һәр кузә сүјуну ичмәк олармы?

Дүшмәндән дост олмаз, көр нәдир достлуг,
Ғабыгы атылмыш ләһәдир достлуг.

Вәфалы бир итин варса дә әјәр,
Сәрхошлуг әјјашы јолдаша дәјәр

Вәфлы дост һара, әјәшлыг һара
Әтирли күлләри күлшәндә ара.

Кими ки сынадын, сынама даһа,
Сынагдан чыхмаса, ғынама даһа.

Јүз јол сынасан да, һаман, һамандыр,
Достлуға јарамаз, горун, амандыр!

Илан чалмағ үчүн јығар зәһәри,
Башыны әзмәкдир јалһыз тәһәри.

СУЛТАНЛАРЫН ВӘ ӘМИРЛӘРИН ПИСЛИЈИ

Дәһшәтдир — шаһларла көрүш, көрүшмәк,
Јусиф тәк гурдларын чәнкинә дүшмәк.

Султан тәкәббүрдә писдир Фирондан,
Мығмыға чан алар Нәмруд тәк ондан

Ғапы ачыланда султан үзүнә,
Шејтанлар, иблисләр дәјәр көзүнә:

Кими әзилмәли зәһәрли план,
Кими чәмбәргүјруг, әгрәбтәк чалан.

Дадына чағырсан јетишмәз дада,
Чевриләр гатилә, залим чәллада...

Каһа саһибләри инсанлар ки, вар,
Јанында итдән дә урватсыз олар.

Вермәз әдасындан кимсәјә салам,
Дәјәр: «Бу кимдир ки, салам да алам».

Јохдур јәһудијлә чәһлинин соғу,
Бир дана аллаһа дөндәрәр ону.

Исаны асдырмағ — ән мүғәддәс иш,
Ешшәк дырнағына ејләр пәрәстиш.

МӘДДАҢ- ШАИРЛӘРИ МЭЗӘММӘТ

Дәм вурма шаирлик адындан даһа,
Чыхар сөз сәһрини јадындан даһа.
Сәһрләр, тилсимләр, ачса да сөзүн,
Саф су тәк парылты сачса да сөзүн,
Дөндәрмә булудда бәдирли аја,
Ај булуд алтында чәтин нур јаја.
Нә шаһ, нә дә вәзир јанына апар,
Јалһыз ариф ғәлби сөздән нур тапар.
Һикмәт, нәсиһәтдир она јарашығ,
Кор көзләр ше'рдә көрмәз ки, ишығ,
Сөзә әбәдијјәт мүлкүдүр дәјәр,
Пула сатылармы мә'дән дә мәјәр?
Намәрд тәрифинә ағыллы күләр,
Ешшәк бојнуна да инчи дүзүләр?
Шаирлик адындан, өзүндән утан,
Јалан тә'риф долу сөзүндән утан!
Һүзурда дајаныб ше'р охума,
Һәја тәри төкүб үзүнү јума.
Дил ачыб кимсәни тә'рифләмә сән,
Сөз, сәнәт әһлини һәрифләмә сән.
Бошбоғаз шаирләр беләдир, бәли,
Намусдан, гејрәтдән үзүлүб әли.

**ГӘТРАН
ТӘБРИЗИ**

Гәтран Тәбризи (1012—1088) фарс дилли әдәбијатда «Азәрбајҗан мәктәби» ады илә мәшһур олан әдәби мәктәбин банисидир. Онуң јүксәк сәнәткарлыг нүмунәси олан поетик јарадычылыгы XI әср Азәрбајҗан тарихинин бәдиш салнамәсидир.

Өмрүнүн 45 илини Азәрбајҗан вә Арран һөкмдарларынын сарајларында јазыб-јаратмаға, бәдиш салнамәчилијә һәср едән Гәтран доғма Вәтәнинин Тәбриз, Кәнчә, Нахчыван, Шәки вә с. шәһәрләриндә олмуш, Азәрбајҗанын фүсункар табииәтинин шаиранә таблоларыны јаратмышдыр.

О, јүксәк естетик зәвғә малик философ шаирдир. Антик јунан вә Шәрг мәдәнијјәти илә јахындан танышылыгы онун јарадычылыгында габарыг шәкилдә нәзәрә чарпыр.

XI әср Азәрбајҗан тарихини өјрәнмәк үчүн Гәтран јарадычылыгы ән мәтәбәр вә мисилсиз бир мәһбәдир.

БАҢАРИЈӘ ВӘ БУЛУДА ХИТАБ

Күнәш—көјүн нур чешмәси, гој чағласын чешмә, булуд!
Даға — галхан, көјә — зиреһ ола-ола кечмә, булуд!
Гашгабағын күлүш верәр күндүзүнә кайнатын,
Көз јашларын күләб сәпәр күл үзүнә кайнатын.
Карваныны үфүгләрдә саламлајар һәрдән Күнәш,
Әтәјинә әтәк-әтәк шабаш төкәр зәрдән Күнәш.
Күләк — атын, көј — мејданын, шаһә галхыб кишинәр атын,

Түкәнмәјән хәзинәндир дәннәләр и һәјатын.
Каһ тәрланын гара бели, каһ чејранын ағ дөшүсән.
Көј ипәјә, күмүш хәзә бүрүнән бир дағ дөшүсән.
Ағачларын јахасына мәрчанлары дүзән сәнсән,
Чәмәнләрә јашыл көјнәк кејиндириб сүзән сәнсән.
Јер үзүнү дөндәрмисән шәһлә көзлү мәләкләрә,
Гара гәлбли әһримәни көндәрмисән фәләкләрә.

Гуш сәсләри тој-мағара дөндәрибдир мешәләри.
Тарлалара зинәт вериб нәггашларын пешәләри.
Хәзри алтун сәпә-сәпә күлшәнләрдә охујандыр,
Булуд зүмрүд чәмәнләрин харасыны тохујандыр.
Гөнчә күлдән чадыр-чадыр күлүстанын һәр бучағы,
Күл-чичәјә дарлыг едир сәһраларын кен гучағы.
Нејсан мәрчан биләрзикләр бағышлајыб ал күлләрә,
Јасәмәнин инчиләри нур чиләјир көңүлләрә.

Сәндәл јујуб чөһрәсини, гарды бағын ағ күлләри,
Зәрхарәјлә, мирварилә бәзәнибдир бағ күлләри.
Јарын һүснү мөст едәрәк көзләрим и јумар бағда,
Нәркизләр дә мәним кими олуб күлдән хумар бағда.
Дилбәримин ајрылыгы дүшән заман һәр јадыма,
Бөдән шәһид чан јанғыма, үрәк шәһид фәрјадыма.
Ејванындан күл әтрини әләр јарым мәһәлләјә,
Чамалындан ев нуранар — кәләр јарым мәһәлләјә.
Көңлүм ешгин мәбәдинә јар ешгини сечәр Күнәш,
Мән гапыны бағласам да, пәнчәрәмдән кечәр Күнәш.

Јар һүснүнү көрмәлисән, — кәрәк олса сүсән сәнә,
Әжәр сүнбүл кәрәксә дә, — јар сачына күсәнсәнә.
Јар гојнуна инчиләри көз јашларым әләр мәним,
Јар бахышы ијнә кими үрәјими дөләр мәним.

◆◆◆
Булудларын көз жашлары пар-пар жанан гаш-даш олуб,
Энбэрини сөпсин нара, нэсим дүздө чашбаш олуб.

Лалэлэрин шө'лөсіндөн гачыб гарын парылтысы
Батыб гумру нэгмэсіндөн гаргаларын гарылтысы.

Зэрхарадыр гэдэмини гојсан нара, атсан нара,
Көз охшајан чавахирдир—бахсан нара, чатсан нара.

Кечө көлө јер үзүнүн күлэрини тахыб санки,
Күндүз јерө көј үзүнүн улдузлары ахыб санки.

Энбэр сачан күл-чичөкдөн этирлэниб елө сөба,
Энбэр эти јайыр дејө, — бөңзөмөјир јелө сөба.

Чәннэтин ал лалэсидир лалэлэри чөмөнлэрин,
Көјүн бүллур ајнасыдыр жалэлэри чөмөнлэрин.

Һәр вадидө мин чаглајан, мин чүр ахар-бахар күләр,
Һәр сәһрада көнүл ачан мин фүсункар баһар күләр.

Белө күлшән көрөн кәсләр беһиштәки багдан кечәр,
Көјлөрдәки кәһкәшандан, чил-чыраглы тагдан кечәр.

Гөңчө јыртан ал лаләни кендөн бахан санар атәш,
Зәррә гәдәр түстүсү јох, шө'лө сачыб јанар атәш.

Јер үзүндө мүшк-әнбәрә бөләнмәјән јер һардадыр,
Булудларын инчиләри әләнмәјән јер һардадыр.

Фәған салыб јар ешгиндөн јана-јана чошар бүлбүл,
Јара һәсрәт ашиг кими, мин бир нәғмә гошар бүлбүл.

Охујар ки, күнәш кими гызыл күлүн үзү јансын,
Күл фәслиндө, күл вәслиндө тиканларын јүзү јансын.

РУБАЙЛӘР

1

Алчагларын ајагына атды дүңја,
Әзабыма, зилләтимә шадды дүңја,
Тәк сәнинлә шәрбәт олду зәһәр мәнә,
Сән олмасан дејәрдим ки, батды дүңја.

2

Ким дејәр ки, севән кәсләр лал дејилдир,
Ај үзлүнүн ал додагы бал дејилдир?
Һүснү асја, үстүндәки о хал нәдир?
Көзәллијин шөһүрүдүр, хал дејилдир!

3

Севән гәлби ода салмаг, сөјлө нәдир?
Јанан кәси сејрә далмаг, сөјлө нәдир?
Көнүл мүлкү зүлмүн илә харабадыр,
Харабадан хараç алмаг, сөјлө нәдир?

4

Ал додагы көрән кими ахар үрәк,
Дөзүмсүздүр, чаны ода јахар үрәк.
Өз сиррини «кизлә», дејән хәбәрсизсән:
Көксү јарыб, јар һүснүнә бахар үрәк.

5

Ғичран гәлби совушанлар бәхтијардыр,
Вүсал чагы јовушанлар бәхтијардыр.
Дири-дири сојулса да јар јолунда,
Өз јарына говушанлар бәхтијардыр.

6

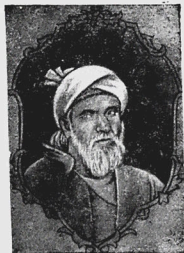
Тәлашыма бир ан ара вермәрәм мән,
Бир чаным вар, бир дилдара вермәрәм мән?
Севмәјирсән, — үрәјими гајтар кери,
Севән гәлби дөнүк јара вермәрәм мән.

Чијаримиз гана гэлтан дашмыш, демэк,
 Јана-јана сөммәјимиз фашмыш, демек,
 Гана дөnmүш үрәјимин ган дамласы,
 Өмүр боју көздән ахан јашмыш, демек.

Еј зүлмүлө халгы ағлар гојан залым!
 Ситәминдән елләр чана дојан залым!
 Јердә галмаз мәзлумларын наһаг ганы,
 Гисас күнү өз ганына бојан залым!

Јар чөврүндән тәрк едибдир чаны үрәк,
 Вар ки, дејим: вәфасызы таны, үрәк!
 Чаным дејил, үрәјимдир, чөврә дөзән,
 Нечә дөзүм? Артыг мәнәдә ханы үрәк?

Көз јашым — сел, гәлбим — атәш, начар һамы,
 Көрсә көздән мәншәр оду сачар һамы.
 Демәјин ки, нијә гачыр сәндән мәләк?
 Дашан селдән, чошан оддан гачар һамы.

СӘНАИ ГӘЗНӘВИ

Сәнаи Гәзнәви (1070—1140-1150) XII әср фарс дилли поезијанын ән көркәмли мütәфәккир шairләриндәндир.

Тәсәввүф әдәбијатынын ән бөјүк нүмајәндәләриндән бири сајылан Сәнаи «Һәдигәт-үл-Һәгигәт» («Һәгигәт бағы»), «Тәриг-үл-тәһгиг» («Ахтарыш јолу»), «Карнамеји-Бәлх» («Бәлх дастаны»), «Сејр-үл-Ибад иләл-мәад» («Бәндләрин ахирәт сәфәри»), «Ешғнамә», «Дәғнамә», «Гәраибнамә», «Әфғнамә» вә с. әсәрләри илә фарс-тачик әдәбијатында дидактик поезијанын әсасыны гојмушдур. Низами Кәнчәви «Сирләр хәзинәси»ни вә Чәләләддин Руми «Мәснәви»сини онун «Һәгигәт бағы» адлы фәлсәфи поемасына поетик чаваб олараг гәләмә алмышдыр.

КЭРЭК

Иллэр кэрэк, — элван даша ал күншдэн атэш дола, —
Жэмэндэки эгиг ола, Бэдэхшанын лэли ола.
Ајлар кэрэк, — памбыг ача, ондан инэк, сап дүзэлэ,
Көфөн ола бир шәһидә, либас ола бир көзэлэ.
Күнләр кэрэк, — гојунлар белиндәки күзәм јундан —
Бир улага еркән ола, эба кејә суфи ондан.
Өмүр кэрэк, — бир ушағын исте дады заһир ола,
Алимликдә мәшһур ола, шаирликдә маһир ола.

ИНСАНЫ УЧАЛДАР ЕЛМИ, ЭМӘЛИ

Елмсиз, биликсиз өлүдүр инсан,
Барсыз будаг ачмаз көнлү һеч заман.
Наз-не'мәт јарадан елмдир, бәли.
Инсаны учалдар елми, эмәли.
Елм-сәнәт әһлидир заманын өзү, —
Көјләр синәсидир, улдузлар көзү.
Һикмәтли кәламы үрәјинә јаз,
Дәјәрли сөзләрдән гулағын долмаз.
Таңры да дүшмәндир «мәнәм», — дејәнә,
Елмини әмәлдә көстөрмәјәнә.
На билдијин варса әмәлдә сына,
Өјрән дә, өјрәт дә сән башгасына.

ТАПАР ЗӘҺМӘТ ӘҢЛИ ХӘЗИНӘ, ГАШ-ДАШ

Гәфләтдә кечирдин кәнчлијини сән,
Елә чаванлығы сајма өмүрдән.
Ујмаз дүшкүнлүјә ағыллы инсан,
Ағыл әјжашлыгдан бизардыр һәр ан.
Һәр кечә јухуја далмаг үчүндүр?
Бир нурлу күндүзү алмаг үчүндүр.
Әзаба гатлашан хәзинә гучар,
Бүлбүл күл ешгиндән гәфәсә дүчар.
Тәнбәллик, наданлыг јар олса кимә, —
Бүдрәјәр, чаш галар, басар ваһимә.
Һүнәрсиз һәмишә зилләтдә јашар,
Агилин нәш'әси башындан ашар.

Зәһмәтсиз, әзабсыз бәсләсән чаны,
Чәкиш белә чанла, јохдур зијаны.
Тапар зәһмәт әһли хәзинә, гаш-даш,
Ширин јухулардыр өлүмә јолдаш,
Јолчу олмасан да арзу јолунда,
Әлләш, гурумамыш әлин, голүн да.
Мәнсәб саһибиндән мәтләб дилә сән,
Аја говушарсан мәтләб илә сән.

ӨЛҮМ ГОРХУСУ

Һүнәрни, шөһрәти дилләрдә кәзән,
Агил аталардан ешитмишәм мән:
Учгар кәндистанда варды бир гары,
Бир гыз, үч инәкди дөвләти, вары,
Мәһсәти дејилән гызы көзәлди,
Бир күн бәднәзәрдән о, көзә кәлди.
Бәдрли ај иди, һилала дөндү.
Дүңја о гарыја зүлмәт көрүндү.
Үрәји алышды, чијәри јанды,
Јеканә гызыјды, аман-заманды.
Гары өз гызына дејирди һәр ан:
«Каш ки, габагында өләјди анап».
Инәк сусамышды, гарны да тохду;
Бурһуну мәтбәхдә газана сохду.
Тәнтиди, бүдрәди бир ан ичиндә,
Галды «батмыш башы» газан ичиндә.
Чәһоннам дивн тәк чумду, нә чумду,
Мәтбәхдән гарынын үстүнә чумду.
Гары әзраил көрдү елә бил,
Горхуб јалварышла төкдү она дил:
«Еј өлүм мәләји, Мәһсәти дејләм,
Заваллы гарыјам, гочалдыбдыр гәм,
Сагламам, чанымда азар јох гәти,
Сән аллаһ, кәл мәни санма Мәһсәти.
Өлүмүн мәләји тез тапар ону,
Хәстә Мәһсәтидир, кет апар ону.

РУБАЙЛӘР

1

Бир һавасан, — чанымдакы нәфәсимсән,
Бир атәшсән, — одлу ешгим, нәвәсимсән.
Бир сусан ки, дирилиҗә сәбабкарсан,
Бир торпагсан, — варлыгымсан, гәфәсимсән.

2

Бахтым һаны, җар меһрини сезә биләм?
Ағлым һаны, — белә ешгә дөзә биләм?
Әлим һаны, — бу фәләҗи эзә биләм?
Аҗаг һаны, — гачыб раһат кәзә биләм?

3

Көзәлләрин фарагында ағламышам,
Бу синәми нештәр илә дағламышам.
Үмидими өјүдүнә бағламышам,
Өз ијнәмлә өз-өзүмү сахламышам.

4

Бу дүнјанын меһрабыдыр үзүн сәнин,
Көј шаһыны гул етмисән өзүн сәнин.
Фитнә, говға, вәһдәт, сәчдә, гибләкаһдыр.
Һәр бахышы ганлар төкән көзүн сәнин.

5

Алим олуб, бахма сүрүр сәфа киши,
Көр едирми өз әлиһә вәфа киши,
Җар јолунда чәкә билсә чәфа киши,
Верәр дәрдә лоғман кими шәфа киши.

6

Еј бүт, сәрхош көзүн оху — горху, хәтә,
Ганлар төкүб, истәр јенә гана бата,
Јахшы олар јар чөһраси зиреһләнә,
Хаталыдыр бир оху ки, сәрхош ата.

7

Даим әлим әтәјиндә ола сәнин,
Аҗаг тозун көзләримә дола сәнин.
Севәнләрин варды дејә сәјылмырам,
Ашигләрин каш саралыб сола сәнин.

8

Мәндән олса, — доғулмаздым, нә едәјдим,
Өлмәздим дә, бу арзум каш јетәјдим.
Бундан көзәл, бундан јахшы нә оларды, —
Нә кәләјдим, нә галајдым, нә кедәјдим.

ХАГАНИ ШИРВАНИ

Хагани Ширвани (1120—1199) Азербайчанын дахи мутфаккир шаири вэ Орта эср Шэргэ интибаһынын Зөһрэ улдузудур.

Феодал зулмуну амансызлыгла гылынчлајан, ичтимаи эдалэтсизлијэ гаршы үсјанкар олан, Дәдә Күнәш јурдунун бу зәнчирләнмиш Прометеји Ширванын Шәбран зинданына атылмыш, нәһајәт, догма Вәтәниндән дидәркин дүшүб јахын вэ Орта Шәргин бир сыра өлкәләрини кәзиб-долашмышдыр.

Моңументал јарадычылыг куллијаты олан ше'р диваны вэ «Ики Ирагын төһфәси» адлы поемасы илэ Хагани фарс дилли әдәбијатда орижинал вэ тәкратедилмәз сәнәткар кими шөһрәтләнмишдир.

Хагани јахын вэ Орта Шәргәдә јүзләрдә давамчысы олан хусуси әдәби мәктәб јаратмышдыр.

ГИТ'ӘЛӘР

Хаганијәм, дунја нәдир, чәкә мәни варына о?
Кими гојуб бешчә күндүк не'мәтиндән барына о?
Күндүздүр — ағ күмүшү, кечәсидир — гара гуруш,
Бундан артыг, өмрүн боју гыјмаз сәнә пара гуруш...
Бу дунјада варын јохса, нә олсун ки, вардыр ағлын,
Варын јохса, ағыл нәдир, суја дөнмүш гардыр ағлын.
Бағындакы салхымдакы гораја да әсәр фәләк,
Әл узатма, бир чәлладдыр, әлләрини кәсәр фәләк.
Бир ушагда кишмиш көрсә, мәләр кечи кишмиш үчүн,
Нара кетсә, архасынча кәләр кечи кишмиш үчүн.
Сайма бир күн кишмиш үчүн кәзәр ушаг кечисини,
Кишмишинә дадандырыб, кәсәр ушаг кечисини.

Хаганијәм, сәрвәт ешги ағлы башдан ала билмәз.
Сәрвәт-дөвләт бир көлкәдир, чыхар јоха, гала билмәз.
Дөвләтинә гүррәләнән камилликдән бил, узагдыр,
Од ичиндә гаргы агла чөвлән едән бир ушагдыр.
Әввәл сүбһүн ал шәфәғи, сонра гызыл күлдү дөвләт,
Әријәрәк јоха чыхар, јана-јана күлдү дөвләт.
Алдатмасын бу фәләјин күпүндәки боја сәни.
Јас палтары кејән көзәл дә'вәт етмәз тоја сәни.
Санма верәр мурадыны, бир сәрабдыр кама фәләк,
Шәрбатини гыјан дејил, зәһәр төкәр чама фәләк.
Сәрвәт ешги — чанын оду, күкрәсә дә сәнән олар,
Шә'лә сачыб јанан атәш ахыр күлә дөнән олар.
Чох мөһнәтин сону бир күн сәадәтдир бу дунјада,
Гыш кәдәндә баһар кәләр, — бир адәтдир бу дунјада.
Әзәл башдан ојунчагдыр, чох шириндир вар-дөвләтин,
Бир күн дөвран һарам едәр, ган-риндир вар-дөвләтин.

Хаганијәм, чөрәк үчүн мән абрымы атым, нијә?
Һәрисликдән көз јашыма үрәк ганы гатым, нијә?
Һарам бугда ушбатындан Адәм ачды нәләр баша?
Һарам чөрәк ахтарма ки, бу мүсибәт кәләр баша.
Зәррә чөрәк гырынтысы гарышгаја бир дағ олар,
Јувасына чатанадәк чаны јолда тапдаг олар.
Гырмаг атса балыглара, ушаг тутар чөрәк ону?
Тора салар гырмагдакы бирчә тикә чөрәк ону.
Ачкөзләрин тиссалыдыр, — јем ахтарар суда балыг,
Чан атар ки, ағыз ачыб нә кәлдисә уда балыг.

Хаганијәм, алчаглары учалтмарам бир даһа мән,
Гудузлары тә'рифләјиб ејләмәрәм шир даһа мән.
Күрзәләрин агзына мән аби-һәјат сүзүм нечин?
Рәзилләрин багагына көвһәрим дүзүм нечин?
Мәләкләрә дөндәрмәрәм бундан белә иблисләри,
Иблис кими танытдырам кәрәк елә иблисләри.

РУБАИЛӘР

1

Чан мүлкүндә шадлыг гушун — мәнәббәтдир,
Улвијјәтә һәр учушун — мәнәббәтдир.
Бу дүнјада шан-шөһрәтини, шәрәф тачын,
Әбәдијјәт гуртулушун — мәнәббәтдир.

2

Баһар кәлиб, истәр күлләр күлә јенә,
Өмүр бағым нәсим истәр күлә јенә.
Күл атыбдыр һичабыны көј чәмәндә,
Күлүзлүмсә бүрүнүбдүр түлә јенә.

3

Санды бир күн сөз султаны һамы мәни,
Гызыл тахтын шө'лә сачан һамы мәни.
Инди сөнән бир чырағам, көз јашымла
Өвүндуруп јохеуллуғун дамы мәни.

4

Хаганисән, кәләчәксән вәчдә һәлә,
Сөз мүлкүндән алачагсан өч дә һәлә.
Пәрванәтәк јанан шама јанма даһа,
Сүсән кими сән күнәшә сәчдә елә.

5

Үрәк јанғым асимана сыған дејил,
Одлу аһым һеч бир јана сыған дејил,
Дејирсән ки, бу дүнјада јохдур гәмин,
Дәрдим-гәмин бу чаһана сыған дејил.

6

Меј чамыма намәрд ағы сүзсүн мәним?
Кәрдәнимә һәмаилләр дүзсүн мәним?
Мәрд бојнуму намәрд әли гучмагданса,
Мәрд ғылынчы бирдәфәлик үзсүн мәним.

7

А јар, ешгин атошләрә јахыб мәни,
Дәрдин шам тәк шамданлара тахыб мәни,
Көз јашымдан, јанмағымдан хәбәрсиз јар!
Һәр кечә ан, — јанан шама бахыб мәни.

8

Гәм одундан ганлар сачар көзә бағрым,
Јана-јана дөнәр ода, көзә бағрым.
Ешг одунун сәмәндәри олсам белә,
Чох чәтнин ки, бу јанмаға дөзә бағрым.

9

Амансыздыр — чандан чаны умар көзүн,
Чаллад кими ғылынчыјла чумар көзүн.
Елә сәрхош бир сагидир хумар көзүн,
Көзләrimi бу һәјата јумар көзүн.

10

Тә'на оху гәлбә долмаг — фәлакәтдир,
Һәсрәт илә гәмдән солмаг — фәлакәтдир,
Көзәл јарын әјрылығы өз јериндә,
Алчаглары мөһтач олмаг — фәлакәтдир.

ƏСІР
ƏХСІКӘТІ

Түркүстанның Ғарғанә вилајәтининң Әхсикәт кәндиндә дунјаға көз ачмыш Әсир XII әср фарс дилли поезијасының әң гүдрәтли ғәсидә усталарындандыр.

О, тәһсиллики Бәлхдә алмыш, бир мүддәт Һератда, Мәрвәдә, Куһистанда вә Азәрбајҗанда јашамыш, дөврүн ихтишашыны көрүб Хорасандан Ираға кетмишиди.

Һәјәт вә јарадычылығы Азәрбајҗанла да бағлы олан шаир Азәрбајҗан Атабәјләриндән Атабәј Елдәкизин вә Ғызыл Арсланын шәһиндә ғәсидәләр ғәләмә алмыш, Хаған Ширвани вә Мүчирәддин Бейләганинин ше'рләриндә поетик чаваблар јазмышдыр.

Әсир 1211-чи илдә Азәрбајҗанын көзәл тәбиятли Хал-хал кәндиндә вәфат етмишидир.

РУБАЙЛӘР

1

Шан-шөһрәтим бу күн тутуб һәр бир јаны,
Мәнәм әсрин өз зәкасы, ғәлби, чаны.
Сорушурсан: дејим сәнә кимлијими?
Мәнәм ӘСІР ӘХСІКӘТІ, — сөз султаны.

2

Өмрә фәрәһ, зөвгү сәфа, јохдур даһа,
Бир садиг јар, — дәрдә шәфа, јохдур даһа.
Бу әјјамын дастаныны охумушам,
Јоха чыхыб әһли-вәфа, јохдур даһа.

3

Говушмушам шүмшад бөјлү, шүх көзәлә,
Јар бусәси — шарабымдыр, — мәстәм һәлә.
Еј кечә, кәл, һәр иши ат, кетмә дајан!
Еј сүбһ, күлмә, мин шадлығын олса белә.

4

Елә һала салыб мәни көзәл мәләк,
Пуч олубдур өмрүм-күнүм, арзу-диләк.
Һәсрәтиндән дәрја олуб көз јашларым,
Бу дәрјада кәмисини сүрүр фәләк.

5

Јаз да олуб, көзәлләр тәк ғәлби јахан,
Мән шадлығы, шадлыг мәнә кендән бахан.
Бағым-бағчам һәсрәт ғалыб јашыллығы,
Булуллардан јағыш дејил, дашды јаған.

6

Даим көздән ган нәһрини чағларам мән,
Јатмыш бахтын көзләрини бағларам мән.
Хәјалынла чанланыбсан көзләримдә,
Көзүмдә ғал, кетмә — дејә ағларам мән.

ИМАДИ

Имади (—1186) XII эср фарс-тачик адабијатинин көркөмлү нүмөжөндөсидир.

Рейдә, Газнадә, Мазандаранда өз Ираги — дҷамдә јашайб-јаратмиш бу истедадли сәнәтқарин бүтүн шеърлери јуксөк бәдишилик өз сәнәтқарлыг нүмунәсидир.

Талејим ки, бу јамјашыл чәмәнзара салыб мәни, —
Еһтијачын әждаһасы өз ағзына алыб мәни.
Тор тохујан һөрүмчәј мән өзүмү тај көрмүшәм.
Көз јашымын јағышыјла өз чаныма тор һөрмүшәм.
Мәни мөһтач санмајын сиз нә чөрәјә, нә дә суја.
Гәм — чөрәјим, көз јашым — су, күвәнирәм бу рузуја.
Фәләкләрдән инчи-көвһәр диләдијим күндән бәри —
Көз јашымдыр инчи кими әтәјимә төкдүкләри.
Азадлыгын арзусујла чырпынырам заман-заман.
Шүмшадча да, сүсәнчә дә азадлыгым јохдур, аман!
Үрәк деди: өз чаныны, көмәк мәнәм, көмәк мәнәм,
Дәмир инсан варса әкәр, демәк, мәнәм, демәк, мәнәм.
Дүшмән олуб нурлу фәләк, ғылынч чәкиб јахар күнәш,
Пәнчәрөмдән көзү ганлы јагы кими бахар күнәш.
Сөз дашыны көјә атдым фәләкләрә чатсын дедим,
Көјүн бүллур сарајыны шүшә кими чиликләдим.
Кинли рузкар ишыгыны тез сөндүрдү чырағын да,
Гибтәсиндән јағ гојмады күнәш онун чырағында.
Дејирсән ки, данышмајым, сусум, дөзүм дәррдән јансам,
Мән һаглыјам, зүлмә көрә далға кими далғалансам.
Үрәјимин шүшәси тәк губар тутмуш ајна вармы?
Сөзлә чила верилмәсә, гәлб ајнасы парлајармы?
Фәләк мәни әбәдилик бир кушәјә, күнчә атды.
Корлуғујла баш апаран, шаһә галхай бәдәј атды.
Мән — билијин ағ тәрланы, учмағ үчүн чошур ганым.
Бу дунјада шаһ гәсридир јалһиз јувам, ашијаным.

Санки бир мәләк вардыр бу лачивәрд көјләрлә,
Һәмнишә накам гојур ашигләри һәр јердә.
Бағын сејринә чыхдым, — гәлбим ачылсын дејә,
Јашыллыға сөјләдим: данм јашыл гал белә,
Деди: «Өмрүм үч ајдыр, буна да шадам һәлә».
Нәркиздән сорушдум ки: көзүндәки јаш нәди?
«Күнәшә чох бахмышам, гамашыб көзүм», деди.
«Јенә тәрәвәтлисән» — үз тутдум јасәмәнә,
Деди: «Еркән солурам, тәрәвәт кәрәк мәнә».
Сорушдум ғызыл күлдән: Нијә күлүрсән, нијә?..
Деди: «солгун ашигә, ондакы мискинлијә».

**ЭНВЭРИ
ЭБИВЭРДИ**

Энвэри Эбиварди (—1187) классик фарс-тачик эдэ-бијатына бөжүк гэсидэ устасы кими дахил олан гүдрэтли сэнэткарлардандыр.

Өз дөврүнүн бир сыра елмларини — фэлсэфэ, нүчүм, ријазиијат вэ с. мүкәммәл билән мүтәфәккир шаир Султан Сәнчәр сарајына јакын олмуш, нәһајәт, сарај мүһитинин рәзаләтләринә гаршы чыхараг, фитнә-фәсад јува-сындан үзәглашыб асудә һәјәт сүрмүшдү.

Шаирин сәнәткарлыг нүмунәси олан ики диваны—гә-зәлләр вә гэсидәлләр диваны заманын сынагларындан чы-хараг бу күнә гәдәр јашамаг һүгүгу газанмышдыр.

ГЭНАЭТ ВЭ ЧОМЭРДЛИК ҺАГГЫНДА

Сон јаван чөрәји көтүр тәкнәдән,
Көтүрмә кимсәнин миннәтини сән.
Тохкөзлү өзүндә ачкөзлүк дујмаз,
Һәрис адам кими тамаһа ујмаз.
Еј тамаһ, гәнаәт ничата јолдур,
Гәнаәт мүлкүндә наз-не мөт болдур.
Газанч чоһалдыгча көзүн дојачаг?
Һәрислик евини виран гојачаг.
Аләмин варса да бир чан мүлкүндә,
Сән ки, аләмсизсән чаһан мүлкүндә.
Варса да биринин азачыг вары,
Јахшылыг сајылар пәјладыглары.
Елә адам вар ки, әл ачан дејил,
Әлиачыглыгдан һеч гачан дејил.
Сәһавәти һәдсиз, көзү тохду, тох,
Вүгарда, мәнликдә тајы јохду, јох.

ЗӘМАНӘДӘН ШИКАЈӘТ

Зәманә чарпышыр даим инсанлар илә,
Онунда вурушдајам, өмрү боју пәсәм мән.
Бу чархын дәјирманы долаимаса тәрсинә,
Истәмәддим сүјуну әждаһа тәк кәсәм мән.

БИР ҺӘКИМИ МЭЗӘММӘТ

Бәхтијар одур ки, уғурсуз күндә,
Бир һәким көрмәсин көзү өнүндә.
Әлини кимин ки, нәбзинә атар,—
Руһу јоха чыхар, нәбзи дә јатар.
Һарда тәбәбәтдән сөз-сөһбәт салар,
Өлүмүн сәдасы дәрһал учалар.
Өлүм мәләјиндән алар дәрманы,
Вердији дәрмандан сағалан һаны?!

Бир ағанын нөкәріңә үз тутараг дедим дүнән:
«Ағанызын гонаглары кимләр олур, адыны чәк?»
Деди: «Аға суфрасинин гонагыдыр ахшам-сәһәр —
Бөјүкләрдән јалныз мәләк, кичикләрдән анчаг милчәк?»

НӘСИҖӘТ

Шад-хүррәм јашамаг, јахшылыг өјрән,
Билерсән дүнјанын вәфасыны сән,
Әзизлә дөвраны, әзиз ол она,
Көрмәмиш заманын чәфасыны сән.

ӨЛҮД

Ким ки, мәләк олмаг истәр чаһанда,
Див, улаг шәһвәти олмасын чанда,
Еј нахәләф оғул, ата мүлкүндә,
Фитнәләр, говғалар төрәтмә күндә.
Бу дүнја бир одлу күрәјә бәнзәр,
Ким јанар күрәдә доланар, кәзәр?
Үрәјин јохса да ешги, һәвәси,
Гүш кими тәрк едиб демәк гәфәси.
Гәзәб илан диши санчар бадәнә,
Тамаһ гарышга тәк чан атар дәнә,
Шөһрәт утандырар маләкләри дә,
Һүнәр мәғлуб едәр фәләкләри дә.
Күнәш ол, экәндан нурлансын бејин,
Нә самур дәриси, нә гумаш кејин,
Көј тәк шәһвәтини кимсә сезмәсин!
Арвадын, ушагын сәндән безмәсин!
Ағыл бурахмасын һеч вахт јаханы,
Лутүн јахасындан јапышан һаны?!
Чәнкин, нејин сәси учалса белә,
Ај, күнәш көјләрдән өч алса белә,
Гулагын карса да јохдур фәјдасы,
Корлугун варса да јохдур фәјдасы..!

Нә гәдәр фитнәләр төрәдәр фәләк,
Зүлмүндән безәрәк зинһара кәләк?!
Бәла атәшини әләр чаһана!..
Әләмәз әләк тәк нәләр чаһана?
Фитнәдир һәјата, бәхтијарлыга,
Гатмыш баласыны бүтүн варлыга.
Чәфадан енмәјиб зүлмүн әлләри,
Нәләр төрәтмәјиб бәд әмәлләри.
Гуртулуш тапмырам, галмышам начар,
Белә зәманәдән иблис дә гачар.
Олсам мастан кими, гајғысыз, хумар,
Гудуз тәк атылыб үстүмә чумар.
Алчагдыр, инсанла даим әлләшәр,
Зинһара кәлибдир зүлмүндән бәшәр.
Фәләјин һөкмүнү көстәрир нүчум:
Өкүзүн үстүнә шир чәксә һүчум,
Санма улдузлардан чәләнкә дөнәр,
Фитнәләр төрәдән пәләнкә дөнәр,
Јерин синәсиндә сичанлар ки, вар,
Фәләк сүрүндүрүб ејләјибдир хар.

ӨЗ ЛӘЈАГӘТИНИ ГОРУМАГ ҲАГҖЫНДА

Әнвәри, тамаһла шә'ри ејлә јад,
Бириси дәјәдир, бириси өвләд.
Кәдалыг, һәрислик — тамаһа мәнсәб,
Арајыб — ахтарма сән даһа мәнсәб.
Елмдән хоруз тәк башда тачын вар,
Тојуг јумуртлајар, фаллыг ахтарар.
Инсанын зинәти һүнәрдир, һүнәр,
Онсуз инсан оғлу мүскин көрүнәр.
Өмүрүн — ән гијмәтли, парлаг чәвахир,
Шарлиқ шөһрәтин һәр јердә заһир
Ујма тәрифләрә, чәрән-пәрәнә,
Салма сөз инчини пәрән-пәрәнә!..

ГЭЗЭЛ

Бу чаным чатды сона, чанана чатмыр элим,
Дордим бэддэн ашыбды, дэрмана чатмыр элим.

Гэмнидэн аси дүшдүм, иман да чыхды жоха,
Ешгиндэ кафир олдум, имана чатмыр элим.

Сонсуздур бүсал жолу, бир жана чыхан дежил,
Дөзмөжө жох тагөтим, күмана чатмыр элим.

Кимим вар жардан эзиз, о да ки, мөндөн узаг,
Шикарым сажмыр мөни, камана чатмыр элим.

Дежир ки, утанырсан, јетишмэсэсн бүсалыма,
Әлими үзүб мөним, бир жана чатмыр элим.

Ешгимин султаныдыр гәлбими әсир едән,
Мәһәббәт әсирјәм, султана чатмыр элим.

ҲИКМӘТ ВӘ НӘСИҲӘТ

Истәрсә ајыг ол, истәрсә хумар,
Аға, дунја сәндән үччә шеј умар.
Гуртулуш јолуна чыхмаг истәсән,
Һәјатда онлардан ничат истә сән.
Ким ки, бу үч шејә саһиб олмайыб,
Бејниңә камалын нуру долмайыб,
Онлар јасаг дејил һеч бир мәсләкә,
Мәнсәбә, шөһрәтә салмайыб ләкә.
Гој сажым нәләрди, динлә бир анлыг:
Чомәрәдлик, доғрулуғ, нәчиб инсанлыг!

ҲИКМӘТ

Ағыллыја бир ағылсыз үз тутараг деди белә:
«Бизим вали бир һәјасыз диләнчидир, бахыр әлә».
Деди: «Әчәб диләнчидир, тәк тачынын инчи, зори,
Доландылар илләр боју бизим кими јүз нәфәри!»
Дедим: «Јазыг, јанылырсан, нијә вердин бу суалы?

Һеч билирсән һарадандыр онун вары, мүлкү-малы?!
Чәваһири, мирвариси — көрпәмизин көз јашыдыр,
Јетимләрин үрәк ганы — јағутудур, гаш-дашыдыр.
Илијимиз, сүмүјүмүз јарадыбдыр бу бардағы,
Әлимиздән зорла алыб, олуб онун су бардағы,
Бу, һәрислик јолчулугдур, хәрач, зәкат сажсан да сән,
Һәгигәтән, валимизин фәрги јохдур диләнчидән!»
Һәрис инсан Сүлејман да, бир Гарун да олса әкәр,
О бир јолчу, о бир сажыл, о бир кәда, дејил мәкәр?!

ГИТ'ӘЛӘР

Бир достум сорушду: «Һардасан, һарда?
Чохдандыр, галмышам мән интизарда!»

Дедим: «Миниксизлик мөни чашдырыб,
Достумдан-ашнамдан узаглашдырыб».

Деди: «Истәмирсән бәс нијә бир ат?
Биз сәнә мөһтачыг, сәнсиз јох ничат!»

Дүшдү Имадинин сөзү јадыма,
Бу сөзләр јериндә чатды дадыма:
«Сүмүјүм сынса да, «уф!» демәрәм мән,
Алчагдан мумија истәмәрәм мән».

ВАРЛЫНЫҢ ХӘСИСЛИЈИ

Ағанын евиндә гонагдым дүнән,
Көрдүм гудурубдур вар чохлағундан.
Ахшамдан сүбһәдәк јата билмәдик,
Мән јазыг ачындан, о, тохлуғундан.

ҲЕЈҲАТ

Чохму парлајачаг ај нуру үздә?
Ај үзүн һамыда ојадыб һәвәс.
Һејһат, ағ күмүштәк бүллур бәдәни,
Гара күмүш пула сатырсан әбәс.

ЗЭМАНЭ ӨБЛИНДЭН ШИКАЈЭТ

Бир түлкү тэнтиди, учунду, эсди,
Башга түлкү көрдү: о, тэкинэфсди.
Деди: «Сэни гован сөйлэ ким олуб?»
Деди: «Улаглара гүрд hakim олуб!»
Деди: «Горхмаг нијэ, улагсан мэкэр?»
Деди: «Олмасам да мэн улаг экэр,
Инсан тэк бунлары бир дујан ханы?
Улагла түлкүјө фэрг гојан ханы?
Горхурам мэни дэ улаг сајалар,
Тутуб эшшэк кими, тез чуллајалар.
Ешшэји түлкүдэн ајырмајанлар,
Ешшэкдир, нэ ганар, нэ дэ ки, анлар!..

КИЛЕЈ

Ким ки, тэ'риф јазыр бу зэманэдэ,
Кедир эн'ам үчүн дэркаһа сары,
Дөрд чүрэ игтидар олмаса онда,
Кэсмэз үрэјинин дэрдн-азары:
Өјјубун дөзүмү, Нуһун һэјаты,
Хызрын мүдриклији, Гарунун вары.

РУБАИЛЭР

1

Гэлб сэниндир, ону јада вермэрэм мэн,
Һэјатымдыр, мүфтэ бада вермэрэм мэн.
Јүз чан гурбан үрэјимин арзусуна,
Севэн гэлби јүз чана да вермэрэм мэн.

2

Истэр сэнсиз гызыл гаида үзэ үрэк,
Чэфан илэ ширин чаны үзэ үрэк.
Инсаф елэ, јағыш дејил, јаға бир дэ,
От да дејил, чыха билсин үзэ үрэк.

3

Адын мэним, вүсал дадын өзкэсинин,
Гэмин мэним, өзүн јадын, өзкэсинин.
Һасрэтинден көз јашында богулурам,
Атыб мэни, гучагладын өзкэсини.

58

НИЗАМИ КЭНЧЭВИ

Дунја поезијасынын абедијјат күнэши Низами Кэнчэви (1141—1209) өз јарадычылығынын монументалыгы вэ тэкраредилмэз сэнэт нүмүнэси шаһ әсэрләри илэ корифејлэр корифејидир.

Низами јарадычылығы эпик вэ романтик поезијанын Ејфел гүллэсидир. Онун кениш јарадычылыг үфүглэриндэ парлајан ренесанс күнэши заман-заман Шэрги өз нуруна гэрг етмиш вэ етмэкдәдир.

«Беи хэзинэ» кими гүмәтләндирилэн мәшһур Низами «Хәмсэ»си Азәрбајчанын алтун дөврү мәдэнијјатинин дунја әдәбијјатына бэхш етдији мисилсиз бир төһфәдир.

Низами әдәби мәктәби Јахын вэ Орта Шэргин бөјүк сэнэт академијасыдыр.

59

ОҒЛУМ МӘҲӘММӘДӘ НӘСИҲӘТ

«Шәрәфнамә»дән

Еј оғул, ајығ ол, камалла јаша.
Вурма әјләнчәлә өмрүнү баша.
Салдығым бағчаја нәзәр сал, бары,
Һәр шејдән шириндир онун өз бары.
Сән дә байрағыны учалт зирвәјә,
Гошул ағыллылар олан зүмрәјә,
Адыны Мәһәммәд гојмушам ки, мән,
Учалыб, шөһрәтә јиләләнәсән.
Јахшы ад гојмағым асандыр, асан,
Өзүн әмәлиңлә јахшы ад газан.
Ләјәгәт газанмағ олса чанында,
Бундан хошу кәләр јараданын да.
Өзүм өз һајыма галмамышам да,
Сәни нәзәримдән салмамышам да.
Көрпә, једди јашлы күнүн һардадыр?
О күнләр хәјал тәк узағлардадыр?
Онда өјүдләрлә сәсләрдим сәни,
Фәрәһлә инчи тәк бәсләрдим сәни.
Сонра, он дөрд јаша елә ки, долдун, —
Лап он дөрд кечәлик ај кими олдун.
Өјүд-нәсиһәтлә үз тутдум сәнә,
О шүмшад бојуну охшадым јенә.
Он једди хисләтә сәһиб олуңча,
Он једди јашына кәлиб долунча,
Камал дүнјасында билдијим нә вар?
Сәни һамысындан етдим хәбәрдар.
Ағачын бар олса һәр будағында,
О да шөһрәтләнәр һәјат бағында.
Әјләнчә јарашмаз артығ адына,
Јарадан јетирсин өз мурадына.
Ушағ да мејвә тәк јетисән олар,
Әсәби бәркијәр, әт-гана долар.
Елә ки, сүмүклә дәри бәркијәр,
Гафада бејинин јери бәркијәр.
О ушағ камала чан ата-ата,
Ағлына ағыллы сөз бата-бата,
Тәлим мәктабинә чапар атыны,
Арзу шәрбәтинин дујар дадыны.
Гәлбә чырағ кими нур әләјәр о,

Сурәтдән мәнаја мејл еләјәр о.
Еј нурлу чырағ тәк нур салан, оғлум!
Мәндән елм өјрәнән, дәрс алан, оғлум!
Сурәт бир чилвәдир, мәнаја алыш,
Бағлы гапылары ачмаға чалыш.
Гәнаәт — шикардыр, үстә сүр аты,
Хәзинә — гәнаәт бучағындады.
Һүнәрин, гүдрәтин варса түкәнмәз,
Јохса сәнәтинә гијмәт гојан кәс,
Сатма өз ничини касад базарда,
Сәнин тәк бир шаир һарададыр, һарда?!
Чаван, гәлби нурлу, тәрәвәтлисән,
Күшәјә чәкилмә чаванлығда сән.
Дәјәрли, гијмәтли дөрд китабын вар,
Һәр бири атандан сәнә јадикар.
Дөрд гардаша гардаш — дәмәли, сәнсән,
Онлар дөрд сүтунса, — тәмәли сәнсән.
Әдәләт һакими сәјыл һәр ишдә,
Олсун дөрд китаба сәндә сәриштә,
Һансы бир ғыфыла арасан ачар,
Китабым онлара ачардыр, ачар.
Битирдим әсәрин јарысыны мән,
Сән ону тахтлара јастығ көрәрсән.
Һикмәтдир сөзүмүн чоһу, ај оғул!
Мүшкүлдән гуртарар, оһу, ај оғул!
Шаһлығ, пејғәмбәрлик билсән ки, нәдир,
Охусан, көрәрсән әсәримдәдир.
Ондакы сирләрдән баш ача билсән,
Өзүнү алчәтмәз зирвәда бил сән.
Јолун һара дүшсә, — уғурлар олсун,
Бәхтин, хејир-дуам — сәнә јар олсун.
Вар олсун Низами дүнјада сәнлә,
Мәним тәк өјүнсүн дүнја да сәнлә.

САГИНАМӘ

1

Саги, меји сәрхош сајылыңча вер,
Мәстлик мәлһәмини бајылыңча вер.
Дөндәрсин сәрхоша о ачы мәлһәм, —
Өзүнү унутмағ — алачы мәлһәм.

Саги, гачырасан јухуму кәрәк,
Саф гәлблн ашигә саф шәрәб кәрәк.
Бир меј ки, саф су тәк кәрәк хилгәтә,
Һалал сајылыбды дәрд тәригәтә.

Саги, елә ичирт күлкүн мејиндән,
Һушуну итирән сәрхош олум мән.
Нәш'әјлә сон гојум һәр талашыма,
Хәрәбат әһлини јығым башыма.

Саги, јагут мејлә кәтир илһама,
Меј долдур чавахир јағдыран чама.
Пијалә — үрәкдир, ал ганы — мејдир,
Торпағын әтирли рејһаны — мејдир.

Саги, кәл, чохиллик шәрәб күпүндән
Бал тәк мејлә долдур пијаләми сән.
Гыјма һарам олан о ал шәрәбы,
Мәндән әсиркәмә һалал шәрәбы.

Дирилик сујуну саги, бу кәрә
Јетир сараында шаһ Искәндәрә.
Гој парлаг сәадәт олсун јары да,
Барынсын вариси, өвладлары да.

Рејһан шәрәбыјла саги, чат дада,
Чәннәтә говушмаг дүшүбдур јада.
Меј нәһри — кәмијә дөндәрсин мәни,
Гәрг едиб бәһиштә көндәрсин мәни.

Саги, ајыр мәни өз варлығымдан,
Аләмим нурлансын хумарлығымдан.
Шадлығын сәфасы вардыр мејиндә,
Мумија шәфасы вардыр мејиндә.

Саги, о шәрбәтин чан мәлһәмидир,
Вер ичим, гүссәдән өлмәк дәмидир.
Бәлкә шадландыра шәрбәтин мәни,
Шадлығда гәм јыхар чох чәтин мәни.

Саги, гој парласын нур чамым јенә,
Күлүр зәнчи кими илһамым јенә.
Дунја мәнә горхунч пәләнк сајағы,
Кечә-күндүз кими олмасын јағы.

О Чәмшид чамыны саги, вер кәрәк,
Кечәјә нур сачсын парлаг күнәш тәк.
Кечә гаранлығда — өзү гарғанын,
Јаһыр иччи кими көзү гарғанын.

Саги, шәрәбынла мәст ејлә јенә,
Мејиндән јахылсам — поғул вер мәнә.
Шәрәбын нәш'әси гәлбими јахсын,
Чәһәннәм одуну меј оду јахсын.

Саги, шадлыг долу аләмдир мејин,
Чәмәрд инсанлара мәлһәмдир мејин.
Бүтүн дәрдиһләрин һалвасы оду,
Күнәшдән савајы көрмәјиб оду.

Саги, кәтир јагут рәнкли мејиндән,
Тәмизлә губары гәлбдән, бејиндән.
О парлаг јагутда рејһан әтри вар,
Сөнмүш чилчырағда чыраг јандырап.

Саги, күзкү чамы доландыр әлдә,
Меј чамы — бошалыб-доландыр әлдә.
Олум Кејхосрову өзүм чаһанын,
Дојмасын һүснүндән көзүм чаһанын.

Саги, шэраб кэтир, руһум ачылсын,
Нурундан көнлүмө шөлө сачылсын.
Она галиб кэлсэм, — севиңчэ батым,
Она мэглуб олсам, — торпагда жатым.

Саги, көй гуршағы жанан атәшдән,
Көл, дөндөр бејинми атәшкаһа сән.
Мөчлисә одумдан нур долсун мәним,
Шам кими башымда од олсун мәним.

Саги, кэл чәфаја гатлашмаг нәдир?
Үрәјим дәрдлидир, чаным хәстәдир,
Ичим күнәш нурлу чамын мејиндән,
Јерсиз хулјалары атым бејиндән.

Саги, хумарлыға әлачын һаны?
Кәтир, кузәдәдир дәрдин дәрманы.
Дөнүм шәрабынла сәрхоша-мәстә,
Одлу шәраб кәрәк атәшпәрәстә.

Шәрабын күпүнү ач јенә, саги!
Бадәни далбадал вер мәнә, саги!
Елә мәст ејлә ки, алышым, јаным,
Харабат мүлкүндән гуртарсын чаным.

Саги, варлыгымдан кэл ајыр чаны,
Јагут шәрабынла нурлат чаһаны.
О мејлә бахтымдын күнәши доғсун,
Һамыны гәм боғур, о гәми боғсун.

Үзүмүн ал ганы саги, гој ахсын,
Алышан хәз кими бејинми јахсын.
Мејинлә өзүмү биһуш саным мән,
Сәһәр тәк ики јол ишыгланым мән.

Саги, јенә шадлыг, јенә чал чағыр,
Ашигә руһ верән о шириң чахыр
Тәшнәјәм, ағымда шәрбәтә дөңсүн,
Гәлбимин јанғысы шәрбәтлә сөңсүн.

Саги, вер чәиннәтин көвсәр сујундан,
Атәшин пијаләм гој долсун ондан.
Нә суја гызырган, нә атәшина,
Суја да тәшнәјәм, ода да тәшнә.

Саги, атәшпәрәст мејин һардадыр?
Тез кәтир, үрәјим интизардадыр.
Ондан ишыг алыб көзүнә һамы,
Онунла алышсын көнлүмүн шамы.

Саги, о зәфәран рәнкли меј һаны?
Вер ичим, ајағым ганлар гәлтаны.
Даш-кәсәк ичиндән чыхыб јолланым,
Јагут тәк дашлардан гуртарсын чаным.

Мөһнәтә сон гојан меј һаны, саги?
Вер ичим, гәм үзүб бу чаны, саги!
Бәлкә овундура, дәрд оғур мәни,
Гуртара мөһнәтдән бир һовур мәни.

Саги, гызырганма руһ ачан мејә, —
Су кими кәрәкдир һәр бир тәшнәјә.
Тәшнәлик көнлүмү дәрә салыбдыр,
Вер ичим, ичәли дәрә азалыбдыр.

Саги, јетир мәнә меј пијаләсини,
Јагут рәнкли меји — күл жаләсини.
Шәрабадан јанағым олсун бир бута,
Кәһрәба рәнкими дөндәр јағута.

Саги, лэл тэк жанан шэрабын ханы? —
Шө'лэси чивэжэ дөндөдир ганы.
Вер ичим чивэдир дамарымда ган,
Гэлэм — ганлы чивэ төксүн учундан.

31

Илхамы чошдуран меј ханы, саги?
Чавана дөндөрсин гочаны, саги!
Вер ичим, үзкүнлүк едиб хар мэни.
Күпүн ганлы сујуу јашадад мэни.

32

Мејинлэ көнлүмү тэзэлэ, саги!
Ләнкимэ бу иши тез елэ, саги!
Көнүл чырағымда галмајыбдыр јағ,
Јандыр, шэрабынла нур сачсын чыраг.

33

Саги, нарададыр Кејхосров чамы?
Нуруну көзүнэ нур санар хамы.
Гэдәһ ашыб-дашсын хош шэрабындав.
Дөврүн Кејхосрову вер ичсин ондан.

34

Саги, гызыл чамы кәтир, мәгамдыр,
Чәмшид, Фиридундан јадикар чамдыр
Саф гәбли ашигә саф шэраб кәтир,
Мәст олум, билим ки, бу јуху нәдир.

35

Саги, кәтир көрүм әринмиш зәри.
Гырмызы күкүрдүн одур чөвһәри.
Иксирин һөкмүнү мән көрә билим.
Мисими гызыла дөндәрә билим.

36

Дирилик сујуну сүз чама, саги!
Јетир һәр арзуја, һәр кама, саги!
Шэрабын бәхш етсин елэ бир һәјат,
Кечсин кеф-дамагла белә бир һәјат.

Саги, бәнзәсә дә ал гана мејин?
Гочаны дөндәдир чавана мејин.
Кәнчләшмәк ешиглә вер ичәк ондан,
Олсун сары күлүм ал чичәк ондан.

38

Саги, үзүм сујун һарададыр, һарда?
Мәлһәмдир, хумарлыг гојмаз хумарда.
Долдур пијаләмни, јубанма бир ан,
Јени һәјат тапым хылтсыз шэрабдан.

39

Саги, кәтир күлаб кими бадәни,
Үзүмә чиләјиб тез ајылт мэни.
Сәринлик бағышлар жанан бағрыма,
Мәлһәмдир башымы дәлән ағрыма.

40

Саги, мејин нәш'ә, фәрәһдир чана,
Вер ичим, чан кими кәрәкдир чана.
Онунла дурулсун гаралан ганым,
Баһара чеврилсин өмүр хәзаным.

41

Саги, азад ејлэ мән тәк көләни,
Чамын көз јашына гәрг ејлэ мэни.
Белә көз јашына батсам да, нә гәм,
Бүтүн күнаһлардан тәмизләнәрәм.

42

Саги, кечә кечир, ханы тәлашын?
Мәлһәми күлабдыр ағрыјан башын.
Илһамым чағламағ умар мејиндән,
Ајылым, олмајым хумар мејиндән.

43

Саги, ал јенә дә әлэ бадәни,
Ким ичмәк истәмәз белә бадәни.
Күнәшин өзүјлә әзәл јараныб,
Үлвијјәт нурундан көзәл јараныб.

Саги, һичабдакы о бакирә гыз,
Әрин горхусундан галыбдыр жарсыз.
Јујум, пак ејләјим натәмиз әли,
Тәмиз әл охшасын бакир көзәли.

Саги, кәтир парлаг чивәни мәнә,
Күкүрдлә чивәни гој гатым женә
Дагылсын ејванда дәрдим, әләним,
Күкүрдлү чивәјлә јазсын гәләним.

Саги, хош әтирли, күлкүн меј һаны?
Рәнкинә һопубдур деһганын ганы.
Вер ичим, нәш'әси гәлбимн сарсын,
Шәрабын рәнкиндән рәнким гызарсын.

Саги, чамын сачсын көвһәр кими нур,
Гәлбимә чаваһир шө'ләси долдур.
Долдурсун чамымы тасы көвһәрин,
Көвһәрлә силинәр пасы көвһәрин.

Саги, һансы суда од сачар зија?
Долдур бу кәһраба рәнкли сахсыја.
Мә'дә ширәсијлә јујум мә'дәми,
Унудум гүссәни, унудум гәми.

Саги, бүллур чама женә шәраб сүз,
Нејлә, таранәјлә әлдә гәдәһ сүз.
Ичән јахшы билир ичмәјин јерин,
Чарәси шәрабдыр чарәсизләрин.

Саги, о зүлмәтдән хәбәр јетир сән,
Дирилик сујуну әлә кәтир сән.
О шәффаф сујунла јад ејлә мәни,
Бундан хош һәјатла шад ејлә мәни.

Саги, шәрабындыр көнүл нөврагы,
Ичим, нәш'әләним чаванлыг чагы.
Ичдикчә, көнлүмә нәш'ә сүзүлсүн,
Күлсүн, чаван бахтдым даһа да күлсүн.

Саги, јубанмадан әлә ал чамы,
Шәрабсыз — нәш'әсиз, кефсиздир һамы.
Бирчә гуртум мејлә дурулт ганымы,
Әчәлин әлиндән гуртар чанымы.

Саги, мејлә долдур ај нурлу чамы,
Сәчдәјә лајигдир шаһ еһтишамы.
Учалдым тахтымы парлаг Үлкәрә,
Султанын шә'нинә ичим бу кәрә.

Саги, мејин санки әтирли күлдүр,
Вер ичим, күл ашиги — шејда бүлбүлдүр.
Заканын нәш'әси санмышлар буну,
Мәним шәрбәтимдир, шаһын мә'чуну.

ЧӨЛӨЛӘДДИН РУМИ

Чәләләддин Руми (1207—1273) Яхын вә Орта Шәргин энциклопедик билиҗ-мә'лумата малик мүдрик философу вә даһи шаиридир.

О, бир мүддәт XIII әсрин мәдәни мәркәзләри Бәлхдә, Нишапурда, Бағдадда, Дәмәшгдә вә с. йерләрдә јашамыш вә 1220-чи илдә ашләси илә бирликдә Конијаја көчмүшдүр.

Шаир Азәрбајҗанын пантеист философу вә исте'дадлы шаири Шәмс Тәбризи илә јахын дост олмуш вә ону мә'нави устады һесап етмиш, 108 мин мисрадан ибарәт монументал ше'рләр күллијатыны өз мүәллиминин ады илә гәләмә алмышдыр. Бу, јалныз Шәргдә дејил, ејни заманда дүнја әдәбијатында надир һадисәдир. Бу һадисә Шәмс Тәбризинин мисилсиз јарадычы шахсијәт олдуғуну ајдынлашдырмағ үчүн дә чох марағлыдыр.

Чәләләддин Руминин Яхын вә Орта Шәргин шифаһи халғ әдәбијатынын тәсирли вә мәзмунлу нүмунәләри һасасында гәләмә алдығы 54 мин мисралығ мәшһур «Мәснәви»сини халғ инчиләри хәзинәси адландырмағ олар. Онун бу монументал сәнәт абидәси Фирдовси «Шаһнамә»си вә Низами «Хәмсә»си кими дүнја әдәбијатынын мисилсиз шаһ әсәрләриндәндир.

НЕЈИН НӘВАСЫ

«Мәснәви»дәи

Динлә, неј көр нечә шикајәт ејләр,
Һичран нискилини һекајәт ејләр:
Мәни гарғылыгдан кәсәндән бәри,
Ағладыр фәрјадым, наләм елләри.
Истәрәм јар дәрди дәлсин синәми,
Јајым фәғанымла бу дәрди-гәми.
Ајрылыб, һәсрәтдир ким ки, әслинә,
Чан атар, говушсун онун вәслинә.
Һәр јердә ағларам зары-зары мән,
Дәрдлинин, дәрдсизин мәнәм јары, мән.
Мунис тәк динләјәр, зәвг алар һамы,
Ким анлар мәндәки сирри, ејһамы?
Сирримин наләмлә ејләрәм ашкар,
Көзләр ишыгсыздыр, гулагларса кар.
Чансыз бәдән олмаз, бәдәнсиз дә чан.
Гәлбини көрмәјиб инсан һеч заман.
Оддур, һава дејил нејдәки бу сәс,
Бу од кимдә јохса, мәнв олсун о кәс.
Ешг оду, шәләси долубдур неја,
Ешг — нәш'ә, һәрарәт олубдур меја.
Јардан ајрыланын јохдур вәфасы,
Ачар сирримизи нејин нәвасы.
Тирјәк, зәһәр вардыр һарда, неј кими?
Олмаз чан сирдашы, јар да неј кими.
Јолуна ган чиләр шикајәти дә,
Мәчнунун ешгидир һекајәти дә.
Ики ағзымыз вар неј тәк елә бил,
Өртүлүб додагла бир ағыз, бир дил
Бир ағзы фәрјадла сәнә сарыдыр,
Гәлбләри инләдиб зар-зар зарыдыр
Сәсини динләјән јахшы анлајар,
Бу налә, фәрјадын ики башы вар.
Неји дилләндирән өз нәфәсиндир.
Руһа ганад верән өз һәвәсиндир.
Өзүнү динләјән кәлмәз өзүнә,
Гулаг мүштәридир дилин сөзүнә.
Бизи ошхамаса динләдикчә неј,
Руһа шәрбәт олмаз инләдикчә неј

БӨЗИРКАН ВӘ ТУТУ ҺЕКАЈӘТИ

Варды Бөзирканын бир тутугушу,
Гәфәсдә мөһбусду бу көзәл гушу.
Бөзиркан сор-совгат ыгды һејбәре,
Һиндистан елине јоллансын дејә.
Деди һәр нөкәрә, һәр бир кәнизә:
«Нә алым-кәтирим, сөјләјин сизә?»
Арзу-истәјини билдирди һәрә,
Вәд верди кәнизә, гула, нөкәрә:
«Нә алым, сөјләди тутугушуна,
Һиндистан төһфәси кәлсин хошуна?»
Туту истәјини ејләди әјан:
«Елә тутуларә һалымы бәјан.
Де ки, тутум сизи аныр гәфәсдә,
Фәләјин зүлмүндән јаныр гәфәсдә.
Салам көндәрәк көмәк диләјир,
Мәнә ничат јолу көстәрин дејир.
Јетирин арзуја, мурада мәни,
Нискилим өлдүрүр бурада мәни.
Беләми олурмуш достун вәфасы?
Мөһрумәм, сизиндир күлшән сәфасы.
Сәһарин нәшәси чәмәндә сизин,
Дүшәм јадыныза каш мән дә сизин.
Јар-јары анарса, — сәадәт олар,
Ахы, һәр Лејлинин өз Мәчнуну вар.
Санмајын бүтүмлә вәслә јетмишәм,
Гәлбимин ганыны ичмәкдир пешәм.
Гуртарын ничатла зилләтдән мәни,
Ичин сағлығыма долу бадәни.
Мејлә мән јазығы јад еләјиб сиз,
Пајымы торпаға чиләјәрсиниз.
Достларын пејманы, әһди һардады?
Шәкәр доғагларын шәһди һардады?,
...Бөјәнди Бөзиркан хош кәламлары,
Һинд тутуларына бу саламлары.
Чатанда Һиндистан дејилән јурда,
Тутулар көзүнә саташды бурда.
Дајаныб гушлары сәсләди киши,
Јегирди саламы, сөз-сифариши.
Гушларын ичиндә бир тутугушу
Учунуб јыхылды, галмады һушу.
Јаман пешманлады Бөзиркан, јаман,

«Јазыг гушчуғазы өлдүрдүм, аман!
Тутумла гоһуммуш, гафиләм мән дә,
Бир руһ кизләнибмиш ики бәдәндә.
Мән нијә тутумун сөзүнә бахдым?
Јазығы хиффәтдән јандырыб-јахдым?!»
Дил — чахмаг дашыдыр, ағызса — чахмаг,
Од саچار чахмағы бу даша чахмаг.
Чалма чахмағыны чахмаг дашына,
Сөз, јүз ојун ачар ахмаг башына.
Һәр тәрәф зүлмәтдир, һәр јан да памбыг,
Од дүшсә, јанмазмы һәр јанда памбыг?
Залым јемәк истәр көзлә дүнјаны,
Јахар атәшләрә сөзлә дүнјаны.
Бир сөз — аләм јыхар, мин ган ејләјәр,
Созалмыш түлкүнү аслан ејләјәр.

Бөзиркан гуртарды алвери јенә,
Шад-хүррәм гајыдыб кәлди евинә.
Һәр нөкәр төһфәрин алыб әјди баш,
Севинди бәхшишдән кәниз-гараваш.
Туту сорушду ки: «Бәс мәним пајым?
Нә көрдүн, нә дедин, нә деди тајым?»
Бөзиркан сөјләди: «Јаман пәртәм мән,
Бармағым ағзымда галыб һејрәтдән.
Олдуң пејғамыңла мәни алдадан,
Авамдан авамам, наданан надан».
«Сөјлә, нәдән пәртәсән, — туту тез динди,
Гәзәб-нифрәт јағыр үзүндән инди».
Башлады Бөзиркан һекајәтини:
«Дедим тутуларә шикајәтини.
Бир туту анлады чәкдијин дәрди,
Зөһри јарылараг јазыг кәбарди.
Пәртәм, нә һајдајам, көр ки, нә һајда,
Сонрақы пешманлыг верәрми фәјда?
Дилдән чыхан сөзүн хатасы чоҳдур,
Елә бил камандан атылмыш охдур.
Ох дөһмәз, јайындан узағлашанда,
Сели кәсмәлисән ашыб-дашанда.
Башындан ашарса, — дүнјаны тутар,
Аләми дағдыр, һәр јаны тутар.
Билмәди һејләсин һеч инди туту,
Чырпына-чырпына кечинди туту.
Бөзиркан сарсылды тутуја көрә,

Нирсдэн папаны тез вурду жер.
 Көрүдү ки, гушуну өлүм апарды.
 Чырыб жахасыны фоган гопарды:
 «Мөним шириндилли, еј көзөл тутум
 Сән нијә өлдүн ки, мән дә јас тутум?
 Ёејиф, ёејиф сәнә, хошасли гушум,
 Нәмдәмим олмушдун нәр фәслә, гушум!
 Ёејиф, хош ләһчәли, хошаваз гушум.
 Верәрдин руһума сән парваз, гушум!
 Сәнинтәк бир гушу олса Сүлөјман,
 Башга гушларыјла үзәрди пейман.
 Ёејиф, чәтинликлә кәтирдим әлә.
 Тезчә дә итирдим, итирдим белә.
 Еј дил, нә эәблар верәмди мәнә?
 Сөз дејән өзүнсән, нә дејим сәнә.
 Еј дил, од да өзүн, хырман да өзүн,
 Јүз хырман одларсан нәр јанда өзүн
 Әлиндән кәлибдир фәрјада үрәк.
 Нөкмүнлә нејләмәз дүнјада үрәк.
 Еј дил, түкәнмәјән хәзинәсән сән,
 Дәрдин әләчсыздыр, нәсән, нәсән, сән?
 Гушлары алдадан, овладан сәнсән.
 Иблиси, кафири товладан сәнсән.
 Горујан, сахлајан сәнсән гушу да.
 Ничранла аларсан ағлы, һушу да.
 Амансыз олсан да, аман вер, аман.
 Гәзәблә тушлама үстүмә каман.
 Гушуму учурдун, баиссән аһа,
 Ситәм ојлағына көз дикмә даһа.
 Чаваб вер сорғума, инсафын һаны?
 Севиндир, шадландыр, үзмә бу чаны.
 Ёејһат, зүлмәтими боған күнәшим,
 Ёејһат, дан јериндән доған күнәшим.
 Ёејиф, һаваланан, хошпарваз гушум!
 Гырылмаз ганадым, сонсуз учушум!
 ...Көз јашым дөнәјди каш ки дөнизә.
 Аһајды күл үзә, күлкүн бәнизә.
 ...Әфсус, әфсус, әфсус! Әфсусу сајым!
 Булулда кизләнди ишығлы ајым.
 Гәлбимин алову гарсалар мөни,
 Ничран шири гызыб, парчалар мөни

 Бәзиркан алышды һәсрәт одуна,

Дөндү данышдыгча јанан одуна.
 ...Дөниздә боғулан унутма ки, сән
 Јапышмаг истәјәр саман чөпүндән.
 Боғулмаг горхусу чаныны сарар,
 Әл-гол ата-ата гуртулуш арар.
 ...Тутуну Бәзиркан атды гәфәсдән,
 Гуш учду будага сонсуз һөвәсдән.
 Елә ганадланды «кечинән» туту,
 Санки күнәш јарды гара булуду.
 Кишини мат гојду гушун әмәли,
 Јаландан өлүбүш туту демәли.
 Башыны галдырыб сөјләди белә:
 «Мөни әһвалиыдан хәбардар елә».
 Һиндистан тутусу нә деди сәнә,
 Көзүмү бағлајыб, кәф кәлдин мәнә?
 Көр мөни сән нечә јандырыб-јахдым,
 Мөни јандырдын ки, кәтирди бахтын».
 Гуш деди: «О туту өјрәтди буну:
 Хош нитги гәфәсә салар тутуну.
 Кәссән охумағы, ширин ләһчәни,
 «Өлмәјин» — гәфәсдән гуртарар сәни».
 ...Бир нечә гәрәзсиз нәсиһәт илә,
 Әлвида, дејәрәк гуш кәлди дилә:
 «Ачыдын, ачыма һалыма даһа,
 Азадам, ујмарам залыма даһа».
 Учду Һиндистана — елиңә тәрәф,
 Зилләтдән гуртармаг — шәрәфдир, шәрәф!

ДАРҒА ВӘ СӘРХОШ

Дарға кечә јары кәздији заман
 Көзү бир сәрхоша саташды һаман.
 Сорushду кефлидән: «Нә ичимсән сән?»
 Сәрхош чаваб верди: «Күзәдәкиндән».
 Деди: «Сөјлә көрүм, күзәдә нә вар?»
 Деди ки, ичдијиним сөјлә адыны».
 Деди: «Ичдијинин сөјлә адыны».
 Деди ки, билмәзсән онун дадычы.
 Әһли-кеф вермәди дарғаја аман,
 Суаллар, чаваблар узанды јаман.
 Дарға: гој дилиндән дүшмәсин «аһ-нај».

Сэрхош һәр сөзүндә чәкди бир «охај».
 — «Аһ» — дедим, чәкдијин бу «охај» нәдир?
 — «Аһ» — фәрјад демәкдир, шадан, «вај» нәдир?
 Аһдакы мәнадыр гәм, ситәм, кин дә,
 һамы «охај» дејәр шадлыг ичиндә.
 — Бунлар нәјә кәрәк, тәрпән јериндән,
 һикмәтдән дәм вуруб, һөчәтләшмә сән.
 — Кедир јолларымыз бамбашга јана,
 — Мәстсән, кетмәлијик бирбаш зиндана.
 — Чых кет, мәнән әл чәк, гопарма лов да,
 Јүтүн нәји вар ки, версин киров да.
 Јол кедә билсәјдим, даһа нә дәрдин,
 Зиндана кединчә, евә кедәрдим.
 Олсајды камалым, варым-имканым,
 Мәним дә шејхләр тәк варды дүканым.
 Тәдбирим олсајды, ким нә дејәрди,
 Шејхләр тәк, чалалым көзә дәјәрди.
 Долу зәнбилләрдә төһфәм нәләрди,
 Оручлуг ајында нәзир кәләрди.
 Јолуну азымысан, башга јол ара,
 Нә кәлиб шејхләрә, ханәкаһларә?!

НАДАНА ЧАВАБ

Бир киши торпагы шумлајан заман,
 Ахмағын бириси данлады јаман:
 «Сән нијә торпагы газырсан белә?
 Сөкүб-дағытмаға һазырсан белә?»
 Деди ки, ај ахмаг, кет, салма һарај.
 Хараба үстүндә учалар сарај.
 Алт-үст ејләмәсән һәркаһ торпагы,
 Нә зәми јаранар, нә дә күл багы.
 Хышымыз кәзмәсә торпаг ичиндә,
 Олмаз баг-бағат да, сәпин, бичин дә.
 Нештәрлә јармасан әкәр јараны,
 Сағалтмаг мүмкүнмү мәкәр јараны?
 Бәлгәми јандырыб јахмаса дәрман,
 Гыздырма кәсәрми, сағалармы чан?
 Дәри парча-парча кәсиб парчаны,
 Бундан мүштәринин гаралыб ганы:
 Нә көзәл атлазды, гијмәтли, баһа,

Зај олду, нејиһрәм, јарамаз даһа.
 Тәмиһ кәрәксә дә көһнә бинаја,
 Әввәлчә көһнәләр кетмәзми заја?
 Бәркди дүлкәр, гәссаб, дәмирчи чаны,
 Евләри галса да, өзләри һаны?..
 Дәни үјүтмәсәк дәјирманда биз,
 Неһмәтлә бәзәнмәз һеч вахт сүфрәмиз.

РУБАЙЛӘР

1

Ким иетәди: һәсрәт галым мән үјүјә, —
 Мәһрабымы көзләримин јашы јуја.
 Сәс-сәмирсиз атды мәни селә-суја,
 Үммандајам, сонсуз нәш'ә дуја-дуја.

2

Инци алыб, јагут вериб шәраб бизә,
 Чам да безиб, алмајырыг ејнимизә.
 Неј ичирик, мејдән дојмаг билмәјирик,
 Меј нәш'әси һаким олуб бејнимизә.

3

Олмамысан күнү гара, бахты гара,
 Дәнмәмисән әзәбкешә, күнаһкара,
 Әбәс јерә чан атырсан көзәл јара,
 Ад-сан һара, севки һара, севда һара!

4

Әввәл севинч, нәш'ә верди сөзү мәнә,
 Мин дағ чәкди сонра гәмин көзү мәнә,
 Мәһәббәтлә тәслим олду дүзү мәнә,
 Севдим ону, дөнүк чыхды өзү мәнә.

5

Күнәш сәнсэн һәр сәһәрә, кәл чых даһа,
 Бағлар һәсрәт бар-бәһәрә, кәл чых даһа.
 Губар чөкүб кәнд-шәһәрә, кәл чых даһа,
 Нәш'ә дөнүб бир зәһәрә, кәл чых даһа.

Чәрхи-фәләк, һәр мәкринә бәләд һамы.
 Үрәјимдә сән гојмусан арзу-камы.
 Бир күн кәләр, көрәрсән ки, сындырмышам
 Сән фәләјин сүфрәсиндә ај тәк чамы.

7

Гыврым телин кәлкә салыб јенә үзә,
 Лә'л додағын шәкар сәпә, шәрбәт сүзә.
 Дедин: «Сәни пешман едәр бу ајрылыг»,
 Пешманлыгым бир дејилдир, чатыб јүзә.

8

Јар ешгинә бағламышыг бу чаны биз,
 Јер тәк өпдүк гәдәминдән чананы биз.
 Мәһәббәтин ганунуна нечә сығар,
 Сәнлә бахаг, сәнсиз көрәк чаһаны биз?!

9

Бағ-бағчалар сәндән алыб тәрәвәти.
 Сәнсэн өмрүн сәадәти, һәр афәти,
 һүчрә, зикри, сәадәти, хәјанәти,
 Кәл, вүсәлсыз јох ашигин дәјанәти.

10

Һәр гајғымыз мәһәббәти, камды бизим,
 Вүсәл меји кечәмизә шамды бизим,
 Әлимиздә һалал мејли чамды бизим,
 Ләбимиздән даим шәрәб дамды бизим.

11

Әзаб-бәла јолларыны кәсди гәлбим,
 Јалһыз сәни сорағлады, кәзди гәлбим.
 Јар әтрини јел кәтирди бу күн мәнә,
 Бу төһфәнин севинчиндән әсди гәлбим.

12

Сән кедәли ујмадым да бир јада мән,
 Ағлајараг даим кәлдим фәрјада мән.
 Әксин көздә, мәһәббәтин үрәкдәдир.
 Дүшүм, танры хатиринә, гој јада мән.

Сәнлә олуб, көз-гашындан јатаммырам,
 Сәнсиз олуб, көз јашындан јатаммырам.
 Истәр вүсәл, истәр һичран кечәсиндә
 Үрәјимин тәлашындан јатаммырам.

14

Бизә чохму бахагасан узағлардан,
 Чарә чохдур, дәрә чарә јохдур јардан.
 Чан сечилмәз бешикдәки ушағлардан,
 Үрәк иткин бир гәрибдир, тапаг һардан?

15

Нә гәдәр ки, јарын әкси сәндә, көнүл!
 Әмрү боју бәхтијарсан сән дә, көнүл!
 Сән еј мәкри бу аләмдә ашкар олан,
 Кәл, һижләнлә јенә дүшсүн бәндә, көнүл!

16

Мәһәббәтдир јалһыз һәјат, һәвәс мәнә,
 Әзәл күндә, ахыр күндә нәфәс мәнә.
 Үрәјимдә һәр ан дејир бир сәс мәнә:
 «Ешгә көрә дарлыг едир гәфәс мәнә».

17

Ешгин илә пәришандыр даим һалым,
 Додағындыр ширин гәндим, ширин балым.
 Сағи, мәнә мәст еләдин хәлвәтдә сән,
 Рүсвај оллам. киәли галмаз бу әһвалым.

ЭМИР ХОСРОВ ДӘХЛӘВИ

Эмир Хосров Дәхләви (1253—1325) Һиндистанда җаранан фарс дилли әдәбијјатын баниси, бөјүк мütәфәккир, алим вә мусигишүнәсдыр.

Урду, фарс вә һинд дилләриндә зәнкин вә рәнкарәнк җарадычылыг ирси олан сәнәткар 5 ше'р диванынын, Низами «Хәмсә»синә поетик чаваб җаздыгы «Хәмсә»нин вә бундан ғләвә орижинал мөвзуларда гәләмә алынмыш икинчи бир «Хәмсә» мұәллифи кими мәшһурдур.

Онун бир мусигишүнәс кими бәстәләдији бир сыра тәснифләр, романслар һазырда һинд мұғәнниләри тәрәфиндән ифа олунур.

Эмир Хосров Дәхләви Низами әдәби мәктәбини Һиндистанда давам вә инкишаф етдириб шәһрәтләндирән илк бөјүк әдәби шәхсијјәтдир.

ОҒЛУМА НӘСИҤӘТ

Сән, еј көз бәбәјим, көзә нур адын,
Талә улдузу тәк Мәс'уддур адын.
Адынла бағлыдыр сәәдәт сөзү,
Даним сәнинләдир сәәдәт өзү.
Арзумдур: күл ачсын арзун дүңјада,
Јетиш хошбәхтликлә шәһрәтә, ада.
Кәлиб она чатмыш јашын сон илдә.
Он гат артыг күлүб бәхтим он илдә.
Әрсәјә јетдикчә севимли балам,
Сәнинлә бирликдә кәрәк учалам...
Нур сачан чырагсан ханаданыма,
Нечә нур јаймасын үрәк чаныма
Һүснүн, чамалындыр көзүмүн нуру,
Танры узаг етсин сәндан бәдгуру.
Еј ағыллы балам, хошласан, әјәр,
Атан өјүд үчүн нечә сөз дејәр.
Кичиксән, јазы јох, көнүл лөвһәндә,
Аздыр јеткинлик дә, камал да сәндә.
Десәм дә һикмәтли сөзләр мән инди,
Ушагсан, гәдрини билмәзсән инди.
Бал, сиркә дадыны ахыр ганарәән,
Бадам һалвасындан чох хошланарсан.
Мәнә гисмәт олсун, көрүм о күнү,
Өјүдүм гәрг етсин нура көнлүнү.
О кәс сәниб олар агла, камала,
Һикмәтдән, өјүддән јахшы дәрә ала.
Дујғусуз үрәклә, дујғусуз гулаг
Ја ешшәк кәздирәр, ја да ки, улаг.
Сиррини сөјләсә бириси кара,
Ешндәр сиррини һамы ашқара...
Етмә тамаһкарла достлуғу пешә,
Саваб гапысына јөнәл һәмнишә.
Алчаг адамлардан узаглаш ох тәк,
Јахшылар јанында каманыны чәк.
Чәкмә нанкорлуғда кафир кәсләрә,
Охша хисләтинлә мүгәддәсләрә.
Сәпмә торпаг үстә бәһрә вермәз дән, —
Пешманлыг тохуму олар чүчәрән.
Кәнчлик еһтирасы күкрәјән заман,
Гәлбини, һиссини чиловла һаман.
Охшама шәһвәтдә итә, габана,

Охша шикар гован гызмыш аслана.
 Гоча јеткинлији көстөр көнчликдө,
 Шөһрәти, һүнәри сефир көнчлик дө.
 Сәни һаглајанда бир күн гочалыг,
 Мүдриг гочалар төк газан учалыг...
 Каманы-әјрилиг еләмиш каман.
 Ох олмаз, сыначаг дүзәлән заман.
 Јахшы олмаг үчүн өзүн дө дүз ол.
 һәмишә иһиндә, сөзүндә дүз ол.
 Горхма, дүздән өтрү сөз кәлсә үзә,
 Чәксәләр дивана, завал јох дүзә.
 Ујма бәдәмәлли, хәбис достлара,
 Заһири дүз олар, батини гара...
 Чалыш пиләшмәсин тәмиз хисләтин
 Пиләдән хилас олмаг чәтиндир, чәтин
 Әјриләр долашар, дүјүнләнәр дө,
 Дүз дүзә долашмаз, инан һеч јердә
 Чаламаг асандыр ики һалганы,
 Ијнәни-ијнәјә чалајан һаны?
 Күнәш төк оласан кәрәк чәһандә,
 Сәһәртәк доғручу танын һәр јандә
 Ала-торан олар сүбһүн илк чагы,
 Үз гаралығыдыр ел алдатмағы.
 Вар-дөвләт јыгмагдыр кимин адәти.
 Доғрулуғ көзләмә сән ондан гәти.
 Инсан саф үрәклә онда шад олар, —
 Тамаһдан, гәзәбдән о азад олар.
 Гәлбини говғаја, телаша салма,
 Вар, — севин, јохса да, — вечинә алма.
 Је, кејин-кечин дө, сөз јох бу һагдә.
 Артыгын далынча басма ајаг да.

Евиндә варса да арпадан чөрәк.
 Бугдә чөрәјинә телаш нә кәрәк.
 Чөрәјә гане ол, — һекмдар сајыл,
 Сәрвәт јыгмаг үчүн долашар сајыл.
 Султанлыг арзусу бәладыр чана,
 Мәмнунлуғ ән көзәл тахтдыр инсана.
 Киши ачкөзлүкдән сынар, гочалар.
 Алныачылыгладә көздә учалар.
 Аза гане олмаг демә маһалдыр,
 Иғбал бәјрағыны шаһ кими галдыр.
 На тахта әсир ол, нә тача мөһтач.

Торпағы тахт ејлә, сәмалары тач.
 Әсәр ејләсә дө ачлыг һалына,
 Гычама диһини халтын малына.
 Миннәтсиз ачылсын һамыја сүфрән,
 Миннәтли сүфрәјә әл узатма сән.
 Гызыл шәрәбыны нуш етмә јадын,
 Әјјашлыг кәләндә чәкиләр адын.
 Олма меји су төк ичмәјә дүчар, —
 Ағыл сарајынын өзүлү учар.
 Өзкә шәрәбыјла ислатма бығы,
 Ганлы көз јашыдыр бу меј, ачығы.
 Бириси ејләсә әјәр јахшылыг,
 Белә јахшылыгдә дөјәр јахшылыг.
 Еһсан тәсәллидир һәр ан үрәјә,
 Садиғ ол кәсдијин дуза-чөрәјә.
 Итдәки вәфаны, үлфәти сына,
 Көзәтчи дајаныр өз ағасына.
 Кәлсә султанлардан гәнимәт әлә,
 һәр сәһәр јолчуја, шилә бәхш елә,
 Гапыны һәр заман јохсуллара ач,
 Варлылар дејилдир гапына мөһтач.
 Ағыз ширинләтсин гәдинлә фағыр.
 Варлыја һалван да кәләчәк ағыр.
 Ачлары дојдуруб һәр заман әл тут,
 Тох гуша зәғгүмдур ширин дадан тут.
 Јахшылығы баша гахмаг ағ олар,
 Тутуну дән илә алдатмаг олар.
 Чөрәк верән заман шүкүрләр елә, —
 Чөрәјин һалалдыр, — гисмәтир елә.
 Гонаға миннәтлә вермә көз дағы,
 Көздән утандырар миннәт гонағы.
 Алын ачылыгы филләрдә вардыр.
 Синәси дүјүнлү гарышгалардыр.
 Кедәни сахламаг мадам маһалдыр,
 Гарышга гарынлы олмаг нә һалдыр?
 Елә бир ширинлик көстәрмәсән дө,
 Үзүнү туршутмаг олмасын сәндә.
 Доста сәдагәтлә танын дүнјада,
 Кедәр дүшмәнликлә һәр арзун бада.
 Чох исраф еләсән кедәр пулларын,
 Борча әл атарсан, түкәнәр варын.
 Борч-хәрч хатириң ким олса әзиз,
 һәјаты ачыдыр шәксиз-шүбһәсиз.

Демирэм варыны совур дөрд јана,
 Сахавәт көстәрмәк хошдур инсана.
 Кәрәксиз ештијач далынча кетмә,
 Мүфтә јетишәндән имтина етмә.
 Башындан ашса да варын, даш-гашын,
 Барлы будаг кими әјилсин башын.
 Варын оланда да ашма һәддини,
 Вахт кәләр, ештијач бүкәр гәддини.
 Өјүнмә, десинләр тәвазәкардыр,
 Өзүнү чох өјмәк инсана ардыр.
 Истәсән үзүнә күлсүн сәадәт,
 Гоһума үлфәти елрә бир адәт.
 Гардаш-гардашына демиш: «оғурлуг,
 Ананын хәтринә дајыја гуллуғ».
 Сән даим архалан јалныз мәсләкә,
 Тәмиз үрәјиндә олмасын ләкә...

КӨЗЛӘРИНИ ЧЫХАРДЫБ, ИСМӘТИНИ ШАҺДАН ГОРУЈАН БИР ГЫЗЫН ЬЕКАЈӘТИ

Бир күн шаһ уча гәсрин ејванына чыхараг, —
 Шәһәри сәјрә далды көзүндә сонсуз мараг.
 Көрдү јердә дајаныб сәнәм кими бир пәри.
 Нүснү Зөһрә тәк јахар гәнирсиз көзәлләри.
 О көзәл шаһ ағлыны башдан алды, нә алды,
 Көзләри һөкмдары ешгә салды, нә салды.
 Шаһ она дил төкдүкчә чырпынды, гәлби әсди,
 Вүсала говушмагды, кама јетмәкди гәсди.
 О сәнәм исмәтини горумага чалышды,
 Исмәт пәрдәсиндә дә исмәтиндән алышды.
 Нә гәдәр јалвар-јахар, нә гәдәр дә дил-ағыз,
 Ештирас әсиринә әсир олмады о гыз.
 Ешгә дүшән үрәји дағла ләкәләнән шаһ,
 Ьиккәсиндән үстүнә өлүм кәкәләнән шаһ,
 Көндәрди көләсини... һарај јох һарајына,
 Јазыг гыз сүрүкләнди залымын сарајына.
 «Еј дөврән шаһы, — дејә гыз деди һөкмдара:
 Мән — јолчу, сән — тачидар, јолчу һара, шаһ һара?
 Нәјим сәнә хош кәлди, севдин һөкмдар кими,
 Гојнуна алыб мәни охшајасан јар кими?!»

Шаһ динди көзү јашлы «Әз ешгимә матам мән,
 Көзләрин салыб ода, аман вермир јатам мән».
 Бу дам шаһын көзүндән кизләди өзүнү гыз.
 Титрәк бармағларыјла чыхартды көзүнү гыз.
 Көзләри верди гула, деди: «Апар, вер шаһа,
 Севдији көзләримдән көзүнү чәксин даһа».
 Гул шаһы ода јахан көзлә кәлди әлүстү,
 Шаһ гәлби елә јанды, — башындан чыхды түстү.
 Бу әмәлдән пешманлыг олду онун гисмәти,
 Көзләријлә горунду о көзәлин исмәти.
 Сән еј Хосров көзүнүн бәбәји, нуру, гызым,
 Сән дә, өз исмәтини о гыз тәк гору, гызым!

ГИТ'ӘЛЭР

Өјмәјә дәјәрми дүнја малыны. —
 Наданы ејләјәр даим үзүгә,
 Мөһнәтә ситајиш етмәлсән сән, —
 Алимдән бир ан да олмајыб узаг.

Чалыш хүррәм јаша, еј һәрис инсан,
 Гызыла бағлама амалыны сән.
 Вурдун вар јығмагла өмрүнү баша,
 Корда јејәчәксән о малыны сән?!

Ше'рлә јашамаг һәр шејә дәјәр,
 Әсәрим адымы дашыјачагдыр.
 Чисмани өлүмү һагдыр Хосровун,
 Шаһр Хосров даим јашыјачагдыр,

Алим билијијлә олса да үстүн,
 Гурур, ловғалыгы јахын бурахмаз.
 Тавусун башында зәррин тачы вар,
 Мин күзкү тутсан да, һүснүнә бахмаз.

Чатмаз сәадәтә ләјагәтсизләр,
 Заманә мөһтачдыр һүнәрли кәсә,
 Нүчрә бучағына күнәш дүшәрди,
 Күнәшин јолуну һүчрә кәсмәсә.

Һәр иш јумшагыгга дүшәр гайдаја,
Сәртијә күвәнмә, зәһлә төкәндир.
Доғру мәсләһәтдән үз дөндәрән кәс,
Пешманлығ өнүндә бојун бүкәндир,
Иһәннин јерини вермәз ки, шәмшир,
Чүнки ијнә — тикән, шәмшир — сөкәндир

Алчаг чаһил гәдәр дә саян јохдур алими,
Хосров, нечә бахырсан, белә дунјаја инди?!
Инсафдан да кәнардыр, мүрвәтдән дә кәнардыр,
Дөрд һәрф илә тај олуб гәтрә дәрјаја инди.

Һамы чомәрд гојар мәрдин адыны,
Әлиначылыгга бил сәхавәти.
Чомәрд сәхавәтлә танынсын кәрәк,
Чохунда тапылар дил сәхавәти.

Нә ағыллы, нә дә алим сајыларсан,
Јалан-палан тохусан да һәр дәфә сән.
Һәр пәрдәдә бир хал вуран чәнкә бәнзә,
Дөнмә бош-бош дангылдајан бир дәфә сән.
Чәрәндәсән, сөһбәтинин јох фајдасы,
Сәрт күләкдә ох вурмазсан һәдфә сән.

Атасыз — дирилик тапар инсаны,
Бакирә доғубду Мәрјәм Исаны.
Мүгәддәс анасыз — доғулан вардыр?
Нә бирчә гыз вардыр, нә оглан вардыр.

РУБАЙЛӘР

1
Ешгин шө'ләсиндән ким јана билмәз,
Көнлүмүз көнлүнә бағлана билмәз.
Гәлбин јанмајыбса биздән узаг ол,
Һәр үрәк ешг илә дағлана билмәз.

2
Булуудан бағча-бағ бүрүндү түлә,
Сүд верди булуудун дәјәси күлә,

Зәрифдир, инчәдир горхурам сынар
Дүшсә булуларын сәјәси күлә.

3
Зүлфүн кәмәндини јенә јар атды,
Көзүмүн јашындан бир чај јаратды
Хумар нәркизләри гылынч чәкәрәк,
Мәни вурачагды, јахшы ки, јатды.

4
Күл, лалә күлүстан едиб һәр јаны.
Јохдур далғаланан бајрағын саңы.
О гәдәр удуб ки, инсаны торпаг,
Күлләрә һопубдур бәшәрин ганы.

5
Һамынын һәмдәми севдији јардыр,
Ишрәти, мәчлиси, бүсаты вардыр.
Кәдәр мән јазығын чөкүб чанына,
Һәмдәмим, мунисим дөрдчә дивардыр.

6
Дедим: «Бирчә кечә јахын кәл, мәнә».
Деди: «Дағ чәкәчәк һәсрәтим сәнә».
Дедим ки: «әлиндән бир аһ чәкәрәм».
Деди: «Јүз аһ чәксән, кар ашмаз јенә»

7
Нә тамаһ ондунда јанан чаным вар,
Нә дә һәрисликдән чошан ганым вар.
Бу чад, кәһриз сују, кушә, бәсимдир,
Илаһи, нә көзәл күзараным вар!

8
Зүлмә, һағсызлыға ујуб чохлаы, —
Гәлбини мәзлумун дәлиб охлары.
Пәрванә јандыран шам да јаныбдыр.
Ачларын наләси тутуб тохлары.

9
О сәнәм билмәз ки, сефир јар нечә.
Онсуз синәм олуб гәлбә дар нечә.
Овчу чәтин дујар аһу дәрдини,
Аһу биләр гәлби сызылдар нечә.

Һәр чәфан өлүмдүр жар, мәнә көрә,
Гыҗсан, өлүм нәдир, севәнә көрә!
Өлсәм, мәнәббәтін яшадар мәнә,
Јашасам, өлмәрәм тәк сәнә көрә.

11

Һүснүнә көләдир бу јарын сәнин,
Аја чыхма дејир, рүхсарын сәнин.
Јазыг кәкликләри салыб дағ-даша, —
Јерншин, дурушун, рафтарын сәнин.

12

Еј гөнчә, бир көзәл белә күлмәјиб,
Додағын сәрсәри јелә күлмәјиб.
Үрәјин бағлыдыр күлүн шахына,
Көплүн күлүстансыз һәлә күлмәјиб.

13

Бүлбүл сәһәр-сәһәр елә зарыды,
Күлүн үрәјини шаха сарыды.
Охшады күлләри сәһәр нәсими,
Нәркизи јатыран меһ тумарыды.

14

Һәмишә меј олсун, мазәси олсун,
Саги әлдә бадә кәзәси олсун.
Һачан килимиздән дүзәлсә кузә,
О кузә каш шәраб кузәси олсун.

15

Дејирләр көрмәјим, — зөвг аласыјам,
Кор олум, — көзәлләр мүбтәласыјам.
Көзүмү төкмәјә вармы еһтијач?
Онлара бахмагдан кор галасыјам.

16

Күман јох бахтыма, малыма мәним,
Дөнүб галбим, јарым залыма мәним.
Бир дејил, ган сачан јүз көз көрәкдир.
Ағлаја дәрдимә, һалыма мәним.

ИМАДЭДДИН НӘСИМИ

Имадэддин Нәсими (1369—1417) Азәрбајҗан халғынын даһи мүтәфәккир шаири, түрк дилли поезијанын илк мөһтәшәм зирвәсидир.

Өз әсринин ријазийјат, нүчум, мәнтиг, шәрг поетикасы, ислам фәлсәфәси вә с. кими елм сәһәләрини мүкәммәл билән шаир, бөјүк Азәрбајҗан шаири вә мүтәфәккири Нәсиминин һүрүфилик идејаларына тәрәфдар чыхмыш вә бу идејаларын байрағдары кими шөһрәтләнмишидир. Бәшәри идејаларын тәрәннүмчүсү олан һуманист шаир, инсанын алчалдыламасына, көлә вәзийјәтә салынмасына гаршы чыхмыш, бәшәрин јарадычы гүдрәтинә, зәкасынын күчүнә бөјүк инам бәсләмиш, мәнәви тәкамүл јолу илә инсаны үлвиләндириб аллаһ мәғамына јүксәлтмишидир.

Нәсими јарадычылығында зүлмә, һагсызлыға вә ictimai әдәләтсизлијә гаршы ұсјанкарлыг нотлары габарыг шәкилдә нәзәрә чарпыр.

Фанатик мүнһт өз әсринин зирвәсиндә дајанан мүтәрәгги фикирли мүтәфәккир сәнәткary баша дүшмәмиш, ону кафир кими гаршыламыш вә феодал дүнјасынын ән амансыз кәза ұсулу илә шаир дири-дири сојулмушидир.

Онун үч дилдә — Азәрбајҗан, фарс вә әрәб дилләриндә гәләмә алдыгы ше'р диванларындан јалһыз ана дилиндәки вә фарсча диваны биззә гәдәр кәлиб чатмышыдир.

СИРЛЭР ДЭРЈАСЫ

Парлаг күнэш шө'лө сачыб јер үзүнү нурла бээр,
Атэш долу гызыл тасдыр, јахар сәни, ејлө һээр.

Фәләкләрин синәсинә шүәсилә дағлар басыб,
Улдуз дејил о көрдүјүн дағ јерләри һеј көзәрәр.

Әзәл күндән асиманын о сәһркар ајнасында,
Көзәлләрин алны кими бәдрләһмиш ај көрүнәр.

Каһ кизләһәр, каһ назланар ај булудлар арасында,
Бир адәтдир, тәзә кәһин јашынанда үз бүрүнәр.

Сән күнәшин дәркаһына учалсан да Иса кими,
Сон мәнзилдә кәрпич — балыш, торпаг — **јатаг дејил мәкәр?**

Өјүнмә ки, Гарун кими хәзинәләр саһибсән,
Һансы јердә хәзинә вар — кешијини илан чәкәр.

Долдурсан да ағзыначан бу дүнјанын кәмисинә,
Бир тәрәфә чыхан дејил, јетирәчәк туфан хәтәр.

Сән дирилик чешмәсини ахтарма чан баһасына,
Тәшнәликдән өләчәксән өлдүјү тәк шаһ Искәндәр.

Ары мүлкү дејил мәкәр гоча дүнја дедијимиз,
Каһ бал олур һисмәтимиз, каһ зәһәрли ити нештәр.

Ајағыны бу торпаға һөрмәтлә бас, унутма ки,
Шаһлар башы торпаг олмуш, кәлиб-кедән үстә көзәр.

Дарадан шаһ ејванында мәһаччәрләр сәһбәт ачар,
Гары, гејсәр торпағындан кәрпичләри фәршә дүзәр.

Торпаг үстә һәр күл-чичәк бир көзәлдән нишанәдир.
Чәмәндәки хош тәрәвәт сәнәмләрдән хәбәр верәр.

Султан Сәнчәр һөкм едәрди бу дүнјаја бир заманлар,
Гәбри үстә бир ијдә дә чичәк ачыб вермәз бәһәр.

Фәна јели әсән јолда чан бир овуч тоз дејилми,
Өмрүмүзсә гар дағыдыр, Күнәш ону тез әридер.

Инсан олан кәсә ипәк палтар дејил, камал кәрәк,
Көр сәдәфин синәсинә нечәт долмуш инчи — көвһәр.

Ағлын варса, кәл көмүлмә гызыл үчүн торпағлар,
Мал һариси мөһшәр күнү сичан кими чох сүрүнәр.

Кәл бир лохма чәрәк үчүн миннәт чәкмә алчағлардан,
Гәфләтдәсән, рузи, не мәт ашиғ кими сәни севәр.

Зәр ешгини башдан чыхарт, гәбриндәки сандыг ки, вар,
Итаәтлә һаггы анмаг јеридир о, нәһкин зәр.

Дөвләт фикри кечәләр дә гојмајыр ки, ујујасан, —
Сән өләрсән, дөвләтиндән варисләрин кефләр чәкәр.

Бу мәтләби сән дә ешит, сән дә анла, фәјдасы вар,
Ибрәтли сөз сырға олар, күман етмә зәһлә төкәр.

Баша кечән тачдан өтрү башдан кечәр шаһла султан,
Тач севдасы данышмасан башын галхыб әршә дәјәр.

Јохсуллуғ ки, султанлыгыдыр, касыблыгдан етмә фәған,
Јохсуллара тандаг олуб виран галмыш гәбри-гејсәр,

Мәрд инсанда тамаһкарлыг, һәрислик јох, һүнәр кәрәк,
Өмүр — сәмум күләјидир, сәрвәт-дөвләт тоза бәһзәр.

Вар-дөвләтин илан, әгрәб, бел бағлајыб севмәк нијә, —
Инсан оғлу әждаһадан нә сәдагәт, достлуғ көзләр?!

Вар-дөвләтдән нәјин варса сәхавәтлә хәрчлә мүдам,
Сәрвәт јығмаг, дөвләт јығмаг сонсуллара олмуш шакәр.

Чәһан мүлкү карвансара, инсанларса бир гонагдыр,
Өлүм исә дарвазадан асылмыш бир әјри чәнбәр.

Истәр кәдә, истәрсә шаһ өз јолуну бурдан салар,
Һамы кәлиб мејмун кими бу һалгадан бир-бир кечәр.

Јолдашлардан кери галма, зирәк тәрпән сәфәр вахты,
Бијабанда оғру-гулдур пусгу гуруб гәсдә кирәр.

Мәсләксизләр гәфләтдәдир, дүшмүш гызыл сөвдасына,
Ким дүнјаја бел багласа, мәсләк гејдин чәтин чәкәр.

Меј истәсэн, көнүл, вәһдәт шәрабындан бир гуртум ич,
О, Искәндәр күзкүсү тәк арифләрә верәр һүнәр.

Сән өзүнү дәрк елә ки, һагг сиррини дәрк едәсэн,
Һагг өзүнү дәрк едәнә Чәбрајылы ејләр нөкәр.

Һәгигәтин нуру заһир олур инсан варлыгында,
«Мән бир кизли хәзинәјәм» — дејән вермиш буну хәбәр.

Инсан чаны санки тилсим, нуруну һагг гатмыш она,
Ким өзүнү белә көрсә, мәләкдир о, дејил бәшәр.

Һәр бир зәррә јаранмышдыр бирчә нурун шө'ләсиндән,
Бир дәрјанын сулары да јагыш олар, дүррә дөнәр.

Һикмәтә бах, јүз мин ағач бир нәһрдән су ичсә дә,
Көрүрсән ки, һәр мејвәнин дады дикәр, рәнки дикәр.

Шәкилләри бир дејилдир, мә'налары бирдир анчаг,
Худбинликлән узаг олан, бу сөһбәтә доғру дејәр.

Аға, бизә күлмә, бизи о јарадан јаратмышдыр,
Көзәлимиз һичабсыздыр, һүснү онун һичаб дәләр.

Мал чохлағу ачы әзаб верир инсан һәјатына,
Әввәлинин дады шәкәр, ахырынын дады зәһәр.

Ишин галса Әзраилә, гызылынын нә фәјдасы, —
Кәрәк нағды чан верәсән, гызыл орда чәтин кечәр.

Һәр кимин ки, һүммәт гушу чыхар тамаһ гәфәсиндән,
Сидрә гушу кими галхыб једди гатлы көјдә сүзәр.

Әзәл күндән танры бирдир, бир олараг галачаг да,
Сәнин руһун — һаггын нуру, ағлын исә бир пејғәмбәр.

Әсил урфан батиндәдир, заһиријлә ојнама сән,
Бар вермәјән бир ағачын зәһмәтини чәкмә һәдәр.

Кәрәк габыг атылсын ки, ләпә галсын овчунда,
Ләпәләри көрән кими, јәгин нәсә јада дүшәр.

«Сән өзүнү дәрк еләсән, дәрк едәрсән танрыны да»,
Мәнә идрак әләминдә јахшылыгдыр јалныз рәһбәр.

Бу ки, бәлли һәгигәтдир, башга дәлил ујдурма кәл,
Кәинатда зәррәчикләр һагг нурундан нәш'әт едәр.

Султанларын тахты хәзлә, симузәрлә бәзәнмишдир,
Гызыл тахтлар күлә дөнмүш, үстүндәдир диванәләр.

Ипәк үстә, атлаз үстә чан верәнин вәј һалына,
Торпаг үстә, тикан үстә чан чәкишән асан өләр.

Һарынлыгдан, чан гејдиндән әбләһ шишәр өкүз кими,
Һәссас инсан — әрәб аты, һеј назиләр, һеј инчәләр.

Дүшкүн инсан ушаг кими рәзил дөвран дөшләриндән,
Мурдар әмәр, әмдијини анасынын сүдү биләр.

Һәрисликлән од дүшүбдүр ағамызын бәдәнинә,
Дүнја оду чанындадыр, нә һисс едәр, нә диксинәр.

Гафил олуб, өз өмрүнү вар јығмаға сөрф еләјәр,
Өләндәсә Әзраилин һүзурунда бојун бүкәр.

Зәр сөһбәти долдурубдур чох адамын гудлағыны,
Санки кардыр, өјүд версән зәррә гәдәр етмәз әсәр.

Варисләри мала көрә истәјәрләр өлсүн аға,
Улаг-јабы чәмдәјинә лешдән өтрү ит көз дикәр.

Дүнја кафтар бир гарыдыр, зәр-зибајла халгы товлар,
Ишвәсилә алдатмасын гој сәни о позгун ләчәр.

Кәһ көрүрсән әрә кетди, кәһ көрүрсән әр өлдүрдү,
Бир әлиндә хына олур, бир әлиндә ганлы хәнчәр.

Кәл алданма һиләсинә һагга инам варса сәндә,
Бу һәјасыз сыртыг «кәлин» әр өлдүрүб ганын ичәр.

Ишвәләри, әдалары хоша кәләр һәр бир заман,
Кетмә, сәни ал дил илә һара чәксә о һиләкәр.

Зәр ешгијлә танры ешги сығышмајыр бир араја,
Өлкә нечә абад олар, ики шаһы варса әкәр?!

Јахшы-јаман һәр нә көрсән нөгсан саныб инкар етмә,
Сәнәткарын һүсурудур нөгсанлыса һәркан әсәр.

Бир мә'дәндән чыхарырлар полады да, дәмири дә,
Бири сафдыр ајна кими, дикәриндән нал дүзәләр.

Халг ишини јахшы биләр, әбләһ исә ејб ахтарар,
Нөгсан кәзмәз әсли тәмиз көвһәр олан әр оғлу әр.

Өз көзүндә тирн гојуб, өзкә көздә түкү көрмә,
Узаг көрәр өз ејбини көрән, түкү түкдән сечәр.

Шәфәг сөзү, мүрвәт сөзү јазыг халга дејил нәсиб,
Бунун һалы ондан бетәр, онун һалы бундан бетәр.

Тахт үстүндә гәрар тутуб раһат олмаз шаһ олан кәс,
Бөјүкләрүн үрәкләри јарпаг кими тир-тир әсәр.

Аби-һәјат кими сөзүм һәјат верәр инсанлара,
Ариф олан фејз апарар, надан исә додаг бүзәр.

Мәсләксизә һикмәт дәрси, наданлара өјүд нејләр,
Улағын да габағына көвһәр төксән мат-мат сүзәр.

Мән дә «Бәһр-үл-әбрар» үчүн чаваб јаздым бу ше'рими,
Инчи-көвһәр дәрјасында Нәсими көр нечә үзәр.

ӘБДУРРӘҺМАН ЧАМИ

*Јарадычылығы фарс-тачик әдәбијатынын әзәмәт
ли зирвәси олан Әбуррәһман Чами (1414—1492) даһи
мүтәфәккир, бөјүк һуманист шаир, исте'дады мусигишү-
нас вә мүдрик алим кими мәшһүрдур.*

*50-дән артыг елми-бәдиһи әсәрин мүәллифи олан Чами
һерат әдәби муһитиндә Низами Кәнәви әдәби мәкта-
бини өрнәк һалына салмыш вә онун өлмәз «Хәмсә»синә
поетик чаваб олараг једди дидактик, фәдсәфи-роман-
тик поемалар куллијаты «Һәфт өврәнк» («Једди Үлкәр»)
адлы монументал поетик абидә јаратмышдыр.*

*Чами Шәргин Рафаили сәнәт даһиси Бейзадын јахын
досту, бөјүк өзбәк шаири Әлишир Навоинин мүәллими
вә гәләм јолдашы олмышдыр.*

**БИРИ КӨНҮЛ АЧАН, БИРИНДЭН ЗӨҮЛЭ ГАЧАН
ИКИ НӨВ ШЕ'РИН ТӨ'РИФИ ВЭ ХУСУСИЈАТЛӨРИ**

«Гызыл зэнчир»ден

Ше'р — зэка бүлбүлүнүн төрөнөси демөкдир,
Өбөдидет мүлкүнүн нишанөси демөкдир.
Һансы гуш һейран едөр чөһчөһијлә һәр кәси?
Кәлсә, күллүкдә сәси, јохса күллүкдә сәси?
Илһам күлүстанындан кәлән аваздыр ше'р.
Көнүллөри охшајан әтирли јаздыр ше'р.
Сирли гапылар ачар, зәфәрләрә сәсләјәр.
Рүһу ганадандырар, гәлби камла бәсләјәр.
Ше'р дә вар, елә бил одлу шөһвәт күрәси,
Түстүлү атәшини нәфәсә пүскүрәси,
Ешидәнн бәзидрәр — јалварышы, лаг-лагы,
Мөһнәтә, дәрдә салар, нәш'әјә гатар ағы.
Мәзмунә ујғун олса мә'начә сөзү ше'рин,
Инчә, зәриф дујғудан јоғрулар өзү ше'рин
Шөһрәти учалараг кәинатә јайылар,
Шаир сәнәт мүлкүндә, јер үзүндә сајылар.
Мә'на, мәзмун гаранлыг, һәдәфдән кәнар олса,
Үрәји буландырыб, әдәбдән кәнар олса,
Хиридары тапылмаз, — өмүрлүк көз дағыдыр,
Вај шаирин һалына, — төһмәт, үз данлағыдыр,
Шәффаф булаг сују тәк саф кәрәк көзәл ше'р.
Һәр сөзү инчи кәрәк, дүрр кәрәк, гәзәл-ше'р.
Парылтысы саф суда шөлә сачар инчинин,
Шөләси бүллүр кими көнүл ачар инчинин.
Сују олса буланлыг — гајнар, сәрин чешмәнин, —
Дибини көрмәк олмаз дајаз, дәрин чешмәнин.
Инчи кәзмәк әбәсдир — бир чешмә ки, дурулмаз,
Онуң сују бәлкә дә әл-үзә дә вурулмаз.
Белә ше'рин гәлиздир һәм мәзмуну, һәм сөзү,
Гаранлыг мә'насындаң гаралар инсан көзү.
Һәр сөздә дүшүнәсән һачаначан мә'наны?
Үрәјин гана дөнәр ачаначан мә'наны.

**ИСКӘНДӘРИН ӘҖАЛИСИ ХОШБӘХТ ҖАҖАТ
СҮРӘН БИР ӨЛКӘҖӘ ЈЕТИШМӘСИ**

«Искәндәрин мүдриклији»ндән

Искәндәр долашды бүтүн дүнјаны,
Санды кәзиб-көрүб артыг һәр јаны.
Нәһајәт, јетишди елә бир јурда,
Көрдү көзәл тајфа сәкиндир бурда.
Бош данышыгларә сусмуш додаглар,
Пислијә бағланыб көзләр, гулаглар.
Һәр иш гәјдасында, арада бирлик,
Нә ағалыг вардыр, нә дә әсирлик.
Бу јердә нә варлы, нә јохсул вардыр,
Һәким нә әмирлар, нә султанлардыр,
Вар да бәрәбәрди, мал да бәрәбәр.
Һамыда күзәрән, һал да бәрәбәр.
Гәһәтлик сезилмәз, көзләри тохдур,
Сүлһ китабларында «һәрб» сөзү јохдур.
Һамы бир-бириндән олур бәһрәмәнд,
Евләрдә нә ғыфыл, нә килид, нә бәнд.
Һәр евин өнүндә бош бир мәзар вар,
Көрәнин горхудан бағры јарылар.
Искәндәр һейранды бу вәзијәтә,
Гәбирләб газылыб һансы нијјәтә?
Әввалчә сорушду: «Сөјләјин бары,
Сағ икән неирисиз бу мәзарлары?»
Дедиләр: «Мәзары газмышыг, дүзү,
Баша вураначан өз өмүрмүзү
Ағзы ачыг көрәк бөјүкләри биз,
Өлүмә ибрәтдир бөјүкләримиз.
«Ағызлар», сөјләјир белә кәләмы:
«Һәр ачыг ағыз» бир дилдир һамы».
Дишсиз ағыз кими бахырыг қора,
Дил тәк дүшәчәјик бир заман ора.
Дилик, бизә зиндан олар һәр «ағыз»,
Көрпичләр диш олар, доллар һәр «ағыз».
Шаһ деди: «Ғыфылсыз гапы тапылар?
Оғруну чағырар ачыг гапылар».
Дедиләр: «Бу елин оғрусу јохдур,
Оғурлуг еләјән доғрусу јохдур.

Ғамы бир-биринә садиғдир бурда,
Торпағ тәк сакитлик һакимдир јурда.
Бирчә арпа әксән бурда јерә сан,
Ахырда једди јүз сүнбүл дәрсәнән.
Шаһ деди: «Вар-дөвләт үстә обада
һеч вахт аранызда дүшмүр дава да?»
Дедиләр: «Пешәсиз бир кимсә јохдур,
Көзүмүз, көңлүмүз һәмнишә тохдур.
Говғасыз јашајыр бурда һәр адам,
Ихтилаф ғылынчы ғындадыр мүдам».
Јенә дә һејрәтлә деди һөкмдар:
«Нијә падшаһсыздыр бу сакит дијар?»
Дедиләр: «Һөкмдар — зүлмә көрәдир,
Ким кимә зүлм едир, фитнә төрәдир?!
Әдаләт — ғызылдыр, зүлмдүр — мејар,
Залымсыз нә лазым адил һөкмдар!»
Искәндәр сорушду: «Нечин бурада
Бир варлы, дөвләтли јохдур арада?»
Дедиләр: «Сәхавәт саһиб чомәрда,
Ғызыл, күмүш үчүн чәкәрни һеч дәрд?
Дүнјада һәрислик јалдыр бизләрә,
Һәрисләр чан атар күмүшә, зәрә».
Шаһ деди: «Ғамыја вачибдир јемәк,
Ачлығ, ғәһәтлик дә билмирсиз, демәк?»
Дедиләр: «Һәр заман тапылар чөрәк,
Күнаһ етмирик ки, ачлығ да көрәк.
Чох да ки, јеримиз дағ-дашдыр, колдур,
Рузи-не'мәтимиз әзәлдән болдур».
Шаһ деди: «Јенидир бу дәм, бу адәт,
Һачандан нәсибдир белә сәадәт?
Атадан-бабадан ғалыб бу не'мәт?
Һарадан јетишиб белә ғәнимәт?»
Дедиләр: «Бу адәт бу елә хасдыр,
Улу бабамыздан бизә мирасдыр.
Оланы-ғаланы дејирик биз дә,
Аталар әкибдир, јејирик биз дә».
Искәндәр сөһбәти бәјәнди јаман.
Керијә ғайятмағ истәјән заман
Бир дәрзи көшкүнә јанашды бу дәм.
Көзләри ғамашды, шаһ чашды бу дәм,
Көрдү кәсиб көңүл сапыны дәрзи,
Унудуб әләми, унудуб әрзи.

Шөһрәт либасыны киши атыбдыр,
Башыны ијнә тәк иши ғатыбдыр,
Чаһилләр әлиндән гуртарыб чаны,
Сәнәт саһибдир, пакдыр вичданы.
Искәндәр деди ки: «мәшғулсан јаман,
Хәбәр тутмамисан шаһ кәлән заман.
Ити олмалыды чәһдин ијнәдән,
Сап кими бојуну әјмәдин нәдән?
Дәрзи сөјләди ки: «бир сәнәткарам,
Шөһрәтә ујағла олмајыб арам.
Чәлалын үчадыр, гитәм јох шаһа,
Нијә һүзурунда баш әјим даһа?!
Ғызыл, күмүшүнә гул олмарам мән,
Ғапыда илан тәк ғыврылмарам мән.
Бир заман ики шәхс кәсди сәсини, —
Чан гушу тәрк етди өз ғәфәсини,
Бир и өлдү тахта, тача бахмадан,
Бириси көч етди касыб дахмадан.
Биринин кәфәни хәз илә хара,
Бирини бүкдүләр нимдаш палтара,
Әвида дедиләр бу пуч сараја,
Ғојдулар онлары бир мағараја.
Кечди бу өлүмдән нечә күн, бәли,
Кетдим о каһаја ғәмли, ғүссәли,
Көрдүм чәсәд үстә јохдур дәри дә
Бүсбүтүн ғарышыб сүмүкләри дә.
Сүкута ғәрг олдум, нә сәс, нә сәда,
Билмәдим һансы шаһ, һансыдыр кәда.
Үшүтмә, кизилти чөкдү чаныма,
Вәһдәт сон ғојду һәјачаныма...»
Шаһ она деди ки: «еј мүдрик ғоча,
Мәнсәбда һамыдан учасан, уча!
Көрүрәм һәр ишдән хәбәрдар сәни,
Кәл, ғојум бу елә һөкмдар сәни».
Дәрзи илтифатла сөјләди белә:
«Нә кәлиб пешәмә, ғабарлы әлә?!
Бир әба бәсимдир — һәр заман кејим,
Нә карәк зәр-хара, беш күнлүк кејим?
Бир лүтә бағышла — хәләти, тачы;
Буровуз хәләтин дејләм мөһтачы».

ГИҒӨ

Дишинлә дидәрәк полады әзмәк,
Дәмир дырнағынла гајаны кәсмәк,
Башынла од долу күрәјә кирмәк,
Кирпиклә күрәдә атәш сүлүрмәк,
Јүз дәвә јүкүлә бел бүкә-бүкә,
Дүнјаны долашмаг тәр төкә-төкә, —
Асандыр Чамијә, инан буна сән,
Алчаг адамлардан миннәт чөкмәкдән.

СОРСАЛАР ДЕ КИ...

Саги, мәнәббәтлә әл узат мејә,
Боғушур сүннүләр, шижәләр дејә.
Чами мәсләкини сорсалар, де ки:
Мән нә ит сүннүјәм, нә ешшәк шижә.

БӘДРӘДДИН ҒИЛАЛИ

Бәдрәддин Ғилали XV әсрин сону вә XVI әсрин әв-
вәлләриндә јашајыб-јаратмыш, классик фарс-тачик по-
езијасынын көркәмли нумажәндәләриндәндир.

О, 1941-чи илдә өз доғма вәтәни Астарабаддан Јахын
вә Орта Шәргин мәдәнијјәт бешији Һерат шәһәринә кә-
либ орада тәһсил алмыш, өмрүнүн сон күнләрини јаша-
јан поезија ағсағгалы Чаминин шакирди олмуш, Әлишир
Нәваинин башчылыг етдији Һерат әдәби мүнһитиндә гәзәл
устасы вә ашиғанә дастанлар јарадычысы кими шөһрәт-
ләнмишидир.

Мүасирләринин јаздығларына көрә чох ити һафизәси
олан шаир, Низами Кәнчәви вә Әмир Хосров Дәһләви
«Хәмсә»ләринин 60—80 мин мисрасыны әзбәр билирмиш.

Ғилали Һератын чичәкләнән мәдәнијјәт күлзәрына
хәзән кәтирән Шейбани һөкмдары Убејдулла ханы ифша
едән сатира јаздығы үчүн 1529-чу илдә шаһ тәрәфиндән
е'дам олунмушду.

Шаирин лирик ше'рләр диваны, «Лејли вә Мәчнун»,
«Шаһ вә Дәрвиш» (јахүд «Шаһ вә кәдә») вә «Сифат-үл-
ашигин» («Ашиглик мәзијјәтләри») адлы поемалары
фарс дилли поезијанын гиймәтли нүмунәләриндәндир.

ГӨЗӨЛ

Жар деди: «Сал бизе нээрл», Дедим: «Мөним көзүм үстөл»
«Башга жардан ейлэ нээрл», Дедим: «Мөним көзүм үстөл»

Деди: «Севмэ дилдэ мөни», Дедим: «Мөним көзүм үстөл»
Деди: «Севэн — чандан безэр», Дедим: «Мөним көзүм үстөл»

Деди: «Тапшыр көзлэринэ: мин көзэлин арасында
Сезмэсинлэр жары кээр», Дедим: «Мөним көзүм үстөл»

Деди: «Сөзүн варса мэнэ, үрэинин көзүлэ де,
Ешгимизи жаллар сезэр», — Дедим: «Мөним көзүм үстөл»

Деди: «Жагут додагларым бүсэ верэр, сызлама сэн,
Ашиг олан — ешгэ дээр», Дедим: «Мөним көзүм үстөл»

Деди: «Говга губарыны жолларымдан жуаг үчүн
Бууд көзүн жагыш сүээр», «Дедим: «Мөним көзүм үстөл»

Деди: «Бир күн билалинин нурсуз галан көзлэринэ
Ажагларын сүрмэ эээр», Дедим: «Мөним көзүм үстөл»

ЈАХШЫ ӘХЛАГЫН МӘЗИЈЛӨТЛӨРИ ВӨ КӨЗӨЛЛИКЛӨРИ ҲАГТЫНДА

«Ашиглик мәзијлөтлөри»ндэн

Еј чаван, әдәбсиз олмағын јетәр,
Ел чана кәлибдир, инчикдир бетәр.
Күчүн вәһши кими, див кими чоҳдур,
Чамалын варса да, камалын јохдур.
Рәғбәт гапысыны мәрифәт ачар,
Күл олдуғу јерә хош әтир сачар.
Шад-хүррәм, күләрүз сәһәрә бәнзә,
Шәфәгин, нурулла әләми бәзә.
Башыны галдырмаз гарагабаг кәс,
Она севинәр ки, үз көрүнмәз.

Күл нијә јайынмаз инсан көзүндән?
Чүнки күлүш, шәнлик јағар үзүндән.
Гөнчә үзү бағлы, она ким бахыр?
Ичи дә үз тәк бағлајыб пахыр.
Јалныз пул-парајла дејил сәхавәт,
Пул алчаг әлиндә афәтдир — афәт!
Даш гәлбли дүјармы. — ја күс, ја инчи?
Дашгалаг демәкдир сәпдији инчи.
Адам вар чамалы олар күлүстан,
Түнд хасијјәтиндән солар күлүстан.
Күлүн көзәлилдә бирчә ејби вар, —
Санчыб јахасына ијна тиканлар.
Көркәм нәјә кәрәк, хәтрин јохса да,
Ким сәнә күл дејәр, әтрин јохса да?!

ИКИ КӨЗӨЛ, ИКИ ХАСИЈЛӨТ

Јашыд, лаләјанаг ики гыз варды.
Анадан беләси аз доғуларды.
Онларын һүсүнү көрсән әкәр сән,
Ајыра билмәздин бири-бириндән.
Бирис — Мәләкди, бирис Пәри,
Бирис — Зәһрәјди, бири — Муштрәи.
Үзкүн хәстәләрә шәфәјды бири,
Дәрдсиз көнүлләрә чәфәјды бири.
Бири — синәләрә мәлһәм гојарды,
Бири дағ чәкәрди, мин гәм гојарды.
Дахили әләми о көзәл бүтүн
Гәлбән вургунујду ел һамы бүтүн.
Һара гәдәм басса, — һейранды һәрә, —
Ијнә атсајдылар дүшмәзди јерә.
Һарда ки, әдабаз о гыз отулар,
Әдадан кимсәнсиз, јалгыз отулар.
Дејирләр чәкәрәк бир күн хәчаләт,
Дејиб ки, илаһи, нәдир бу һаләт?
Онун тәк көзәлдир чамалым мөним,
Ону јүзү севир, јох бир севәним.
Әдалы көзәлдән ешитчәк белә,
Әдәбли сөјләјиб һаман көзәлә:
«Һүснүн нәјә кәрәк, хош дилин ки, јох!»
Зәһирин көзәлдир, дахилин ки, јох!»

ЕШГ ОДУНА ПƏРВАНƏ ОЛ

Мəним тək яр ешгиндэн ким јаныб дөнə-дөнə,
Истəр назлы јарыны ансын, јенə дə јансын.
Пəрванə јана-јана дүшəр шам ајағына, —
Истəр шам сөнəндə дə јансын, јенə дə јансын.

ГИТƏ

Аға, елə билмə ки, јеканə бир кəвхəрик,
Бу фирузə кəјлəрин мурчүсү — сəдəф бизə.
Мүмкүнмү, һəр јетən етсин өз билдијини,
Кəлəлик, залиллик дə олсун шан-шəрəф бизə?
Биз зəманə əһлиндən кəлмəјирик фəрјадə,
Јахшыларə јахшылыг, писликир һəдəф бизə.

Бу дөнүк фəлəјин фəрјад əһлиндən,
Мəндən үз дөндəриб бир јана дөнəр.
Истəсəм јетишим кама, мурада,
Јад үчүн нəш'əли дөврəна дөнəр.
Нуш етмək истəсəм шадлыг мəјини,
Чанымда шəрабым ал гана дөнəр.
Бассам ајағымы јашыл чəмəнə,
От да нəштəр кими, тикана дөнəр.
Бир она шадам ки, уғурсуз бахтым, —
Чəтин, бундан бетəр јамана дөнəр.

РУБАЙЛƏР

1

Јалгызам, сирдашым — гəм-кəдəр мəним,
Ахар кəз јашларым һəј һəдəр мəним.
Јалғыз кəз јашымдыр үстүмə кəлən, —
О да ки, јанымдан јан кəдəр мəним.

2

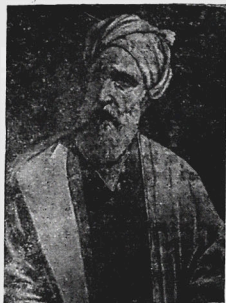
Нə өмрə əбəди баһар истəрəм,
Нə нə'мəт, нə ишрəт, нə вар истəрəм.
Нə арзу, нə дə хош рүзкар истəрəм,
Сəн рəва кəрдүјүн нə вар, истəрəм.

3

Кəлди јар, гол-ганадым бах јенə кəлди,
Гуртулуш, ничатым, бах јенə кəлди,
Онунла кетмишди өмрүм, һəјатым,
Кетмишди һəјатым, бах јенə кəлди.

4

Кəл, чанда бир һəјат əсəрим һаны!
Сəрхəшам, өзүмдən хəбəрим һаны!?
Истəрəм арханча ганадланым мən,
Учмаға ганадым, шəһпəрим һаны?!

МƏҺƏММƏД ФУЗУЛИ

Мəһəммəd Фүзули (1494—1556) Азəрбајчанын даһи мутəфəккир шаири, түркдилли халqlарын ифтихары вə дүня поэзијасынын эн бөјүк лириклэриндэндир.

О, мусəлман Шəрғинин мэдəнијјэт бешији Бағдэддə вə дөврүнүн бүтүн елмэлэринə јијələнмэк үчүн мүкəммəl тəһсил алмыш, Азəрбајчан, фарс вə эрəб диллэриндə јазыб јаратмышдыр.

Фүзулинин өмлөз сənət əсəри «Лејли вə Мəчнун» дүня поэзијасынын эн гүмэтли инчилэриндэндир. Онын лирик ше'рлэр диваны бəшəри етирасларын, үлви ешгин шаиранə тэрəннүмүнə һəср едилмиш һəзин тэрəнэлэр күлліјјатыдыр. Фүзулинин сənət рубабынын симлэри — бəшəр гəlбинин теллэридир. Бу рубабын зилиндə-бəминдə инсан гəlби дил ачыр.

Охучуларын илк дəфə таныш олдуғлары «Көнүл һəм-дəми» ғəсидəsi бөјүк шаирин зүлмэ, һəссызлыға, гаратчилијə, һəрислијə ғаршы дəрин кин вə гəзəбинин е'тираз нотларынын поетик ифадэсидир. Шаирин етик-естетик идеалыны тачəссүм етдирэн ичтимди мəзмунлу бу ғəсидəсини фəлсəфи ғəсидəнин эн көзəl нүмүнəsi адландыр-мағ олар.

КӨНҮЛ ҺƏМДƏМИ

Көнлүм — мүчрү, һикмэтли сөз инчилэри, ғаш-дашлары,
Камалымын дәрјасына ахыб дәрја көз јашлары.

Нечə көзəl, нечə парлаг, көз ишығы инчилэрдир,
Сөзүн бакир гызларынын јарашығы инчилэрдир.

Бу мүчрүнү, бу дәрјаны долдурубдур сөз көвһəрим,
Һәр инчидən гүмэтлидир шө'лə сачан өз көвһəрим.

Дили вар ки, өз сөзүнү гəлбə јазды инсан оглу,
Данышмаса бəшəр ады дашымазды инсан оглу.

Ачылмамыш дəфинэдир һәр бир чанын хəзинəsi,
Инчи сачан дилиндэдир һәр инсанын хəзинəsi.

Сөз учалдыб, сөз јүксəлиб сəчдэсиндə дураны да,
Эзəl сиррин һөкмүнү дə, алтышы да, гураны да.

Һәр кəламын көзəl кими вар чамалы, вар либасы,
Үлвијјэтдэн бичилибдир јараданын ар либасы.

Сөз сəррафы неч билирсən нə биликлə учалыбдыр,
Давуд көзəl сəслə дејил, нəбиликлə учалыбдыр.

Эсил инсан һәр елмдэн, һәр мэтлəбдэн дəрс алыбдыр,
Көнүл — ушаг, чан — мəkтəби, бу мəkтəбдэн дəрс алыбдыр.

Бир зəррəјик, зəррəнин дə алəми вар јер үзүндə,
Хызырлары зүлмэт гучуб бу алəмин кен дүзүндə.

Руһумузу əсиб кəсэн күлөк көрдүк чанымызда,
Дирилирин чешмəсини чошан көрдү ғанымызда.

Билик газан, төһвə одур јашадығым көзəl күндən,
Дүня еви арифə дə галан дејил эзəl күндən.

Билијинлə өјүнмөјөн алим ады дашы елдə,
Ловғалығы һәр алими едэр авам, нашы елдə.

Нифрэт жагар мө'минлижә, не'мәт умсан ибадәтдән,
Һејрәтләnmә һејрәт доған бу үрфандан, бу адәтдән.

Аллаһ үчүн мәсчидләре ахмаз вары заһидләрин,
Мәнзилени бәзәмәкдир ифтихары заһидләрин.

Тәсбиһини санма јерә әли гојмаз ријакарын,
Дини сатыб дүнја алса, көзү дојмаз ријакарын.

Меј чамыны чәкәр баша ашигләри харабатын,
Денүк шејхдән мүгәддәсдир һәр бир әри харабатын.

Чаһилләрин зәкасына нурму сачар дүшүнчәси,
Кизли сирри, һикмәтләри чәтин ачар дүшүнчәси.

Зәкаларын кур ишығы сачылмајан һикмәт һаны?
Мүдрикләрин камалыла ачылмајан һикмәт һаны?

Санма һиндли арифләре һәр һикмәтин сирри бәлли,
Јуанларын алимләри биләнләр дә бир тәсәлли.

Әфлатунун билдијини һикмәт санмаг нәјә кәрәк?
Лоғман дејән фикирләре ганадланмаг нәјә кәрәк?

Өз сејрли әсасыла дәрјалары јарды Муса,
Бәс Фир'онун һүзурунда нијә зәлил, харды Муса?!

Сәадәтин, бәдбәхтлијин улдузлары доған күндән,
Фәләкләрдән нур алыбдыр зүлмәтләри боған Күндән.

Чаһилликдән фал ачдырыб ким сынајар өз бахтыны,
Сағгаллы да, сағгалсыз да тез ғынајар өз бахтыны.

Наданлыгдан мүнәччимләр гәлбимизи алыб әлә,
Бахтымызы бағлајыблар Мүштәријә, ја Зүһәлә.

Көзәллијин, чиркинлијин һикмәтини дујмаг кәрәк,
Бу фәләјин кәрдишинә нечин әбәс ујмаг кәрәк?!

Варисләри дәрә салар ахмаглығы, алчаглығы,
Касыбларын тәнбәллији, варлыларын гочаглығы.

Нашы тәбиб санар вермәз хәстәләре азар дәрман,
Өлдүрсә дә, јашатса да һәр бир дәрә јазар дәрман.

Таланчылар ордуларым һәр өлкәјә долсун дејәр,
Иран шаһы олса, бил ки, Туран мәним олсун дејәр.

Бир чанда ки һәрислијин атәшилә јана үрәк,
Гызыл јығмаг тәлашыла од пүскүрәр гана үрәк.

Јығмаг олмаз, гојну варла допдолудур бу дүнјанын,
Тамаһ јолу кедәр-кәлмәз бир јолудур бу дүнјанын.

Ким ки, халгы һәсрәт гојуб аз не'мәтә өмрү боју,
Кен сүфрәси дарлыг едиб наз-не'мәтә өмрү боју.

Бағры шан-шан әсәр етмәз јери-көју данан кәсә,
Залымларын гәлби јанмаз гәлби ода јанан кәсә.

Һансы шаһ ки зүлмкардыр, әдаләтдән чоһ узагдыр,
Вај һалына сүрүнүн ки, отараны — јалгузагдыр.

Тахтын үчүн мишарлама бағбан әкән ағачлары,
Сәндән өтрү бәсләјибдир гајғы чәкән ағачлары.

Дәрдли гәлбин мәлһәмидир күләндамын ал додағы,
Нештәр дишин ганатмасын тәбәссүмлү бал додағы.

Нејләјирсән бир тахты ки, өзкәсинә чатачагдыр,
Јохсулларын көз јашынын дәрјасында батачагдыр.

Нәји варса ортаг кими тән бөлүрсән кәндлиләрин,
Әзабына хәчәләтдән һеч өлүрсән кәндлиләрин?

Мәһсул батса, зијанына көрәк јенә тән шәриксән?
Өз мәһсулун батан заман дејирсән ки, сән шәриксән.

Султанларын ә'јанлары тикан дилли, зүлмә гаһмар,
Хәзнәсинин кешикчиси — бир әждаһа, күрзә, шаһмар.

Ә'јанларын гәлби әсәр султанларын сарајында,
«Зүлмә нифрәт!» сәси куллар јохсулларын һарајында.

Гучаглайыб өпмэк кэрэк султан сажмаз жохсуллары,
Жоха чыхсын султанлара сипер олан о гуллары.

Ким ки султан сарајына ајак басар дејил инсан,
Көләлијин дәркахына әсла салмаз мејил инсан.

Мәрһәмәтсиз сәлтәнәтдә санма халга сәадәт вар,
На султанда чомәрдлик вар, нә әјанда сәхавәт вар.

Султан өзү кұнаһкардыр, — таланчыдыр әјанлары,
Сәхавәтдән дәм вурса да, јаланчыдыр әјанлары.

Чомәрд одур кен сүфрәси гәлби кими бәли, ачыг,
Достуна да, дүшмәнә дә сәхавәтли, әлиачыг.

Әрәм дејән үрәјини охла ојар дүшмәнин дә,
Гызылыны јарасына мәлһәм гојар дүшмәнин дә.

Јохсул инсан не'мәт үчүн әсмәз бундан, әсмәз ондан,
Јахшы билир не'мәтини таныр бир күн кәсмәз ондан.

Кејхосрова, ја Кәсраја гултәк бојун әјмәк нечин?
Хаганларын, Фәхфурларын хәл'әтини кејмәк нечин?

Чан евиндә үлви ешгин һикмәт нуру сөнсүн нијә?
О мүгәддәс бир кә'бәдир, бүтханәјә дөнсүн нијә?

Мүршүд сансан өзүн кими фаһил кәси, — јарашармы?
Мәсләк әри олан кәсә бүт сәчдәси јарашармы?

Һал әһлиндән мөһкәм јапыш, һал әһлине јанар көрсән,
Көләликдән јахасыны узаг көрсән, кәнар көрсән.

Ијнә кими лүт көчәрсән, хәз олса да фәрш евинә,
Иса бирчә ијнәсилә кетмәдими әрш евинә?!

Арифләрә бу дүнјада ат чапмаға вардыр мејдан?
Һүнәр аты шаһә галхар, чөвланына дардыр мејдан.

Јер үзүнүн мејданында ат чапмаға јохдур имкан,
Доггуз көјүн үстүндә ки, һәр чөвлана чохдур имкан.

Дүнја евин — гәфләт евин, унутма сән бир ан ону,
Чархын сели әзәл-ахыр гојачагдыр виран ону.

Јер үстүндә Зүһәләдәк учалтмышды гәсри Кәсра,
Јер алтында јола салды ганлы гәсри, әсри Кәсра.

Вар-дөвләтин бу дүнјада дагдан ағыр дағды сәнә,
Варлығы да, јохлуғу да өмрүн боју дағды сәнә.

Бир кушәдә азад јаша — галмагалдан, һәр говгадан,
Һури-мәләк һәмдәмини гој горуսун шәр-говгадан.

Фитнә-фәсад динчлик вермәз бу дүнјаја ујан кәсә,
Өз әләми бир әләмдир тәһһалығы дујан кәсә.

Бу дүнјаја ујмајанын дәрдән-гәмдән јох талашы,
Кұнаһындан, гыл көрпүдән, чәһәннәмдән јох талашы.

Әсрин чомәрд инсанлары вар-јохуну әсиркәмәз,
Сәрвәт јыгсан, һансы чомәрд вар-дөвләтә әсир демәз.

Варлығындан әл чәкәрәк говуш јарын вүсәлына,
Ал Күнәшин һәмдәмидир, — Ајын дарын вүсәлына.

Шама бәнзә, күлүшүдүр бу һәјатда һәјат шама,
Атәш гәдәр һеч верәрми су һәјатда һәјат шама?

Шә'лә сачыб күлә дөнмәк үлвијәтә сәдагәтдир,
Мәшәггәтдән, мүсибәтдән ничат тапмаг сәадәтдир.

Бу дүнјада јанан кәси јахмаз оду чәһәннәмдин, —
О дүнјада көзләриндән чахмаз оду чәһәннәмдин.

Чәннәт гојну — үмидини көрпәсинә бағлар ана,
Дөшләринин ширин сүдү чәјлар кими чағлар ана.

Үлви ешгин чошан күндән ганы чанда бу чаһанда,
Ашиг јара гурбан дејәр чаны чанда бу чаһанда,

Чананына чанмы гыјар өз чаныны чандан севән,
Ашиг дејил чаны үчүн чананыны чандан севән.

Хейри шәрдән сечин дејо бир ејһамдыр хитабымыз;
Мүгәддәсдир гәлбә һикмәт нуру сачан китабымыз.

Сөз сәррафы јазыб ону өз мүбарәк гәләмијлә,
Мәһһәмдән дә шәфғәтлидир көнүлләрә әләмијлә.

Гәми јохса јар олармы өз һәмдәми ешг әһлине,
Шадлығындан даһа хошдур вусал гәми ешг әһлине,

Аза-чоха гане ол ки, алышмасын көз чанында,
Бирчә анда јоха чыхар вар-јохун да, өз чанын да.

Үрәјинә тәскинликдир ахытдығын көз јағышы,
Торпаг үстә күл битирәр наз-не'мәтин өз јағышы.

Сон мәңзили даим јада салмајанын, вәј һалына!
Јәјдә ғышын гајғысына галмајанын, вәј һалына!

Чомәрдлијә күвәнсән дә, садиг санма сирдашлары,
Пахыллыгдан нәләр етди көр Јусифә гардашлары.

Архаланма гол күчүнә, бил гәсдинә дуруб фәләк,
Рүстәмләрин голларыны бир Зал кими буруб фәләк.

Ағлын варса, бил ки, кирәр мәләк кими дона иблис,
Адәм ата ағыллыды, һијлә гурду она иблис.

Шаһлар тачы нур сачарды Бәдәхшанын лә'лләријлә,
О тачлары башдан алды залым фәләк әлләријлә.

Шаһ башына чаләнк гојан, күл гојан да дөвран өзү,
Тачлы баша күл төкән дә, күл гојан да дөвран өзү.

Ешг әһлисән, өмрү-күнү еһтирасла бада вермә,
Өз гијмәтли көвһәрини учуз сатма, јада вермә!

Лаләјанаг һәр көзәлин ешги гәлби дағламасын,
Һөрүкләри диванәтәк голларыны бағламасын.

Вәфа дәни чүчәрдәрми чан мүлкүндә гара торпаг?
Әтир сачан күл битирмәз өз үстүндә јара торпаг.

Аз дејилдим мәчһунлуғу сән тәк дилдә кәзән ашиг,
Көзәллији солан күндән өз јарындан безән ашиг.

Шириң вусал һичран чағы дөнүб олар ағы сәнә,
Хош вусалдан нәсиб олар ајрылығын дағы сәнә.

Үлви јолун јолчусујуг, дин алими чашдырыбдыр,
Өзү кими әләмәләр мин алими чашдырыбдыр.

Мәсләк әри зәнн едир ки, фир'онлуғла иш дүзәләр,
Фир'он кимди Иса кими көстәрәјди мө'чүзәләр?!

Ким ки, сәндән истәр дәлил — јараданын варлығына,
Бу варлығы көстәр дәлил — јараданын варлығына.

Әзәл бәтнә дүшән күндән доланачан јаша Инсан,
Јараданын не'мәтилә вурар өмрү баша Инсан.

Наданлыгдан инсан оғлу һәр һикмәти ганан олар,
Кафирликдән нәсиб олан наз-не'мәти данан олар.

Нәмруд кимди? Зүлм одундан аләм чана кәлди онун,
Сәјмадығы мығмығалар баш-көзүнү дәлди онун.

Һагга инан, «Сүләјманам» — дејән кәсләр һаны инди?
Јер үзүнә һөкм едарды, торпаг олуб чаны инди.

Инсан оғлу инсанса да, һагдан һәр ан горхмалыдыр,
Инсан дејил, дивсә әкәр — Сүләјмандан горхмалыдыр.

Фитнә-фәсад кафирликдир һикмәт нуру сачан кәсә,
Һәр сирримиз чоһдан әјан кизли сирри ачан кәсә.

Бағбан варса, күлләр ачан әтир долу күлүстанда,
Күл әтриндән әтирләнәр тикан колу күлүстанда.

Залымлара залым олуб, ахыр салыб бәндә дөвран,
Кәлә-көтүр ағачлары һамарлајыб рәндә дөвран.

Кафирлијә гәдәммини мүмкүнмү ки, ата Јусиф,
Көзәл бүтүн күнаһына истәмәди бата Јусиф.

Гәфләтдәсән, ярадана әмәјирсән бојнуңу сән,
Истәмирсән чәниәтин дә, беһиштин дә гојнуңу сән.

Үзүгара кафир олма, ничат һаны чәһәннәмдә?
Гој түстүнә бүрүмәсин гыр газаны чәһәннәмдә.

Кафирләри «һалаллыгла» сојмагына нә ад верәк?
Мүсәлманы гуру журтда гојмагына нә ад верәк?

Тәләтүмлә бир дәрјадыр, дашар дүнја Нүһдан бәри,
Инсанлары боғмаг үчүн јашар дүнја Нүһдан бәри.

Гәрг олмағын горхусундан үрәјини үзәр һамы,
Һава долу дағарчыгток батаначан үзәр һамы.

Ким говушса үлвијјәтә, бил ки, јохдур она горху,
Фыртыналы дәрјадан да һеч дујармы сона горху?!

Үлвијјәтә әминлијин гој салмасын лова сәни,
Бағышлајан дәрқаһындан инанма ки, гова сәни.

Хошбәхтләрә бағышлајар сәдагәтли гулу танры,
Бәдбәхтин дә тәләјинә ачыјандыр улу танры.

Кәрәминин нур селиндә һансы инсан чимсә онун,
Һурисини, гылманыны көрә билмәз кимсә онун.

Күнаһкара сәфасыны саима гыја чәннәтинин,
Һәр сәфасы нәсиб олар гапычыја чәннәтинин.

Бал јејәндә һеч дејирсән: һаны көрән бал арысы?
Балла нечә долдурубдур шаны көрән бал арысы?

Нәјә кәрәк бәзәнмәјин, дүзәнмәјин, шух кејимин?
Лүт кәтирән лүт апарар, совха галар шых кејимин.

Ики дүнја мәнзилиндә нечин зиреһ кејим сәнә?
Гол-будагы бир ағачсан, нечә инсан дејим сәнә?

Сән ачизл јүк алтында һеј инләдир ики чаһан,
Јыхылдынмы, вај һалына, бил ки, нәдир ики чаһан.

Пејгәмбәрин руһу илә гәм јүкүнү атар чаның,
Бу дүнјада, о дүнјада раһатлыга чатар чаның.

Мәккәдә ки, һашимитәк танынырды һәлә нәби,
Алды мәсләк хәзнәсинин ачарыны әлә нәби.

Нурлу шамды, пәрванәди јүз Ибраһим һәр ан она,
Һүснү — көзәл бәјрам ајы, јүз Исмајыл гурбан она.

Јусиф һара, һүснү һара, Кән'ан һара, Мәккә һара?
Муса кимди, онун кими мунис ола үлви јара?

Сәадәтә чатмаг үчүн јаратмышам уча гәсри,
Дәјанәтим, һәлимлијим, ағлым гојмаз уча гәсри.

Һәмин гәсрә өзүл гојуб нечә елин мүдрик әри,
Һиндистаның, Хорасаның, Ширванимың мүдрикләри.

Хосров, Чами, Хаганилә учалыбдыр үч сүтуну,
Бағдадда да мән өзүмәм бу сарајын күч — сүтуну.

Фүзулидә һүнәр һаны, сарај гура тәкбашына,
Пак руһлары илһам верди, нахыш вурдум һәр дашына.

Улу танры, кәрәм ејлә, мә'на азса кәламымда,
Өмрүм һәдәр сәјылмазмы, фикрим азса кәламымда.

Јанылырам, алмаз сөзүм һәдәр өтмәз, һәдәфләдир,
Бир дәрјаның мирвариси, мәрчаныдыр, сәдәфидир.

Вәзни бәрбад нә ки вардыр, — асылармы мизан ондан?
Ше'рим парлаг бир улдуздур, асылыбдыр Мизан ондан.

Көнлүм — устад, дәрс алмышам көнүл адлы бир устаддан,
Бу устады улу танры, сән чыхарма һеч вахт јаддан.

Хаганиниң илһамының мә'дәниндә болду полад,
Дегһли, Молтан, Хорасана карван-карван долу полад.

Бир чиласыз полад һаны, әһсән Чами әлләринә,
Төһфә кими көндәрибдир бизим Бағдад елләринә.

Мән ки, јердә ахтарырдым, артыг көјдә тапдым ону,
Арифләрин әлләриндән чәсарәтлә гапдым ону.

Ше'рин гызы бәзәк вуруб бу ајнада өз һүснүнә,
Көрәнләри һејран гојар, ола билмәз сөз һүснүнә.

Ады «Көнүл һәмдәми»дир, бу севимли көзәл пәри,
Чамалыјла, өз һүснүлә бәзәјәчәк мәчлисләри.

Севән кәсин мәчлисиндә шә'лә сачан шама дөнсүн,
Чыхсын исмәт пәрдәсиндән, ешги гәлбдә кама дөнсүн.

Әманәтим чатачагдыр мәрд әлиנә, — әрмағандыр,
О, әдаләт мәмләкәти Рум елинә әрмағандыр.

Бу төһфәни алаң кәсин һәр сәфәри уғурлудур,
Галиб султан Сүләймандыр, — һәр сәфәри уғурлудур.

ӘБДУРРӘЪМАН МҮШФИГИ

Ә. Мүшфиғи (1538—1588) XVI әсрин икинчи јарысында өз ичтимаи мәзmunлу поезијасы илә тачик халғынын классик әдәбијатыны зәнкинләшдирән көркәмли шаир-ләрдәндир.

Өмрүнүн мұхтәлиф илләрини Бухара, Сәмәргәнд вә Һиндистанда јашајан Мүшфиғи зәнкин вә рәнкарәнк јарадычылыг ирси гојуб кетмишдир: «Диван», «Сагинамә», «Күлзари Ирәм» вә «Чаһаннамә» ады 3 мәнзума.

МУСӨЛЛЭСЛЭР

(Үчлүклэр)

Ешгиндэн диллэрдэ эфсанэ олдум,
Һүснүнүн шамына пәрванэ олдум,
Лүтфүнү кәсмәдин үстүмдән јенә.

Дәрдиндән өзүмә биканэ олдум,
Оғрун бахышындан диванэ олдум,
Кизли тәбәссүмү чох көрдүн мәнә.

Ајдан ишыглыдыр, нурлу чамалын,
Күнәшдән нурлудур һүснүн, камалын,
Аби-һәјат чатмаз бүллүр бәдәнә.

Әнбәрдән үстүндүр о гара халын,
Сәрвә нәсиб дејил вугарлы һалын,
Үзүн әтир верәр тәр јасәмәнә.

Сарван апаранда тәхти-рәванда,
Сәбрим, игтидарым галмады чанда,
Әтирли сачларын дөндү вәтәнә.

Јолларын тозудур чаным һәр јанда,
Галыбса сон нәфәс — сонунчу ан да,
О да ки, нәмәрдир мүждә јетәнә.

Нәсиб олса јенә илтифат әјәр,
Талә мәни јарла хошбәхт еләјәр,
Сөзүндән дөнәрәм дил-дил өтәнә.

Вүсалда јар-јара сиррини дејәр,
Башым сәчдән илә көйләрә дәјәр,
Әтрин һәјат верәр өмрү битәнә.

Меј тәк додағындан алдыгча мезә,
Неј диңә, гәдәһләр әлләрдә кәзә,
Дөнәм аһу көздән ағлы итәнә.

Әлләрим зиреһли зүлфүндә кәзә,
Гучараг нарлары — гојнунда әзә,
Дадлы бусә верә јарына чәнә.

Чамалын күнәшдир санки көзүмдә,
Јанды ханыманым, кетди дөзүм дә,
Дишләрин — әгигдир, зинәт Јәмәнә.

Бу гара күнүмә јокдур сөзүм дә,
Һәјатым да гурбан ешгә, өзүм дә,
Чан дөзмәз көздәки хәнчәр-гәмәнә.

Даг чәкдин, олубдур Мүшфиғи дәли,
Севда базарында вүсәл көзәли,
Чаду көзләр үчүн мүштагам сәнә.

Сән — һүснүн күлшәни, ешгин әзәли,
Ғызыл күл гөнчәси, чәмән көзәли,
Мән — шејда бүлбүләм һаман чәмәнә.

РУБАЙЛЭР

1

Сагинин ишвәси чанымы үздү,
Күмүш пијаләмә ачы меј сүздү.
«Додаг ширинләдән бусә вер», — дедим,
Ширин бусә верди, көзүнү сүздү.

2

Саф шәраб көзәлдир, рәнки дә лалә,
Гәдәһдә ај нуру, гәдәһдә һалә.
Вермә нә гәдәһн, нә чәнки әлдән,
Бунда көз јашы вар, ондаса налә.

3

Оддур онун назы, ишвәкарлығы,
Дедим: «Атәшләрә јахдын варлығы!»
Дејди: «Мәндән вәфа көзләмә әбәс,
Устадым өјрәдиб бу гәддарлығы».

Кимә ки, дүнјанын вәфасы вардыр,
Санар өмрү-күнү, сәфасы вардыр.
Аләмин көзүнүн нурудур Күнәш,
Она да фәләјин чәфасы вардыр.

Санма вүсәлына чатмаг истәрәм,
Ганлы көз јашыма батмаг истәрәм.
Синәми јармырам мән сәнә көрә,
Ешгини гәлбиндән атмаг истәрәм.

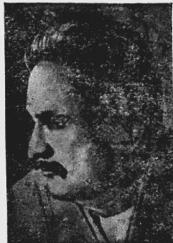
Вәфа гачды сәндән, һәр ан, еј көнүл!
Чәфадан сыхылдым јаман, еј көнүл!
Һеч заман етмәдин, шикајәт, килеј, —
Әлиндән дад-аман, аман, еј көнүл!

Дәрд-гәми чанана сөјләмәк олмаз,
Кизли дәрди ашкар ејләмәк олмаз.
Дедим: «Дәрдим чохдур, һеј ағлајырам»,
Күлүб деди: «Буна гәм демәк олмаз!»

Шам кими ағларам, битмәз бу әләм,
Шәрһ едәр дәрдимди дилдара гәләм.
О гәдәр јазыб ки, һичран гәминни,
Кәлиб гәлбим кими зинһара гәләм.

Баһар көчүб кедиб дағдан, арандан,
Һәр јан хәзәл олуб залым хәзадан.
Бағын бәнөвшәси, әтирли күлү,
Мәһв олуб шахтадан, гардан, борандан.

Арзудан, севкидән күч алмаг кәрәк,
Дүнја не-мәтиндән өч алмаг кәрәк,
Ад-сана, шөһрәтә чатмагдан өтрү,
Ај кими, көјләрә учалмаг кәрәк.

МӘҲӘММӘД ИГБАЛ

Мәһәммәд Игбал (1887—1938) Пакистанын әдәби үфүгләриндә шө'лә сачан ән парлаг улдузлардандыр. Онун јарадычылыгы ән'әнә вә новаторлугун көзәл нүмунәсидир.

Шәргдә интибаһ мәш'әлләри аловландыран даһи Низами, Хагани, Чәләләддин Руми, Сә'ди, һафиз, Саиб Тәбризи вә б. јарадычылыгындан јарадычы сурәтдә бәһрәләнән бу бөјүк сәнәткарын дәрин мәзмунлу поезијасына гәрб әдәбијаты да мүсбәт тә'сир кәстәрмишдир.

«Мәшриг хәбәрләри», «Сирләр вә рәмзләр», «Әчәм әзбуру», «Чавиднамә» вә «Һичаз төһфәси» адлы ше'р китаблары илә М. Игбал јүксәк фәлсәфи мәзмунлу, интеллектуал поезијанын гүдрәтли нүмәјәндәси кими бөјүк шөһрәт газанмышдыр.

ИНГИЛАБ, ЕЈ ИНГИЛАБ!

Ағаларын шәрабы — гызыл ганы муздурун,
Кәндхуданын зүлмүндән чыхды чаны муздурун,
Ингилаб, еј ингилаб!

Шејхин узун тәсбиһи салды тора инсаны,
Брәһмән кафир дејә јахды гора инсаны,
Ингилаб, еј ингилаб!

Һијләкәр гумарбаза дөнүбдүр султан, әмир,
Мәһкум халгы удубдур, халг јатыб, һисс еләмир,
Ингилаб, еј ингилаб!

Өз оғлу мәдрәсәдә дәрс охујур ваизин,
Һәр сөзү фитнә-фәсад, шәр гоһујур ваизин,
Ингилаб, еј ингилаб!

Зәһәрләрлә долубдур әсримин балонлары,
Иланлар да ғырылар, гоһуласа онлары,
Ингилаб, еј ингилаб!

Күчсүзләр дә аслана, пәләнкә дөнәр инди,
Зәррәнин шөләсиндән күнәш дә сөнәр инди,
Ингилаб, еј ингилаб!

ДӘНИЗ АЗАДЛЫҒЫ

Сона сөjlәди ки, пәриләр деди:
«Кәрәк азад олсун Хәзәр дәнизи!»
Тимсаһ чаваб верди: «Уч, унутма ки,
Јалһыз һаким азад кәзәр дәнизи».

ПЕТЕФИ

(Накам маچار шаири вәтән уғрунда дөјүш-
ләрдә һәлак олду вә онун чәсәдини дә тап-
мадылар ки, торпаг үстүндә јадикар бир
мәзары галајды.)

Нәғмә гошдун күлүстанын
Шух кәлини инчә күлә.
Тәранәнлә гүссә говуб,
Фәрәһ олдун һәр көнүлә.
Ал ганындан әләринә
Хына јахды гызыл лалә.
Нәфәсинлә гөнчә күлдү,
Көз јашынды инчи жалә.
Сәнә мәзар — өз нәғмәндир,
Сығынмысан гучағына.
Көјләр оғлу сығышармы
Гара торпаг бучағына?!

КӨЛӘЛИК

Наданлыгдан гул олуб, көлә олуб һәр инсан,
Чәмшидә, Кејгубада варыны вериб гурбан.
Итдән дә урватсыздыр көләлијә ујан кәс,
Чүнки ит дә гудуза баш әјмәјиб һеч заман.

БӘЈАТ ВӘ АРЗУ

(Һејнәпин «Һиддәт» шә'ринә чаваб)

Мискин саһил дилләнди:
«Јашајырам һачандыр,
Өзүм дә билмирам ки,
Дағам, ја тәпәјәм мән?!
Тәлатүмә кәләрәк
Дил ачды чошгун ләпә:
«Үстүнә һүчүм чәкән
Далғајам, ләпәјәм мән!»

ИШЫЛДАГУШ

Деди ишылдагуш: — Гарышга дејләм,
Онуң тәк нә санчар, нә гачарам мән.
Нә дә пәрванәјәм — јахылам ода,
Миннәтсиз жанмаға бил начарам мән.
Кечә гара олса аһу көзүндән,
Јаныб өз јолума нур сачарам мән.

КИТАБ ГҮРДУ

Көрдүм ки, бир кечә китабханамда
Дејир пәрванәјә бир китаб гурду:
«Ибн Сина, Фараби јазан китаблар
Олуб мән јазыгын мәканы, јурду.
Билмирәм јашамағ, һәјат нәдир, нә?
Һәјатда һәсрәтим күнәшди, нурду».
Деди јана-јана пәрванә она:
«Нәсибин нә ағыл, нә дә шүүрду.
Варлыға јашамағ, һәјата һәјат,
Һәр өмрә гол-ганад — тәләшды, шурду.»

ӘВӘДИ ҺӘЈАТ

Мәсләкиндән алов сачар од оғлунун чан дамары,
Одлу шәраб мејнәсинин дамарыдыр ган дамары.

Өјүмәсин гөнчә күлләр — күлүстанын көзәлләри,
Көјнәјини гана божар бу сәбанын өз әлләри.

Әзәл күндән үлвијјәтә чан атмајан үрәк ханы?
Бу һәјатын тиканлары ганатмајан үрәк ханы?

Бир дағ ол ки, чешмән илә һәјат тапыб күлә һәјат,
Чөр-чөп олма, очағында дөндәрмәсин күлә һәјат.

ИНСАНЛА АЛЛАҒЫН ВӘҢСИ

А л л а һ

Мән дүнја јаратдым судан, торпагдан,
Сәнсә Татар, Һәбәш, Иран елләри!
Мән гара торпагда полад јаратдым,
Сәнсә гылыч, түфәнк, ал ган селләри!
Фиданлар доғрајан балта јаратдын,
Нәғмәкар гушлары гәфәсә атдын.

И н с а н

Кечә јаратдымса, чырағ јаратдым,
Сахсыны сән, чамы мән, мән јаратдым.
Дағлар, бијабанлар, чәмән јаратдын,
Бағлар, хијабанлар, күлшән јаратдым.
Даш дөнәр күзкүјә бу әлләримлә,
Зәһәр мәлһәм олар әмәлләримлә.

**МƏЛИКУШШҮƏРА
БАҺАР**

Мəликүшшүəра Баһар (1886—1951) муасир Иран әдәбијатынын тәрәггипәрвәр нумәјәндәләриндәндир.

Көркәмли шаир вә алим кими XX әср фарс әдәбијатынын инкишафында хүсуси ролу олан М. Баһарын ictimai мәзмунлу ше'рләр диваны, «Фарс поезијасы» вә үч чилдлик «Сəбкшүнаси» (јахүд «Фарс нәсринин инкишаф тарихи») адлы монументал тәдҗигат эсәрләри вәрдыр.

АНА ГƏЛБИ

Бир әрәб оғлуну Бәсрә елиндә,
Бир көзәл боғурду ешгин селиндә.
Гыз нә гыз, көзәллик бүтү санарсан,
Назынын охундан јараланарсан.
Чаду көзү төкәр наһаг ганлары.
Кафиртәк гансызды ох мүжканлары.
Чаванлар садага ишвә-назына,
Севкиси хәзәнди өмрүн јазына.
Әдалы көзәлди, гәлби дә дашды,
Әһдә дөнүклүјү ели долашды.
Ишвәси Бәсрәдә туфан јаратды,
Көзләрин көз јашы — Дәчлә, Фәратды.
Бәсрәнин кечәси гара сачлары,
Зәнчи гошунутәк алар бачлары.
Һәр әрәб — ешгиндән бир гара гулду,
Һәр чаван — һүснүнә гәлбдән вурулду.
Ашигин агбирчәк анасы варды,
Оғлуна әсирди, бир һавадарды.
Өвлад гајғысындан дүмағды башы,
Оғлуна бағлыјды арзу-тәлашы.
Баласы мәфтунду назлы сонаја,
Көнлүнүн сиррини ачды анаја.

Елчијлә алынды, никаһланды гыз,
Кәлиник кечәси ај тәк јанды гыз.
Дәвәләр кәсилди, очаг чатылды,
Бу ширин вүсала ноғул гатылды.
Бахдыгча кәлиנә, бахдыгча бәјә,
Ананын севинчи баш алды көјә.
Әфсус ки, јарамаз кәлин илк күндән,
Әрин анасыны салды көзүндән.
Ағбирчәк — хош үзлә чан-чан дејәрди,
Кәлини — нифрәтлә ган-ган дејәрди.
Ағбирчәк — элини атарды сүдә,
Кәлини — түпүрчәк гатарды сүдә.
Ағбирчәк — гујудан чәкәрди сују,
Кәлини — сәһраја төкәрди сују.
Ағбирчәк — сүфрәјә чөрәк гојарды,
Гојдуғу чөрәкдән итләр дојарды.

Оглу шикар вуруб овдан кэлэрдн,
Чадырда көрдүү көр ки, нэлөрдн:
Агбирчөк вурарды нәжә элини,
Чөкөрдн элини ондан кэлини.

Эзаба, ситәмә гатлашды ана,
Бу сирри ачмады һеч бир инсана.
Лакин залым кэлин әл атды шәрә,
Бир кечә «дәрдини» билдирди әрә.
Деди: «Анан алыб чанымы мәннм,
Инчидир, гаралдыр ганымы мәннм.
Јола кетмәјимиз маһалдыр, маһал,
Ја мән, ја да анан! Гој билсин маһал!
Әр-арвад өпүшүб, көрүшмәлидир,
Гоча арамыздан сүрүшмәлидир.
Онула инчиклик варды арамда,
Бир чадрын алтында јашамарам да.
Кедәрәм, кәлмәрәм, — һа сызла, һа јан,
Бу евиң-ешијин, о да ки анан!

Оғлан бу килејдән әсди әсәбдән,
Чырды јахасыны һирсдән-гәзәбдән.
Үзүндән-көзүндән кин јаға-јаға,
Күнаһсыз ананы тутду данлага.
Ана көрдү оғлун бу тәләшынн,
Фикирдән көксүнә әјди башынн.
Үрәји гојмады сирри ачмаға,
Гынајыб ананы гојарлар лаға.
Гыз атар әринн, барышмаз даһа,
Оғлунун башына ачар пәсдаһа.
О кафир баласы ујдуранларн,
Јалаңдан бојнуна көтүрдү гарн.
Бир һәјаты позмаг она ар олду,
Күнаһсыз, арада күнаһкар олду.
Деди: «Бахтыгара, зәлиһ, хар мәнәм,
Онда күнаһ јохдур, күнаһкар мәнәм.
Кэлин доғру дејир, — ајдан арыдыр,
Күнаһкар бу башы дашлы гарыдыр».
Оғул күнаһынн јуду ананын,
Үзүндән-көзүндән өпдү чананын:
«Көзәлим, јазыгдыр, өлүр аһындан,

Сән аллаһ, багышла, кеч күнаһындан».
Көрдү ки, утаныб ана јеринә,
Утанмаз гызышыб деди әринә:
«Истәсән салмајым евә лов инди,
Ананы көрмәјим, евдән гов инди.
Галмарам нәләдән бу јанан евдә,
Ја мән галмалыјам, ја анан евдә!»
Надан оғул киндән көзүнү гыјды,
Заваллы анаја гыјды, нә гыјды!

Јахында горхулу бир мешә варды,
Гурд-гушу, вәһишнн һәмишә варды.
Дәрәни басарды јыртычы сәси,
Дәһшәтлн вәһишннн һәрни, нә'рәси.
Уғулту... Нәрилти... Орман сәс салан, —
Чәһәннәм горхусу јанында јалан.
Дашгыңлар, ғамышлыг кәсиб јоллары,
Гучуб бир-биринн тикан коллары.
Һәр гарғы бир нејдир, — матәм сәсләнир,
Өлүмә чағырыр мүдһиш сәс-һәнир.
Чини дә һүркүдәр әсән ғамышлыг,
Јолуну низәтәк кәсән ғамышлыг.
Див өз мәскәнинә чәтин адлајар,
Дивин дә горхудан багры чатлајар.
Вәһишнн јатағыды бу вәһишнн чәнкәл, —
Һәр јанда нәрилти, һәр јанда әнкәл.
Дүијанын өмрү дә тар-марды бурда,
Һәр будаг күрзәди, шаһмарды бурда.
Саһма әнкиликдә көјдән сечәләр,
Гурд көзү улдузтәк јанар кечәләр.
Һәр јанда әсрәјән ширин нә'рәси,
Һәр нә'рә филчүсә бир чәсур сәси.
Гојунда әрләрин мин ишкәңчәси,
Һәр ашиг көксүндә бир шир пәнчәси.
Сүмүк сүмүк үстә тыгды јолунда,
Сајы јох кәлләнин, әлин, голун да.
Һәр гушун јувасы бил ки, ордадыр,
Чалса чајнағыны — гартал тордадыр.
Дишини гычајыб вурнухур ғабан,
Ағзы ов удмаға бир чухур ғабан.
Һәр дашда бир вәһишн, — истәр ов уда,
Һәр колун дибиндә пәләнәк пусгуда.

Ковушда, овугда горхунч чалан вар,
 Пүскүрөн эждаһа, гызмыш илан вар.
 Эждаһа будагы баш-баша чатыб,
 Зүрафа бојуна бир көмөнд атыб.
 Шир галы дишинин ганыны јалар,
 Атлыны атыјла дәрһал парчалар.
 Нүркөк мараллары бәбир овлајар,
 Гапланы, кафтары јемлә товлалар.
 Нәр вәһши овундан чох јаныглыды,
 Богазы јем үчүн узаныглыды.
 Күндүзләр кен кәзиб, кен доланырлар.
 Нәрәси бир колда далдаланырлар.
 Кечәләр чыхырлар јенә да ова,
 Јолчулар ејмәнир ат гова-гова.

Арвадағыз оғул минди дөвәјә,
 Дәрди ана јүкдү инди дөвәјә.
 Гәлби төк гаранлыг мешәјә чатды,
 Бичарә ананы дәрәјә атды.
 О нанкор су-чәрәк гојду јанына.
 Муштулуг кәтирди өз чананына.
 Бу дәрә белнини әјди ананын,
 Нәр гаргы дәрдинә нејди ананын.

Кечә шир нәрәси өрманы басды,
 Вәһшини һај-күјү нәр јаны басды.
 Горхудан үзүнү бүрүдү гары,
 Күлдү лајла дејән бал додагалары.
 Ким билир, нәр аһда нә јада колды,
 Ајрылыг әлиндән фәрјада көлдү.

Бир аслан үрәкли, јел атлы чапар,
 Әсрәјән ширләри шаггалар, чапар.
 Атасы-бабасы јенилмәз әрән,
 Һамысы ширбоғам, әкиб-бечәрән.
 Каманы кәрили, охгабы долу,
 Хәнчәрли, низәли кечирди јолу.
 Бу горхунч мешәјә сүкутду һәмдәм,
 Арамсыз инилти ешитди бу дәм.
 Бу сәси кәһ кәзир, кәһ да динләјир,
 Чәп кими бир гары көрдү инләјир.

Анасыз балама зүлм етмә, — дејә
 Әлини галдырыб јалварыр көјә.
 Деди: «Нә кәзирсән, а гары нәнә?
 Азмысан, бәләдчи олмајыб сәнә?
 Јарағым — низәди, каманды, охдур,
 Бурдан сағ чыхмаға күманым јохдур.
 Сөјлә һаралысан, нечә кәлмисән?
 Горхулу мешәјә кечә кәлмисән.
 Бурда мән, бир дә ки, аслан кечәләр,
 Бир икид бураја кәлмәз кечәләр». Оланы демәјә чалышды гары,
 Бахтыны ғынајыб алышды гары.
 Пәһләван сөјләди: «Ај јазыг ана,
 Һансы намәрд атыб сәни ормана?
 Зәлиллик арзула елә залыма,
 Көмәк диләјирсән һәлә залыма?»
 Гары она деди: «Еј нәчиб нисан,
 Ана баласына ғыјмаз неч заман.
 Оғул шәрбәтинә гатса да ағы,
 Ана баласына олмаз ки, јағы.
 Кәнчлијә көрәдир аңласызлыгы,
 Кечирәм балама бу һағсызлыгы,
 Јашадым тәләји, сәәдәтијлә,
 Ону нишанладым ел әдәтијлә.
 Говушду севдији бир көзәл ғыза,
 ғыјмарам, ғыјса да мән күнаһсыза.
 Јерсиз инчиклијә дөзә билмәрәм,
 Баламдан әлими үзә билмәрәм.
 Әли дуз сәпсә дә әкәр јарама,
 Бир чәза ғыјмарам чијәрпарам.
 Синәми сөкмәкдән дырнағым гопар,
 Јенә дә гәлбимдән мин алгыш гопар.

Јенилмәз пәһләван дүшдү һейрәтә:
 Һейранам анада олан һейрәтә.
 Нүнәрим мин икид бағры тејләјиб,
 Бир гадын өзүмү әсир ејләјиб.
 Асланды, јохса ки, бир гадынды бу?
 Бир аслан үрәкли шир гадынды бу!
 Јердән, көјдән кениш гәлбијлә ана
 Султан олмалыдыр ики чаһана.

Санки угулдады бир сәслә орман:
Анадыр, гәлбинә тохунма, аман!
Бүтүн бәшәр гәлби чатмаз бу гәлбә,
Фәләжин һөкмү дә чатмаз бу гәлбә.
Әрш дә истәр белә яна үрәји,
Күнәшдән сөнмәздир ана үрәји.

* * *

Ај огул, сындырма ана гәлбини,
Багла бу дүнјада она гәлбини.
Гәлбиндә түкәнмәз севки вар сәнә,
Дүнјача сәадәт арзулар сәнә.
Ана мәһәббәти — таңыдыр ешгин,
Онсуз, ширинсә дә, — ачыдыр ешгин.
Ешг оду бүсалдан сөнәндир бир күн,
Сөнүб, сојуг буза дөнәндир бир күн.
Гәјгы чәләнкидир ана истәји,
Һопубду илјә, гана, истәји.
Ана мәһәббәти учмаз гәсирдир,
Һамы өмрү боју она әсирдир.
Кар олса, кор олса, хәстәләнсә дә,
Гочалса, әл ачыб лап диләнсә дә,
Бала мәһәббәти сөнмәз анада,
Ешги нәсиб дејил јарадана да.
Бу ешгә бағлыдыр әсли бәшәрин,
Онсуз, јоха чыхар нәсли бәшәрин.
Мәһәббәт дүнјасы — гәлбидир онун,
Ешги көјләрдән дә гәлбидир онун!
Сәфалы чәннәтдир ана гучагы
Чәннәт гучагында бәсләр ушагы.
Көвсәр чешмәсинин саф сују ки вар,
Мүгәддәс дөшүндән чошуб-чаглајар.
Сәјәси тубадыр өмрүн багына,
Баш әј сәчдәсинә, дүш ајагына.
Ким ана гәлбинин теллини ғырар, —
Таңрынын гәзәби бәлини ғырар.
Сәннин арсызлыгын — хәјанәт она,
Вүгарын, тәмкиннин — дәјанәт она.
Һај, десән, јетишәр һајына сәннин,
Чәрләтсән, — јас тутар вајына сәннин.
Өмрә күнәш нуру сачандыр ана,
Сәадәт гапысы ачандыр ана.

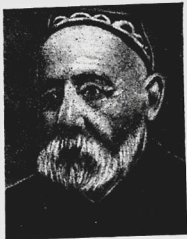
АНАНЫН ДИЛИ

Баласынын үзүнә ләјгәт гапысыны
Ачмаса һәјәтлә әкәр ата-аналар,
Онларын чинајәти мин чинајәт төрәдәр, —
Баланын баласыны чәкәр ата-аналар.

Күнаһсыз күнаһкарын мәчәра вар башында,
Күнаһынын учундан боғулду көз јашында.
Чамалы — кечәләрә нур сачан ајды онун,
Камалы — ајсыз кечә, әмәли зајды онун.
Нә һүнәр, нә мәрифәт, нә аңлагды нәсиби.
Нифрәтди, мәзәммәтди, јүз данлагды нәсиби.
Ијирмичә јашы да јохду һалә, доғрусу.
Оғурлуға гуршанды, олду елин оғрусу.
Бир күн шаһын илхысы јайылмышды отлага,
Отлаг дарды дөвәјә, сәјсыз ата, улага.
Гулду кими сохулду, — илхыја әл атды о,
Нәр дөвәни, көһләни габагына гатды о.
Шаһын кешикчиләр кәсмишдиләр јоллары,
Тутуб ону әздиләр, чатагланды голлары.
Сүрүкләди зиндана... Күнләр кечди арадан,
Өлүм һөкмү јазылды, — чәзалансын о надан.
Нәр заман өлүм һөкмү, форманы јазмаз гәләм,
Јаздыгыны ғызылын һөкмүлә позмаз гәләм.
Һәјәт јазан гануна баш әјир күндә һамы,
Кимсәсиз, көмәксиздир ганун өнүндә һамы.
Е'дам олунсун, — дејә ону чәкдиләр дара,
Ничат јолу галмады гулдурә, күнаһкара.
Дарға ону апарды дар гурулан мејдана,
Бу өлүм чәзасыны чарчы јазды һәр јана,
Чәниннин бир завалы, әрсиз анасы варды,
Көзү јашлы ғызындан ана да хәбәрларды.
Сачыны јола-јола мејдана гачды ана,
Голу бағлы оғлундан үрәји дөндү гана.
Чәлладын хәнчәриндән сызылдады јарасы, —
Хәнчәрлә доғраначаг чјәриннин парасы.
Әлилә јахасиятәк парчаланды издиһам,
Башы ловлу анаја гәлбән јанды издиһам.
Ағбирчәк һөнкүрүрдү һеј зарыја-зарыја,
Адамлар чәкиләрәк јол вердиләр гарыја.
Издиһам, гәләбәлик... Ортада кәндирли дар,
Ширүрәкли инсан да көрсә, баргы јарылар.

Мәһкүм оглун бахышы санки охду гәлбинә, —
Өлүмүн ваһимәси хәнчәр сохду гәлбинә.
Җәзи һөкмү охду көзүнү ғыја-ғыја:
Бу чани гулдур кими сохлуду илхија.
Гулдура ән лајигли чәзадыр дар ағачы.
Ширин һәјат, күзәран олмасын халга ачы.
Гәлбинин ағырысја һөкмү динләди ана,
Дад-фәрјад гопарыб јаман ииләди ана.
Ананын фәрјадына огул динди, нә динди:
«Чан ана, сон нәфәсдир кәл, кәл, јахын кәл инди,
Өлүмүмә сарсылма, сынма, сәбир елә, дөз,
Атамын өлүмүнә нечә дөздүн, елә дөз!
Матәмим дәрд олачаг сәнә өмрүн бојунча,
Шәкәр кими динлиндән кәл, кәл, өлүм дојунча».
Чәнәсини узатды јазыг оглуна сары,
Дилини баласынын ағына салды гары.
Бәдбәхт огул дишијлә дилини сыхды онун,
Агрыдан јашлы көзү кәлләјә чыхды онун.
Нешдәр дишләр чан дејән дили кәсди, доғрады,
Ширин ана дилини оглун гәсди доғрады.
Јазыг ана бајылды... һамы бахды һејрәтлә,
Издиһама үз тутуб огул динди гејрәтлә:
«Ај чамаат, нифрәтлә бахмајын буна сиз,
Нанкор огул демәјин ананын оглуна сиз.
Таныш едим өзүмлә гајнајан издиһамы,
Һәјатымы данышым, таныш олсун гој һамы.
Бир касыб атам варды, — нөкәрди гапыларда,
Чөрәк үчүн абыны төкәрди гапыларда.
Ики јашым оlanda јетим галдым атадан,
Нә күн көрүб јарыдым, нә кам алдым атадан,
Ики көрпә тифили анам тәкчә бөјүтдү,
«Чәзамыз» — ширин дилди, нә данлаг, нә өјүтдү.
Ипа-сапа јатмајан, бир әркөјүн, дәчәлдим,
Шылтаглыг аләминдә назла әрсәјә кәлдим.
Ким јумурта сатарды, һәндәвәрдә кәзәрдим,
Гапдыгым јумуртаны чибләримдә әзәрдим.
Анам буну көрсә дә, үзүмчә күләрди,
Нә дөјәр, нә данлајар, нә дә гаргыш биләрди.
Бир кәрә демәди ки, белә ишләр јарамаз,
Оғурлуга әл атар — нанкор, алчаг, јарамаз.
Ејбими, күнаһымы олду һүнәр санасы,
Бир јолсуза дөндәрди өз оглуну анасы.
Өмрүнүн бәһрәсијдим, верди мәни о бада,

Ат, дәвә оғурлајан гулдур олдум обада.
Мәнкәнә сыхмалыјды мәни өјән дилини,
Мишәр кими доғрадым бала дејән дилини.
Јериндәчә кәсмишәм, санмајын ки, пешманам,
Гатилим өз анамды, өз анамды, өз анам!
Көрпәликдә дөсәјди: чәзасы вар оғрунун,
Мүсбәти, баласы, гәзасы вар оғрунун.
Чинајәт гапысына ајаг басмаздым инди,
Өз әлимлә өзүмү дардан асмаздым инди.

СЭДРЭДИН
ЕЊНИ

Сэдрэдин Ејни (1878—1954) тачик совет адабијаты-
нын банисидир. Илк тәхсилни Бухара мэдрәсәсіндә
алан, јарадычылыға кечән әсрин 90-чы илләріндән баш-
лајан шаир илк әсәрләрини Сифли, Мәһтәчи вә Чүнүни
тәхәллүсләри илә гәләмә алмышдыр.

1917-чи илдә Бухара әмиринин һөкүм илә ишкәнчә
верилиб зиндана салынан С. Ејни, бир сыра сјајси мән-
буслар кими, ингилабчы рус әскәрләри — Гызыл гварди-
ячылар тәрәфиндән азад олунмушду.

Әсәрләрини тачик вә өзбәк дилләриндә јазыб-јарат-
мыш сәнәткарын әнкин вә чохчәһәтли јарадычылыг ир-
си вардыр. Онун рус дилиндә 6, өзбәк дилиндә 8 чилд-
ји чап олунмуш, тачик дилиндә 15 чилдлик әсәрләринин
академик нәшри баша чатмаг үзрәдир. Рудәки, Фирдов-
си, Ибн Сина, Сә’ди, Васифи, Нәваи вә Бидилинин һәјәт
вә јарадычылыг јолу һағында гүјмәтли монографијалар-
ын, «Тачик адабијаты нумунәләри» китабынын мүәлли-
фи С. Ејни Тачикистан ССР Елмәр Академијасынын илк
президенти олмушду. О, 1943-чү илдә Өзбәкистан ССР
Елмәр Академијасынын фәхри үзвү сечилмишди.
1949-чу илдә Ленинград Дәвләт Университетинин гәрары
илә она мүдафигәсиз филолокија елмләри доктору ады
верилмишди.

С. Ејни 1950-чи илдә рус дилиндә «Бухара» ады илә
чап олунмуш 2 чилдлик «Хатирәләр» әсәринә кәрә ССРД
Дәвләт мүкафаты лауреаты ады алмышдыр.

Онун «Бухара чәлладлары», «Адына» вә «Гуллар»
трилокијасы тачик халғынын колхоз гурулушунун гәл-
бәсинә гәдәрки јүз иллик һәјәт вә мүбаризәсинин бәдни
салнамәсидир.

ШИРБӘДӘН СЕЈРИНИН СӘРКҮЗӘШТИ

Гыш кеңиб, кәлибдир елләрә баһар,
Јашыл дон биңибдир чөләрә баһар.
Истиснз, сојугсуз хош бир һавадыр,
Нәсим — јар нәфәси, дәрлә дәвадыр.
Сөјүдүн сачыны тохујур нәсим,
Һәр күлдән бир әтир гохујур нәсим.
Ағач — күл багы тәк күлләр ачыбдыр,
Јарын јанагытәк күлләр ачыбдыр.
Кәлибдир елләрин новруз бајрамы,
Бу бајрам күнүндә севинир һама,
Шаһын доғма јурду Ширбәдән инди,
Бәзәниб, шадланыр сејр едән инди.
Бајрам шәнлијинә чан атана бах,
Бүсата, шадлыға, наз сатана бах.
Һама шад-хүррәмдир, мән шән дејиләм,
Кимсәнин јадына дүшән дејиләм.
Гәлбими даһмада сыхыб гүссә-гәм,
Тәк-тәһһа бајрама мән дә кәлмишәм.
Ејш-ишрәт гурулуб, шәнлик, зијәфәт,
Тој-бајрам бүсаты алам, гијамәт.
Бир не'мәт вармы ки, сатан олмасын,
Мүштәри гәлбини јатан олмасын?!
Һараја бахырсан ашдыр-пловдур,
Әтирли хәрәкдир, кабаб, чилловдур.
Варлылар кабабла, шәрабла шәндир,
Касыблар кәнардан бахыб шишәндир.
Бир јанда мундирли, рүтбәли забит,
Дикдә чадырлары ујујур сакит.
Бир јанда гәјнајыр дәллал базары,
Дәјәләр андырыр бүрчү, һасары.
Јагыш ислатмасын, даммасын дејә
Брезентлә өртүлүб һәр чадыр, дејә.
Көзләрин гамашыр — бахырсан һара,
Үст-үстә галаныб ипәк, зәр-һара.
Дәркәһда далыблар нәш'әјә, кефә,
Әскәрләр низамла дүзүлүб сәфә.
Үзләрдән, көзләрдән кеф-нәш'ә јагыр,
Бүрүјүб дәркәһи шәнлик, чал-чагыр.
Баш баша сөјкәниб, чийин чийинә,
Јерә дүшән дејил — атсалар ијнә.

Вурһавур, басһабас, ғырғын, ғысығыр,
Јер үстә галмагал, һәшир, тыстырыг.
Чаланы көрмәдән диңләјир чоһу,
Нејә нејдән бетәр инләјир чоһу.
Һама чалышыр ки, јыхан олмасын, —
Чаны ајаг алтда чыхан олмасын.
Ајаг алтында ки, бири галандыр,
Санма ки, бир даһа дири галандыр.
Көрүн, нә һалдајам бурда мән инди,
Көзүмү дејүрәм һејрәтдән инди,
Горхурам — јыхылам, тапданаһ даһа,
Ачылды башыма бу дәм пәстаһа.
Елә бил үстүмә буз лајы учду,
Бирјоллуг өмрүмүн сарајы учду.
Бүдрәјиб, јыхылдым бајаг мән јерә,
Санки өлү дүшдү чул үстән јерә.
Әлләшдим азачыг дирчәлә билим,
Биртәһәр өзүмә тез кәлә билим.
Горхурдум: һалымы сәзәчәк һама,
Тапдајыб үстүмдә кәзәчәк һама.
Әлими чанымдан үздүјүм заман,
Бәладан гуртарды бир чомәрд инсан.
Көрдү әчәл тәри совутду мәни,
Апарыб дүкана овутду мәни.
Инди дә билмирәм кимди о киши,
Һачы Зәрд дејирди таныш-билиши.
Көрүб-көтүрмүшдү, гәдирбиләнди,
Шириндил, сөһбәтчил, дејиб-күләнди...
...Өтүшдү һәнкамә, о чүр пәстаһа,
Кәфәни чирмышам, горхум јох даһа.
Һачыја дил-ағыз еләдим хејли,
Олдум тамашадан дилхор, килејли.
Һаны о һәнкамә, һаны галмагал,
Сусуб ханәндәләр, кәсиб тар-һавал.
Сәнкијиб шәнлијин ғызғын һавасы,
Башланыб күләшмә, «гуршаг даһасы».
Күчлү пәһләванлар мејдан ичиндә,
Санки ширдир онлар мејдан ичиндә.
Рүстәм-Зал атылыб санки мејдана,
Јаллыз чәсур Сәһраб күч кәләр она.
Нечә јенилмәздир һәр бир пәһләван,
Кәстәрир күчүнү һәр шир пәһләван.
Диз бүкән, гол ғыран, бојун буран ким!

Рәгиб күрәјини јерә вуран ким!
 Күләш сона чатды, дагылды шәнлик,
 Демәклә гуртармаз, нагылды шәнлик,
 Бир дәстә үз тутду јашыл чәмәнә,
 Ширин сөнбәтләрә гызышды чәнә.
 Бир дәстә жемәјә, ичмәјә чумду,
 Чилтәнаб сәмтинә санки һүчүмду.
 Тез тандым өзүмә әјләнчә јери,
 Сиркә билет алыб кечдим ичәри.
 Јерим әлә јерди — ашагы башда,
 Өндә креслолар... јохдур саваш да.
 Архада тахталар... «биринчи» сыра,
 Сонра да тахта вар: «икинчи» сыра.
 Үчүнчү чәркәдә сәлигә-сәһман,
 Јер тапыб әјләшәр бир нечә мейман.
 Јерим — аракәсмә, артыг һалијам,
 Дөрдүнчү сырада «отурмалыјам».
 Тахталар гојармы тамаша көрәк?
 Ајаг үстүндәчә бојланам көрәк.
 Тамаша башланды... јорулуб ајаг,
 Бир мәфтил тарыма чәкилдә бајаг,
 Атылды үстүнә бир рус гадыны,
 Һејиф, унутмушам онун адыны.
 Гуштәк ганадланды, санки учурду,
 Мө'чүзә көстәрди, мајаллаг вурду,
 Афәрин сөјләди адына һамы,
 Алгышлар јағдырды гадына һамы...
 Атминнә, атчапан бир гадын көлди,
 О гара көһләни нечә көзәлди.
 Атын јалмагына јатды, нә јатды,
 О гәдәр чанды ки, ат тәрә батды.
 Ојнады јалында — телиндә атын,
 Истәсә јатарды белиндә атын.
 Јүз һогга чыхартды ики лаглагы,
 Күлүшдән гирылды белләрин багы.
 «Чырды» гарынлары күлүш-тамаша,
 Анчаг сөзләрини дүшмәдим баша...
 Јериди мејдана нәһәнк пәһләван,
 Чүссәдә бир дагды, гүввәтдә аслан,
 Нечә агыр даша әл узатды о, —
 Башыны галдырыб јерә атды о...
 Чыхдылар сәһнәјә рус көзәлләри,
 Һәр бири чаналан, назәнин пәри.

Јүксәлди мусиги — чалгы сәдасы,
 Аләмди гызларын рәген, адасы.
 Бир рус гызы варды, Нинајды ады,
 Һүснү, көзәл сәси көнүл охшады.
 Охуду, ојнады, чалды-чагырды,
 Һәр аи һүңәринә алгыш јағырды.
 Һамы һејран-һејран динләди ону,
 Бир өзкә аләмди консертин сону.
 Инчәлди, назилди, елә сүздү о,
 Һамы елә билди сүмүксүздү о.
 Сонсузду гәлбләрин нәш'әси-камы,
 Тамаша гуртарды, дагылды һамы.

Шад-хүррәм бајыра чыхдым елә ки,
 Күнүн батмасына галыр һәлә ки,
 Вачиб ишим варды шәһәрдә јенә,
 Гајгылар салмышды јүз дәрә јенә
 Јетиндим Чилтәнаб дарвазасына,
 Гылчам јоргулулудан аз галыр сына.
 Бир фәјтон дајаныб бајагдан бәри,
 Мүштәри көзләјир, «јағлы» мүштәри.
 Нырхыны сормадан миндим фәјтона,
 Пул-пара сөнбәти галмышды сона.
 Үч нәфәр гојмады фәјтон тәрпәнә,
 Икиси адајла үз тутду мәнә:
 «Бу фәјтон бош дејил, көзләјир бизи,
 Тез дүшүн, дөјмәјин көзләриниңи!»
 Бириси динмирди, нәчиб инсанды,
 Көрдүм ки, үрәкдән һалыма јанды.
 Дил-ағыз еләјиб јалвардым она;
 «Раст кәлмәк чәтиндир бурда фәјтона.
 Гојун мән дә кедим, вачиб ишим вар,
 Һаггыны вермәјә имканым чатар».
 Инсафа кәләрәк динмәди онлар,
 Һәлә ки, фәјтона минмәди онлар,
 Вичдансыз фәјтончу сусады пула,
 Бозарды үзүмә, гыјды јохсула.
 Онлара: «әјләшин», мәнә: «дүш», — деди,
 Бирчә «дүш» сөзүјлә јүз сөјүш деди.
 Гәлбим гана дөндү, көзүм јашарды,
 Көрүн ки, јохсуллар нечә јашарды.

ИНГИЛАБ АТӘШИ

Ингилаб атәши жахыб-жандырыб,
Һагсызлыг дүнјасы күлә гәрг олуб,
Одланан аләмә һајфысынма сән,
Севин ки, дүнјамыз күлә гәрг олуб.

ДАҒДАН ДӨЗҮМЛҮ

Чаныңыз — гранит, гәлбиниз — дашдыр,
Сиздә дөзүм һаны вулкана, дағлар!
Вулкандан бетәрдиң ајрылыг оду,
Ашиг нечә дөзүр бәс она, дағлар?!

ЈАНАН ШАМА ДӨНМҮШӘМ

Көрән јарым билirmi, — чәкирәм нәләр инди?
Јанан шама дөнмүшәм, — пәрванәм кәләр инди.

ЕЈ КҮЛӘК

Һәсрәтнндән јахса мәни јар одлара, еј күләк,
Бирчә овуч күлүмүсә јетир јара, еј күләк!

ӘБУЛҒАСЫМ ЛАҲУТИ

Әбулғасым Лаһути (1887—1957) муасир фарс-тачик әдәбијатынын ингилабчы, пролетар шаиридир.

Лаһути кешмәкешләрлә долу ингилаби мубаризә јолу кечмиш сәнәткардыр.

16 јашындан Иранда «Илһами» тәхәллүсү илә интим шаир кими танынан чәкмәчи атасынын тәсирилә суфијанә ше'рләр јазмаға башламыш, аловлу кәнчилик илләриндән милли-азадлыг һәрәкатына гошулмушдур.

1905—1911-чи илләр Иран ингилабынын угурсызлуғундан сонра е'дам чәзасы кәсилән Лаһути доғма Вәтәниндән дидәркин дүшүб Бағдада гачмыш, сонралар јенидән Ирана гајдыб азадлыг мубаризи кими фәалијәт көстәрмишдир. Октябр ингилабынын тәсири илә 1920—1921-чи илләр милли-демократик һәрәкаты заманы башчылыг етдији Тәбриз үсјаны јатырылмыш, башы үчүн бөјүк ән'ам вә'д едилән Лаһути Совет Иттифагына пәнаһ кәтирмишдир.

О, сонралар өз арзусу илә Тачикистана көчмүш вә тачик халғларынын мубариз руһлу шаири вә ичтимаи хадими кими бөјүк шөһрәт газанмышдыр.

Бейнәлмиләлчи шаирин «Кремл», «Ленин сағдыр», «Тач вә Бајраг», «Фрәнкистана сәјәһәт», «Бәхт пәрисис», «Үч дахла», «Мәрдистан» вә с. поемалары, «Дәмирчи Кавә» драмы вә сүјәси лириканын көзәл нүмунәси сәјә-

лан ше'рлэри тачик совет эдэбијјатынын гызыл фондуна
бэхш етдији гымэтли эсэрлэрдир.

В. Шекспирин «Отелло», «Ромео ва Чүллетта», «Крал
Лир», А. Грибоједовун «Агылдан бала» эсэрлэри, А. Пуш-
кин, Т. Шевченко, М. Горки, В. Маяковски, Л. Долма-
товски ва б. етдији тэрчүмэлэр Лаһутинин бир мүтэрчим
кимн дэ гызгын эдэби феалијјэт көстэрмэсинэ парлаг сү-
бүтдүр.

БӘХТ ПӘРИСИ

Һәјатым ачыјды, зәһрәтәк ачы,
Кәңчилијим һәр шејин ачы, мөһтачы.
Атам үзкүн гоча, анамса бимар.
Бачыларым тифил, өзүмсә бикар.
Варды бир мөһрибан, нәчиб гардашым,
Танынымыш, шөһрәтли тәбиб гардашым.
Сәһијјә хадими, билликли сима,
(Чәһаләт јурдуну хошлады амма)
О гардашым сагдыр, јашајыр һәлә,
Һичраны һушума салыр вәлвәлә.
Һазырда һәкимдир, камил бир һәким,
Шәфа бәхш еләјир — хәстәсә һәр ким.
Јазыг бинәвалар миннәтдар она,
Муздурлар вәфалы јолдаш, јар она.
Гызыл — көзләриндә күлдүр, торпагдыр,
Руһу ајна кими тәминзидир, пакдыр.
Өз јохсул күнүнү унутмајыбдыр.
Бир јохсул вармы ки, әл тутмајыбдыр.
Бир гардашым ишчи, һәм әһли һүиәр,
Мискәр, дәмрчијди, сонраса зәркәр.
Даһа сонраларса дөјүш сәрбазы,
Нәһајәт, бир забит, — дөјүш шаһбазы.
Бир вәтән ханин ох илә аман,
Чајдан кечән заман вурду архадан.
Гәрг олан көрдүләр суларда ону,
Вөрмәди торпаға сулар да ону.
Зәһмәт көвһәријди дүшдү дәннизә,
Галды о көвһәрсиз гуру әл бизә.
Мәһлә Қирманшаһдан о једди нәфәр,
Пәјада јолланды Тәһрана гәдәр.
Нә ајагтабым вар, нә дә папагым,
Сирдашым көз јашым, бир дә ки, аһым.
Јашла үз јујараг һеј ағлајырам.
Гаракүн бәхtimi сораглајырам.
Билинмир тәләјим күләчәк нә вахт,
Һәм таҷ див әлиндә, һәми дә ки, тахт.
Үч оғлан ушағы бу ағыр күндә,
Рузи ахтарырдыг саил көкүндә.
Фирдовси хәстәјди, көч еләди. аһ,
Мәрјәмсә јадлара кәтирди понан.

Фарага дөзмәйиб анам верди чан,
 Заваллы атам да өлдү ачындан.
 Адамлар шөһөрдөн жыгыб пул-пара,
 Тапшырды атамы сојуг мөзара.
 Эл-голум сынараг жаныма дүшдү,
 Гөм жүкү буз кими, чаныма дүшдү.
 Дедим атам, анам кетдисе бада,
 Гардашым жохса да, бачым жохса да,
 Севимли, шөһрөтлү бир халг ки, вардыр, —
 Гој она сыгыным, бир навадардыр.
 Һәр јердә дејирәм, гој билән билсин,
 Халгымын бәхти дө онунла күлсүн.
 Онун сәјәсиндә белә сағ галдым,
 Һагг јолун јолчусу олараг галдым,
 Бу јол чәкди мәни ЛЕНИН јолуна,
 Талә јолу дејир јер үзү она.

РӘНЧБӨР

Еј рәнчбөр, вар олсун сәндәки һүнәр,
 Шәрәфли адынга бәшәр өјүнәр.
 Сәниңлә јараныб бәхтијарлыг да,
 Варлыгын олмаса, пучду варлыг да.
 Јетирдин шаһлары сәрвәтә, вара,
 Эзабын — һәјатдыр задәкәндлара.
 Әкәр ишләмәсен иккичә күн сән,
 Јашајыш силинәр дүңја үзүндән.
 Инсанлыг бағлыдыр бу үлви ада,
 Дүңјанын нөврагы сәнсен дүңјада.

ҮЧ ДАМЛА

(Максим Горкијә)

Үч дамла сөһбәти чыхмаз јадымдан,
 Буну ешитмишәм өз устадымдан:
 Дамланын үчү дө санки саф инчи,
 Нур сачан, бәрг вуран, бир шәффаф инчи.
 Бириндә парлаглыг, барылыт чохду,
 Деди: мисилсизәм, гијмәтим јохду.
 Улдузтәк алышыб јанан, мәнәм, мән!
 Өзүнү ән уча санан, мәнәм, мән!

Сафам, тәр-тәминзәм, фүсүнкар, гәшәнк,
 Садәјәм, јох мәнәдә нә боја, нә рәнк.
 Нә суда, гуруда, биллин һәр јанда,
 Бәшәр јаратдыгы нә вар чаһанда,
 Һамысына шәрикәм, Һамысында варам,
 Һәјатда һәр шәјә бир сәбәбкарәм.
 Нәинки сәбәбкар мәнәм һәр шәјә,
 Јарадан өзүмәм, јер јох шүбһәјә.
 Сатылан ширнијјат, гәннады ки, вар,
 Нә гәдәр не'мәтдә гәнд дады ки, вар,
 Кәтир пахлаваны, пәшмәји јада,
 Исфәһан кәзи дө, ширин һалва да,
 Чүрбәчүр, нөвбәнөв олса да әкәр,
 Һамысынын мајасы шәкәрди, шәкәр.
 Чох да ки, мүхтәлиф ад алыб онлар,
 Јалһыз гәндлә ширин дад алыб онлар.
 Бах, бу дүңјада да, нә ки, ашкардыр,
 Нә олуб, олачаг нәләр ки, вардыр,
 Инсан әмәлиңә бағлыдыр нәләр,
 Јердәки не'мәтләр, һәм дәфинәләр,
 Көркәми олан да, ады олан да,
 Ләззәти олан да, дады олан да,
 Нәдән ки, барыныр шаһ да, кәдә да,
 Јетишир шәфа да, дәр дө, гада да,
 Истәр исти, сојуг, ја гуру, ја јаш,
 Фәһлә зәһмәтини бағлыдыр, гардаш!
 Бүтүн јер үзүндә нә варса, бәли,
 Һамысыны јарадыб фәһлә әмәли.
 Инчәлик, садәлик јағыр үзүмдән,
 Һамыдан шәрәфли, мүгәддәсәм мән.
 Фәһлә зәһмәт чәкиб без тохујанда,
 Эзаба гатлашыб эзаб дүңјада,
 О чәтин мәгамда, чәтин анында,
 Тәк мән көрүнүрәм јорғун чанында.
 Инсан һачан ишә сәрф едәр әмәк,
 Гүввәси нәјәсә чевриләр демәк.
 О анда, о күчдән үзүлән мәнәм,
 Ахыб дамла-дамла сүзүлән мәнәм.
 Дүңјанын мисилсиз бир көвһәријәм,
 Иш вахты фәһләни ахан тәријәм.
 Нөврагам, — нә гәдәр, варам дүңјада,
 Гәдрими биләнә јарам дүңјада.

Бу заман эдэблэ гырмазы дамна,
«Һәр сөзүн доғрудур», — деди иннама,
Лакин эслэн мән дә учајам, уча,
Шан-шәрәф кәләндә, учајам, уча.
Дәјәрли бир дашдыр јағут, чавахир,
Симам да, рәнким дә онларда заһир,
Гырмазы — гәләбә, зәфәр тимсали,
Јер үзү гәдимдән чох севиr алы.
Шәфәгин рәнки дә гырмазы рәнқидиr,
Ондан нурланыб ки, аләм гәшәнқидиr,
Гызылқул — көзәлдир күлләр ичиндә,
Әтри дә бәллидиr елләр ичиндә.
Мән елә дамнајам — гығылчым чахар, —
Зүлмүн хырманыны атәшә јахар.
Истәрәм азадлыг бәхш едәм сана,
Дәрја тәк кәләрәм даим түғјана.
Көрсәм ки, зәһмәткеш, әмәкчи бәшәр
Истисмар зүлмүндән гул тәк аләшәр,
Көрсәм ки, кәндлинин ғызы мөһтачдыr,
Еһтијач ичиндә чылпағдыr, ачдыr,
Көрсәм ки, јарамаз, алчағ задәкан,
Шәрәфә, чалала чан атыр һәр ан,
Көрсәм ки, муздурлар јашар нә күндә,
Јенилмәз гүввәдир залым өнүндә,
Көрсәм ки, дил, мәсләк, ел әлдән чыхыр,
Кәләлик зәнчири фәһләни сыхыр,
Көрсәм ки, кәндлинин һасили, вары,
Ишрәтдән аздырыб мүфтәхорлары,
Көрсәм ки, мә'мурдур, даргадыр — гулдур,
Фәһлә — шаһа, шејхә кәләдир, гулдур,
Көрсәм ки, ән рәзил һейваның бири,
Олуб мәнсәбпәрәст, шөһрәт әсири,
Көрсәм ки, шәрәfli, лајигли инсан
Ситәм, зүлм әлиндә гултәк вериr чан,
Көрсәм ки, гануиллар, мүғәддәс сәнәт,
Елм, намус, фәзиләт, үғар-әзәмәт
Истисмар аләти олуб һәр јанда,
Алынчы-сатылыр малтәк чаһанда,
Көрсәм ки, әмәкчи күтлә чан гојур,
Һағгы јадларыңдыr, ағалар сојур,
Көрсәм ки, буржујлар азадам, — дејир,
Зүлмүн кәмәндиңдә фәһлә ипләјир,

Көрсәм ки, шејх галыб милләт ичиндә,
Фәһләсә јашајыр зилләт ичиндә,
Көрсәм ки, мүфтәхор, түфәјли дәстә —
Ағадыр рәнчбәрин башының үстә,
Көрсәм ки, фашизми гудурдубдур кин,
Гәддар душмәнидиr социализмин,
Көрсәм ки, фәһләни басыб чәһаләт,
Буржуа фирғәси ејләјиб алат, —
Мәндән шө'лә гопар, олмарам арам,
Дәридә, дамарда гајнар, чошарам.
Одлу илдирымам дәјүшә, һәрбә,
Саһибим ендирәр душмәнә зәрбә,
Һүчүма гошарам инсанлары мән,
Һағсызлыг дүнјасы гопар әзүлдән.
Јыхыб-девиrмәсәм мүтләғијјәти,
Азадлыг тапмазсан, тапмазсан гәти.
Әбәди галарсан әсарәтдә сән,
Гул, кәлә оларсан «чәсарәтдә» сән.
Ситәм — чошмағым бәрбад ејләјәр,
Зәһмәти — истәјим азад ејләјәр.
Үсјанкар әрләрин ганы, мәнәм, мән!
Ингилаб тимсали таны, мәнәм, мән!
Фәһләләр кәлмәкчин һакимијјәтә,
Мәни гурбан вериб, чатар нијјәтә.

Һәр ики дамнаны тәсдиғләјәрәк
Инди гара дамна нә деди көрәк:
Бу доғру сөзләрдә бәјүк мә'на вар,
Кимсә бачармаз ки, еләсин инкар.
Кери галмајырам һүнәрдә сиздән,
Даһа кәрәклијәм һәр икниңздән.
Бахмајын гарадыр, рәнким зил гара,
Мән һара, бәдбәхтлик, фәналыг һара.
Мин вәсфә лајигдиr гара да билин,
Мин сирр кизләнибдиr гарада билин.
Гылынч мәним кими вәһшәтли олмаз,
Илдирым мәним тәк дәһшәтли олмаз.
Гылынчдан артығдыр кәсиб-јахмағым,
Шимшәкдән итидиr дәрһал чахмағым.
Пишији аслана дөндәрә билләм,
Гочаны чавана дөндәрә билләм.
Дунјаны күлүшлә чағладарам да,

Күлдүрө-күлдүрө агладарам да.
 Ордунун зөфөрү өз элимдөдир,
 Ишгалы, зөфөрү өз элимдөдир.
 Билгилер: гылынчлар дограјар, кәсәр.
 Мансиз, гәләбәјә жазылмаз әсәр.
 Бахма өмрүм әлдә таландыр мәнним,
 Әсәрим әбәди галандыр мәнним.
 Дөјүшләр сәнкијәр, ингилаб јатар.
 Силәһлар бош галар, бәлкә пас атар.
 О төкүлән ган да, о ахан тәр дә.
 Гурујуб јох олар, галмаз ки, јердә.
 Дар дејил, кенишдир дөјүш мејданым,
 Һәрбә, ингиләба нә чох имканым.
 Мејданым — сәһнфә, гылынчым — гәләм,
 Истәрәм фәһләјә һавадар кәләм.
 Еј гәтрә, гочагсан, икидсән јаман,
 Фәһләһнин тәрисән — ишләјән заман.
 Һағлысан нә гәдәр өјсән өзүнү,
 Чаваһир санырам доғру сөзүнү.
 Ај кими һүснүнә гурбандыр чан да,
 Бу гара бачыны динлә бир ан да:
 Фәһлә бу дүнјадә бил ки, һәр јанда
 Әзаба гатлашыб тәр ахыданда,
 Нә'мәт јараданда биканәләрә,
 Һағгы дашынанда кашанәләрә,
 Бајраг еләмәсәм гәләми әкәр,
 Јазмасам бу зүлмү, әләми әкәр,
 Кечә дә, күндүз дә олмурам һарда,
 Клубда, мәктәбдә, тамашаларда, —
 Хәбәрдар етмәсәм ели, маһалы,
 Фәһләјә бир ибрәт олмаса һалы,
 О тәр дә, зилләт дә чәтин билнәр,
 Заман өтүшдүкчә, јаддан силинәр.
 Сән дә еј шәрәфли, күл рәнки дахла,
 Гызыл ган, дамлалар чәләһки дахла,
 Өјүб тә'рифләмәк, нә лазым ганы?
 Сөзүнә шүбһәјә јанашан һаны?!
 Ингилаб рәнкидир, рәнкин дә сәнин,
 Аләмин — сөзүндә, рәнкиндә сәнин.
 Еј зөфәр шө'ләси, зөфәр шө'ләси,
 Динлә бу һикмәти, ниданы, сәси:
 Фәһләһнин, кәндлиһин јеткин кәңчләри,
 Фәһлә күтләсинин һәр икид әри,

Зүлмүн әләһинә вурушан заман,
 Залымлар ган төкүб, вермәсә аман,
 Кизләсәм бу зүлмү, ахан ганы мән,
 Акаһ ејләмәсәм бу дүнјаны мән,
 Фаш едиб, алмасам гәләмә ону,
 Һәј салыб јазмасам аләмә ону,
 Нә биләр, нә дујар гафил инсанлар?
 Батар, гурбан кедәр мүгәддәс ганлар.
 Әсәрим чошдуарар сәни дамарда,
 Ојадар бәшәри чәтиндә, дарда. —
 Үсәнлар, гијамлар галхар арада,
 Сон гојар зүлмә дә, истисмара да.
 Муздурун ордусу, алајы мәнәм,
 Фәһләһнин һүчуму, һарајы мәнәм.
 Сүбүт, мөтанәтәм, инадла варам,
 Шаһидәм, дәлиләм, һөкмәм, гәрарам,
 Гован, горујанам, муһафизәјәм,
 Шүбһәјәм, фәрјадам, мүбаризәјәм.
 Буналары јазмагчын габым да долуб,
 Одур ки, адым да мүрәккәб олуб.
 Еј ган, тәр дамласы, буна инанын,
 Мәни, гәләм сизин, коммунаһын
 Уғрунда сәрф едиб, едәчәк һәлә,
 Мәнимлә дөјүшә кедәчәк һәлә.
 Һачан сиз мәнән күч алачагсыһыз, —
 Шүбһәсиз гәләбә чалачагсыһыз...
 Еј гәләм тутанлар сәркардәсин, сән,
 Дүнја фәһләһсинин јазан әлсин.
 Сән еј кәндчи Горки, әмәкчи Горки!
 Фәһләјә һавадар, кәмәкчи Горки!
 Достун гара гәтрә дэваты олду,
 Јаздығын фәһләһнин һәјаты олду.
 Бүтүн әдибләрдән әзәл јазмысан,
 Әсәрли, кәсәрли, кәзәл јазмысан.
 Јенә мејландасан өз гәләминлә,
 Кәсәрдән дүшмәјән сөз, гәләминлә.
 Јаша да, јарат да, дөјүш дә јенә,
 Јаша да!

Јарат да!

Дөјүш дә јенә!

ПӘРВИН Е'ТИСАМИ

Азәрбајҹанын гәдим сәнәт бешији Тәбриздә өз дөврүнүн көркәмли журналисти вә мütәрчили сајылан Јусиф Е'тисам-ул-мүлк адлы бир азәрбајҹанлы зијалысынын әиләсиндә дүнја көз ачымыш Пәрвин Е'тисами (1906—1941) 1925-чи илдә Тһранда америкән гыз мәктәбини битирмишидир.

Өз атасынын көмәји илә әрәб вә фарс дилләрини мүкәммәл өйрәнән Пәрвин классик Азәрбајҹан вә Иран әдәбијатына дәриндән јүрләнмиш, Шәрг поэзијасынын бир сыра форма вә жанрларында ичтимаи мүнәдричәли вә јүксәк гәјәли ше'рләр гәләмә алмышидир.

Пәрвин Е'тисамини Шәргин «икинчи Мәһсәтиси» адландыранлар вә Гәрбин ән көркәмли шаирләри илә муғәјисә едәнләр һеч дә јанылмырлар. Чүнки бу һуманист шаирәнин шәхсиндә биз, Шәргдә зүлмүн, ичтимаи бәрәбәрсизлијин әлҹһинә өз е'тираз сәсини учалдан, бәшәр тәлҹини дүшүнән, мә'нәви сафлығы, јүксәклији, ән али идеалы сајан, епоз дили васитәсилә дөврүн ичтимаи јарларына тохунан, гадын һүгүгунун өз азадлығынын еһтираслы мүдафиәчиси олан вәтәндашлиыг гејрәтинә малик бөјүк бир сәнәткар көрүрүк.

Шәргин ән бөјүк тәмсил усталарындан бири сајылан шаирәни дүнја әдәбијатынын мәшиһур тәмсилчләри Лафонтенлә вә Крыловла муғәјисә етмәк олар.

КЕФЛИ ВӘ АЈЫГ

Мә'мур јолда бир кефлини јахалады: тохта, — дејә,
Кефли динди: — Бәрк јанышма, көјнәк дејил нохта, —
— Сәрхошлугдан каһ јыхылыб, каһ дурурсан, бәс ар дејил?
— Кефлијин нә кұнаһи, јолларыныз һамар дејил.
— Кедәк, гази көрсүн сәни, сәрхошлуг бу сајаг олмаз,
— Кечә кечиб, билмирсән ки, гази инди ојаг олмаз?
— Кедәк, вали јахындадыр, бәлкә сәиз бу хош дејил?
— Инди вали өз евиндә мәнән бәтәр сәрхош дејил?
— Дарга тапар мәсчиддә јер, күчәдә ки, јатмаг олмаз,
— Мәсчиддә дә кефли кедиб кұнаһа ки, батмаг олмаз.
— Пулуну вер, бурахмасам, — дејәрсән ки, адам дејил,
— Шәриәтдә рушвәт алмаг — кұнаһ дејил, һарам дејил?
— Чәрмәләјиб, әјниндәки палтарлары сојмаг олмаз?
— Бу јамаглы палтарлары кирвә ки, гојмаг олмаз.
— Папагын да дүшүб јерә, нечә дејим хумар дејил,
— Башда кәрәк ағыл олсун, — папагсызлыг һеч ар дејил.
— Әлбәттә ки, чох ичәндә — данышмага бир һал олмаз,
— Бошбоғазсан, инсан оғлу аз данышар, наггал олмаз.
— Кефлиләрә һамы күдүр, санма һамы сајыг дејил,
— Мәнә бирчә ајыг көстәр, һеч кәс инди ајыг дејил.

ЈЕТИМИН КӨЗ ЈАШЫ

Дәбдәбәјлә, чаһ-чәләллә јолланырды сараја шаһ,
Бикәнәјди көјә галхан һәр фәрјада, һараја шаһ.

Бир заваллы јетим ушаг сорушуду ки, јолдашындан:
«О тачдакы јанан нәдир, шө'лә сачыр шаһ башындан?»

Башга јетим: «Мән нә билим?» — дејә динди пәрт, утанчаг,
Пар-пар јаныр, көрүнүр ки, чох гүјмәтли шејдир анчаг.

Гары нәнә деди бу дәм: шаһ тачынын гаш-дашлары —
Сизин үрәк ганыныздыр, мән јазыгын көз јашлары.

Алданараг дедик: чобан олсун тәки сүрүмүзә,
Гурду чобан ејләмишик сән демә ки, сүрүмүзә.

Ел варыны элдән алан таланчыдыр, шаһ демәјин,
Бир кәдадыр, шаһлығы да јаланчыдыр, шаһ демәјин.

Арзусудур: јетимләрин ағлар көзү сача инчи,
Кез јашлары шаһ башында олсуи ганлы тача инчи.

Доғру сөзүн — залымлара ејләјәрми әсәр, Пәрвин?
Һағг сөзләрин һағсyzлары ғылынч кими кәсәр, Пәрвин!

МИРЗЭ
ТУРСУНЗАДЭ

*Мирзэ Турсунзадэ (1911—1977) Тачикистанын Гара-
дағ обасында бир дүлкәр аиләсиндә анадан олмушдур.*

*О, әдәбијат аләминә 1929-чу илдә һекајәләр вә очерк-
ләр мүәллифи кими гәдәм гојмушдур. «Гәләбә бајрағы»
адлы илк китабы 1932-чи илдә чап олунмушдур. Сонра-
лар көркәмли шаир, драматург, тәңгидчи, публисист, му-
тәрчим вә сенарист кими үмүмхалг шөһрәти газанмыш-
дыр.*

*Турсунзадә «Ҳиндистан балладасы», «Ганг», «Гәрбли
ғонағлар», «Тара-Чандыра», «Инсан дүшүнчәсиндә» ше-
р-ләр силсиләсинә көрә ССРИ Дөвләт мукафаты, «Араба-
чы Һәсән», «Әбәди шығ» поемалары вә «Асијанын сәси»
адлы поетик мәчмүәсинә көрә Ленин мукафаты лауреа-
тыдыр.*

*Онун Деһати илә бирликдә јаздығы «Хосров вә Ши-
рин» мәнзум драмы әсасында илк тачик операсы јара-
дылмыш, «Восда үсјан» мусигили сәһнә әсәри, «Ғаһир вә
Зөһрә» вә «Кәлин» пјесләри тачик драматуркијасында
хүсуси јер тутур. М. Турсунзадә Шота Руставели, Пуш-
кин, Шевченко, Некрасов, Чамбул, Ш. Рәшидов, Зүлфијә
вә б. әсәрләринин тачик дилинә тәрчүмәсинә хүсуси әмәк
сәрф етмишидир.*

Эсэрлэринин эхсэријјэти ССРИ халгларинын диллэ-
ринэ вэ бир чоху харичи диллэрэ тэрчүмэ олунмуш, көр-
кэмли сэнэткар Негру адына Бейнэлхалг мукафаты, Та-
чикистанын Ленин комсомолу вэ Рудэки адына Респуб-
лика Дөвлэт мукафаты лауреатыдыр. Онун «Гангдан
Кремләдэк» поемасы пролетариатын дахи рәһбәри
Ленинни парлаг образыны чанландыран бөјүк әдәби һа-
дисәдир.

О, Социалист Әмәји Гәһрәманы вэ Тачикистанын халг
шаиридир.

ГАНГДАН КРЕМЛӘДӘК

ПРОЛОГ

Сәәдәт ахтаран о һиндлијә мән
Һәсәд апармајым дејин, нијә мән?!

Елин ағ күнүнү дәрк еләди о,
Ата очағыны тәрк еләди о.

Онда Шәргин, Гәрбин камалы олду,
Вәтән азадлығы амалы олду.

Арзусу — азадлык, хош истигбалды,
Өлүмү көзүнүн алтына алды.

Дикилди үмидлә көзү Кремлә,
Дар күндә јетинши өзү Кремлә.

Ленини чаһана санырды Күнәш,—
Күнәш мәбәдиндә јанырды Күнәш.

Зәка күнәшинә јовушду һиндли,
Ән әзиз сирдаша говушду һиндли.

Данышды Ленинә елин дәрдини, —
Лоғманды, — билирди — Ленин дәрдини.

Ленинин әлини әлләри сыхды,
Бу әли елә бил елләри сыхды.

Сирдашды мөһнәтә, фәрјада һиндли,
Галмышды туфанлы дәрјада һиндли.

Дамлајды, чај олуб һәддини ашды,
Күкрәјән далғатәк сәддини ашды.

Һаны о ибадәт, о сәчдә даһа?
Үсјандан кәлмишди о, вәчдә даһа.

Чәнуба һавадар дурду Москва,
Тәле күнәшинә нурду Москва.

Кремлин гапысы ачылды үзө,
Һиндлинни кечәси дөндү күндүзө.

Елчијлә мөһрибан данышды Ленин,
Санки көһнө сирдаш, танышды Ленин.

Даһинни дилиндән «јолдаш» сөзүнү,
Ешидиб һималај санды өзүнү.

Бу достлуг ешгијлә нечә чошмајым?
Нечә вәчдә кәлиб дастан гошмајым?

Арадым-ахтардым һинд оғлуну мән,
Гәлбимдә јашатдым даим ону мән.

Гангын саһилинә учду хәјалым,
Һималај оғлуну гучду хәјалым.

Ону көрсүн дејә шадланды көңлүм,
Бу көрүш ешгијлә атланды көңлүм.

Гәлбини охујум көзүндән, — дедим,
Диндирим, дојмајым сөзүндән, — дедим.

Ешитсин дилимдән: әзмин вар олсун,
Сәадәт јолунда уғурлар олсун.

Азад нәфәс алсын Вәтәнин даһа,
Күлсүн арзуларын гој сәнин даһа.

Һәр һиндли гәлбиндә јерин вар сәнин,
Көмәјин мұһачир оғулар сәнин.

ШИРИН ДИЛ — ИЛАНЫ ЈУВАСЫНДАН ЧЫХАРДАР

Тутуб һималаја үзүнү Пратап,
Дејир үрәјинни сөзүнү Пратап:

Вәтән торлағындан күч алмышам мән,
Азадлыг јолунда гочалмышам мән.

Вәтәнсиз гүрбәтдә гәлбим кабабды,
Ел дәрди өлдүрсә, — јенә савабды.

Заман-заман ода галанды Јурдум,
Тапданды, сојулду, таланды Јурдум.

Һәр јаны бүрүдү үсјан далғасы,
Туфанлы дәрјады ал ган далғасы.

Халг галхды ајаға, — кәскин һүчүмду,
Елә бил Спартак Ромаја чумду.

Јадлары торпагда сүрүдү елләр,
Јурду јанан уда бүрүдү елләр.

Үсјана гошулду кәндләр, шәһәрләр,
Дөндү хиласкара мұбариз әрләр.

Јалварыб-јахардым гијамчылара:
Ганлар төкүлмәсин, сәнкисин ара.

Јахшы билирсиниз — гудузду јағы,
Ганла сувармајын ана торпағы.

Әчнәби гудуруб — пәртлик јарамаз,
Мүлајим доланын, сәртлик јарамаз.

Зәрбәни — сөзлә дә јетирмәк олар,
Зәһәри — балла да једирмәк олар.

Әчнәби — хошлугла обадан чыхар.
Илан — ширин диллә јувадан чыхар.

Елин бу сөзүнүн гијмәти вармы:
«Ғајаны јериндән сел ојнадармы?»

«Дуңјанын говғасы — әр башындадыр,
Гуввәт — дәјирманын алт дашындадыр».

Душмән очағында гор нијә галсын?
Көзләр түстүсүндән кор нијә галсын?

Күнәшдән одлудур одлу ғылынчлар,
Ганлар ахытмасын зодлу ғылынчлар.

ГЫРГОВУЛ ЁКАЛАТИ

Гырговул сәкирди чәмән гојиунда,
Шәфәгләр јанырды зәрли бојиунда.

Ганад чалиб галхды әкинн көјләрә,
Һүснү јарашыгды рәнкинн көјләрә.

Ганады күнәштәк пар-пар јанырды,
Бир хәтәр дүјмадан наваланирды.

Сонсуз фәзасында сүзүрдү көјүн,
Нурлу чешмәсиндә үзүрдү көјүн.

Үрәји фәрәһлә дөјүнүрдү һеј,
Азад учушујла өјүнүрдү һеј.

Бир шонгар гәфилдән үстә шыгыды, —
Сүр'әти күнәшин өз ишыгыды.

Ити чајнағыны атды шикара,
Саһма ки, чајнагы чатды шикара.

Гырговул сәмадан енди ормана,
Шонгар кендән сүздү һеј јана-јана.

Һиндгозу көлкәләр салан бу мешә,
Һәр јаны аһанас аһан бу мешә,

Көзәл овлагыјды әзәлдән гушун,
Гојиунда јувасы — хәзәлдән гушун.

Јазыг гырговула јанды үрәјим,
Гәзәбдән, һиккәдән ганды үрәјим.

Дедим: јыртычысан, ган төкән, шонгар!
Нештәр чајнагыһла чан сөкән, шонгар!

Горхундан олудур бағры ган шикар,
Өзүн бир овчуја оларсан шикар.

Хошду шығымасы, хошду учушу,
Гојмадын учмаға о јазыг гушу.

Һәјата ғыјанын азалар өмрү,
Јыртычы гушларын аз олар өмрү.

ГЫЗЛАРЫН ЈУРУШУ

Һагсызлыг чаныны ода јахса да,
Үрәјиндән гара ганлар ахса да,
Олармы заваллы, бичарә Инсан?
Тапар чыхыш јолу, бир чарә Инсан.
Бир аләм јараныб аләмә бәшар,
Дағтәк синә кәрәр дәрд-гәма бәшар.
Бир јанда матәмди, үрәкләр ганды,
Бир јанда чал-чағыр, тојду-нишанды.
Нечә јолдан нечә тој кечәсијди,
Нечә хошбәхт ғызын тој кечәсијди...
Филләр јоллар боју дүзүлүб сәфә,
Филләр дә ојнајыр чалынан дәфә,
Охујан, чалғычы кедир фил үстә,
Онлар чәләнк дејил, нәдир, фил үстә?!
Динир сәдәфли тар, динир нағара,
Јоллар да дөнүбдүр тоја-мағара.
Чошуб охујанлар, чошуб чаланлар, —
Шадлыға гәрг олуб сәјрә даланлар.
Нур сачан чырагдыр кәлини машында,
Сәадәт чәләнки вардыр башында.
Сағында, солунда ики чаван ғыз,
Һәр бири гөнчәдир, јохса ки улдуз!
Күлләр арасында ғызыл күл кедир,
Севдалы башында зәриф күл, кедир.
Көзәлләр күл-чичәк атыр кәлиһә,
Күл күлә гарышыб чатыр кәлиһә.
Кәлиһ алғышлајан кәлиһләрә бах,
Ағбирчәк анаја, аһыл әрә бах.
Күлүб-ојандығы ғызлар бурада,
Нечә ашиг гәлби сызлар бурада.
Тәпәдән дырнаға исмәтди кәлиһ,
Һансы бәхтәвәрә гисмәтди кәлиһ?!
Күнәш — көрсүн — дејә арамаг истәр,
Күләк — сачларыны дарамаг истәр.
Хошбәхт тәлејинә севинә әрин,
Сәадәт апарыр евинә әрин.
Өмүрлүк вәфалы бир јарды даһа,
О ғызлыг дөвраны гуртарды даһа.

Бәхт улдузу шө'лә сачыр бу кечә,
 Мәһәббәт гөнчәси ачыр бу кечә.
 Көзләри һейрәтлә бахыр ананын,
 Көз җашы җанага ахыр ананын.
 Аҗыр анасындан кәл, инди җызы,
 Аҗрылыр, җад евә кәлинди җызы.
 Аҗырыр баладан ананы вүсал,
 Аҗырыр одуна җананы вүсал.
 Сачыны дараҗыб һөрән олачаг?
 Ишини-күчүнү көрән олачаг?!
 О гәдәр бағлыҗды җызына гәлби,
 Чәтин, җызысы евдә җызына гәлби.
 Җызы санмаҗын ки, җалғыз кедирди,
 Онула инчәбел җырх җыз кедирди.
 Һәр бири бәлкә дә бир җар ананды,
 Чилалы күмүштәк пар-пар җананды.
 Һөрүкләр салланыб көрдәнә сары,
 Баш-баша чатылыб гара җашлары.
 Шөвгү көзләрдәдир булагларын да,
 Сырғалар сәйрышыр гулагларында.
 Халхаллар сәсләнир һәр гәдәм башы:
 Сәнә дә нәсбдир көнүл сирдашы.
 Сырғалар сәсләнир: ешгә җанарсан,
 Вүсал шәрабындан хумарланасан.
 Торпаҗын сәсидир һәр аддым сәси:
 Һәр җыза чатачаг бу тоҗ мүҗдәси.
 Җүрүшә башлаҗыб көр нечә җызлар,
 Бәҗә һәҗат верир бу кечә җызлар.
 Һәр зүлмү җетирәр сона бу һәҗат,
 Тоҗуҗла җас гулар она бу һәҗат.
 Гарлар әриҗәндир, дағлар галандыр,
 Елләри ағладан — ағлар галандыр.

ТОРПАҖЫН ҺАРАҖЫ

Сәһра күләјинин сәси, Һараҗы...
 Җывырыла-җывырыда ахыр Җанг чаҗы.
 Мүгәддәс һинд нәһри баш алыб Һара?
 Гәзәбдән башыны вурур дашларә.
 Торпаг чадар-чадар, — җаныр су деҗә,
 Җангын әли чатмыр җанан тәшнәҗә.
 Пратап дүшүнчәли дуруб сәһилдә,
 Диләклә боҗуну буруб сәһилдә.

Дамарлы әлләри синәсиндәдир,
 Җызыл ган селләри синәсиндәдир.
 Деҗир: «Мүгәддәс Җанг, чағламалысан,
 Бир елин дәрдинә ағламалысан.
 Һараҗ салмалысан Һараҗа инди,
 Баш алыб кедирсән Һараҗа инди?»
 Сән еҗ чәннәт суҗу, бир динлә мәни:
 Күнәш говурмасын сәпилән дәни.
 Кәндлинин хырманы пөшәләнибдир,
 Җадлар үстүмүзә шөшәләнибдир.
 Гулаг ас торпаҗын фәрҗадына сән, —
 Одлу нәләләри сал җадына сән.
 Бир ешит, нә деҗир бу ана торпаг,
 Сәсләҗир елләри үсҗана торпаг.
 Чаҗырыр җейрәтә, чәсарәтә о,
 Сон гоҗмаг истәҗир әсарәтә о.
 Фәрҗады чаҗрышдыр мәрд оғуллара,
 Истәҗир дөнмәҗәк кәлә гуллара,
 «Залымын голлары чатылсын», — деҗир.
 «Әсарәт зәнчири атылсын», — деҗир.
 Әчнәби торпағы ганла суладыр,
 Җурду виран гоҗуб, баҗуш уладыр.
 Торпаҗын Һараҗы оҗатды бизи,
 Дөҗүш мейданына о. атды бизи.
 Вәтәнин Азадлыг ешгинә дүшдүк,
 Бәхтин сорағына дүшдүк, нә дүшдүк.
 Һәр җанда зүлмәти боҗачаг күнәш,
 Һамынын бахтына доҗачаг күнәш.
 Дөндүк җенилмәҗән бир галаҗа биз,
 Җалвардыг сидг илә һималаҗа биз:
 «Нур сачан «Бәхт»имиз сөҗлә һардадыр?
 Ниҗә көрүнмәҗир, булудлардадыр?
 Вүгарын бир даҗа дөндәдир гәлби,
 Ән уҗа дағлардан гәлбисән, гәлби.
 Шива сәндә ачды нурул сәһәри,
 Бәшәрин җеринә ичди зәһәри.
 Сәадәт рәмзидир Лакшми ады,
 Зирвәндә булуду җарыб парлады.
 Сәнә архаланыр ана Һиндистан.
 Гоҗма зүлм одунда җана Һиндистан
 Баш әҗир — әлчәтмаз фәләкләр сәнә,
 Җердә бәшәр, көҗдә мәләкләр сәнә.
 Дүшмән шәрбәтини зәһәрә дөндәр,

Зүлмәт кечәмизи сәһәрә дөндәр.
 Доғрасын булуду илдырымларын,
 Бојансын шәфәг сылдырымларын.
 Јериндән ојнатсын сәни кин даһа,
 Вулкана чеврилсин гәзәбин даһа.
 Вәтәндә вәтәнсиз галанлара бах,
 Чәсәди кәфәнсиз галанлара бах.
 Галанын башына күл әләјирләр,
 Өләни јандырыб күл әләјирләр.
 Гангын суларына атырлар бизи,
 Тимсаһлар, балыглар хатырлар бизи.
 Деһрәдун доғмадыр әзәлдән сәнә,
 Әзиздир дүнјада һәр елдә сәнә.
 Гангдан аралыдыр — баханда јурдум.
 Гангла көзәлләшиб чаһанда јурдум.
 Јашыл дон бичибдир баһар һүснүнә.
 Гангын ајнасында бахар һүснүнә.
 Бир чешмә сујуна тәшнәдир онлар,
 Бу чешмә олмаса, һеч нәдир онлар.
 Һәр бири доғмача баландыр, балан!
 Һәр бири басылмәз галандыр, галан!
 Ганг — аһун, һүркәрәк араланыбдыр.
 Деһрәдун — синәндир, јараланыбдыр.
 Елә бојланмагмы учалдыб сәни?
 Дәрдли һиндистанмы гочалдыб сәни?
 Матәм либасымы кејмисән белә?
 Дәрлдәнми белини әјмисән белә?
 Үстүнү алыбдыр булудлар сәнин,
 Бәс нијә дәрјача сәбрин вар сәнин?
 Одлу илдырымлар чахсын башында,
 Гәрг олсун ишыға, нура дашын да.
 Күкрәјән күләкләр нәфәсин олсун,
 Синән — пәләнкләрә гәфәсин олсун.
 Сәнин гүдрәтина күвәнир Вәтән, —
 Анамыз һиндистан, гәдим бир Вәтән.
 Кестәр һүнәрини јадлара даһа,
 Јанмасын јурдумуз одлара даһа.
 Күчүнлә дүшмәни богсун елләрнин,
 Азадлыг күнәши доғсун елләрнин.
 Дејирләр зирвәндә ики гапы вар,
 Һәр үзә ачылмәз бағлы гапылар.
 Гоншу Әфғаныстан... Бағлар дијары,
 Сәһралар, вадиләр, дағлар дијары.

Јадлары елиндән гован бир өлкә,
 Дүшмәнин бурнуу ован бир өлкә.
 Халгында мәтанәт, һүнәр, чәсарәт,
 Чәсурлар јурдуна јаддыр әсарәт.
 Гәсбкар јағыны Вәтәндә гојмәз,
 Сохулан башлары бәдәндә гојмәз.
 Гарәтә чүр'әти һаны дүшмәнин?
 Гојармы сағ гала чаны дүшмәнин?
 Истәр азад олсун өз ана јурду,
 Гыјмәз ки, талама, тапдана јурду.
 Һәр әфган јенилмәз әскәрди бурда,
 Өлүм, горху билмәз әскәрди бурда.
 Башына доланан һачан олубдур, —
 Үзүнә гапылар ачан олубдур.
 Азадлыг гапысы ач үзләрә сән,
 Чыхарт бизи нурлу күндүзләрә сән.
 Зүлмүн сәрајыны јыхмалыјыг биз,
 Азадлыг јолуна чыхмалыјыг биз.
 Гој кечсин зирвәдән јолу елләрнин,
 Гучсун сәадәти голу елләрнин.
 Бәхтијар елләри јовушаг даһа,
 Әбәди баһара говушаг даһа».

ЈОЛДА

Сајсыз кечәлери сәһәр еләдим,
 Хәјалән гүрбәтә сәһәр еләдим:
 Дүшүм һәгигәтин сорағына мән,
 Үз сүртүм Вәтәнин торпағына мән.
 Гыјым ачылары ширин чаныма,
 Сәадәт арајым һиндистаныма.
 Көрүм сәадәтә чатан елләри,
 Зүлмүн зәңчирини атан елләри.
 Мөһтачдыр көмәјә, дајаға Вәтән,
 Галхсын онлар кими ајаға Вәтән.
 Чоҳду гүввәт верән, болду һавадар,
 Нечә вәтән оғлу олду һавадар.
 Сыннанмыш, јенилмәз бир әрди онлар,
 Јетишән хәтәрә сипәрди онлар.
 Ширин чандан дојуб Вәтән јолунда,
 Һәр бири баш гојуб Вәтән јолунда.
 Бир чәсур ики — Бәрәкәтулла,
 Гијмәти өлчүлмәз гызылла, пулла.

Бир һикмәт дәрјасы чағлар ганында,
 Инчи хәзинәси нәдир јанында?!
 Һансы инсан онда хәјанәт көрүб,
 Һамы мәрдлик көрүб, дәјанәт көрүб.
 Дүшмәнди Һисаса, һәр нифага о,
 Сәсләди бирлијә, — иттифага о.
 Деди: ајырмасын гој мәзнәб сизи,
 Нә синиф, тәбәга, нә мәнсәб сизи.
 Гајәниз әбади сирдашыг олсун,
 Бирлик, бәрәбәрлик, гардашыг олсун,
 Бизлә һәмсәфәрди Үбейдулла да,
 Мәтин, икид әрди Үбейдулла да.
 Үмид, тәсәлливди — вәфасы онун,
 Логман шәфғәтиди — шәфасы онун.
 Һичран зәмисини бичмәк истәдик,
 Гангы овуч-овуч ичмәк истәдик.
 Шиваја үз тутуб јалварды һамы, —
 Гојмасын көзләрдә арзуну, камы.
 Һималај өнүндә башлар синәдә,
 Селди көздән ахан јашлар синәдә.
 Алову либәстәк кејиб јолландыг,
 Вәтәнә әлvida дејиб јолландыг.
 Өлүм ел јолунда шәрәфди, шәрәф,
 Тутдуг үзүмүзү шимала тәрәф.
 Каһ сүкут, каһ сәһбәт һәмдәмди бизә,
 Каһ динчлик, каһ зәһмәт һәмдәмди бизә,
 Каһ миниклә кетдик, каһ да пијадә,
 Сүр'әтдә лачыны кәтирдик јада.
 Дағлары ашдыгча һеј шадланырдыг,
 Зирвәдән-зирвәјә ганадланырдыг,
 Хаталывды јолу-изи дағларын,
 Охшады һавасы бизи дағларын.
 Јарса да инсанын бағрыны дағлар,
 Овудур синәдә ағрыны дағлар,
 Јашыл мешәсиндә хышылтыја бах,
 Һәзин дағағында пычылтыја бах.
 Чајлары — авазы, зүмзүмәсидир,
 Һәр сәда дил ачан арган сәсидир.
 Өзү гранитдәндир гәлби дағларын,
 Зәнкин хәзинәдир — гәлби дағларын.
 Баш-баша сәјкәниб дағлар да јатыр,
 Туфанлар, вулканлар дағларда јатыр.
 Дағларда сынанар нәфәс дәрәнләр,

Дәјүшдә сынанар әрләр, әрәнләр.
 Дамчыла дәлинәр башы дағларын, —
 Гопар гәлпә-гәлпә дашы дағларын.
 Туфанлар јолуну җашыннан салар,
 Вулканлар тачыны башыннан салар.
 Охшажар көнлүнү назы-әдасы,
 Сәсинә сәс верәр әкс-сәдасы.
 Дағын да өз дили, өз лајласы вар,
 Онун да дүнјада өз дүнјасы вар.
 Нечә дағдан ашдыг, дәрәдән кечдик,
 Нечә чәтин бәнддән, бәрәдән кечдик.
 Бизи атды узаг бучага Вәтән,
 Һәсрәт гојду исти гучага Вәтән.
 Хејир-дуа верди: хәтәр јетмәсин,
 Арзунуз, өмрүнүз һәдәр кетмәсин.
 Һәр ан саларсыныз сиз мәни јада,
 Амандыр, вермәјин Вәтәни јада.
 Балкә бу, чағрышды, — ана чағрышы,
 Гејрәт оду салды чана чағрышы.
 Бу чағрыш Зәһрәтәк јар чағрышыды,
 Намус, гејрәт, исмәт, ар чағрышыды.
 Һисаса чағырды шәһидләр бизи,
 Дәјүшә сәсләди һәр бир әр бизи.
 Хејбәрә — Вәтәнин һәддинә чатдыг,
 Елә бия Искәндәр сәлдинә чатдыг.
 Истисмар сон һәддә чатан јердәјик,
 Талә күнәшнимиз батан јердәјик.
 Гудуз јағы гујруг булајыб бурда,
 Хараба бајгушу улајыб бурда.
 Һәр јана бағланыб јолу һиндлиннин,
 Јанына дүшүбдур голу һиндлиннин.
 Вәтәним јадлара мүстәмләкәдир,
 Әсарәт тарихә гара ләкәдир...
 Һәр дағ сәсләјибди гүлләдән ону,
 Һәр гаја горујуб күлләдән ону.
 Һәр зирвә архасы сығыначагды,
 Һәр колун дии бә долу гагачады.
 Һәр дашын алтында әчнәби башы,
 Һәр гаја бир дүшмән гәбринин дашы.
 Пратап көрдү әбәс ахмајыб ганлар,
 Дүшмәни ганында боғуб әфганлар.
 Көрдү гансыз ничат һаны Вәтәнә,
 Ничатдыр дүшмәнин ганы Вәтәнә.

Һәр янда дүшмәнин гәбрини көрдү.
Зүлмә һиндистанын сәбрини көрдү.
Һәр гәбрә бахдыгча һейрәтә кәлди,
Җисас алан елдән гейрәтә кәлди.
Гәбирдә јатанлар сојубду Шәрги.
Заман-заман виран гојубду Шәрги.
Зүлмүн төрәтдији дәншәти көрдү.
Ајрылыг дагыны, вәһшәти көрдү.
Јүкүнү чийиндән салмалы олду,
Әфган торпагында галмалы олду.
Гоншу елә пәнаһ кәтирди Пратап,
Шаһа истәјини јетирди Пратап.

ПРАТАП ДӨВЛӘТИ

Мәзари-Шәрифдә, көзәл Кабилдә
Кәзди Пратап ады ағызда-дилдә.
Бир дөвләт јаратды гүрбәт дијарда,
Кечди өз әлиһә һәр ихтијар да.
Мөһүрү, фәрманы, бајрагы олду,
Дүшмәнин көзүнә көз дагы олду.
Әмәнуллаханла верди әл-әлә:
«Дүшмәнин чанына салаг вәлвәлә».
Деди ки, Дөвләтим бејнәлмиләлдир.
Җәјәмиз бирликдир, Вәтәндир, елдир.
Наким олачагдыр әдаләт даһа,
Нә әзән олачаг, нә әдавәт даһа.
Достлуғу шәрәфлә дашыҗачагыг,
Горхусуз, хәтәрсиз јашыҗачагыг.
Өзү әкдијини бичәчәк һамы,
Бир нәһрин сујундан ичәчәк һамы...
Бәшәр өвләдиҗыр һамы дүңјада,
Сөнмәсин бәшәрин шамы дүңјада.
Көндәрди Вәтәнә бәјаннамәни:
«Јени Дөвләтимлә таныҗын мәни».
Кимин ки, бәлліјди ел дәрди она, —
Интибаһнамәләр көндәрди она.
Бирлиҗә чагырды мүбаризләри,
Һамы алгышлады мүбариз әри.
Јазды ки, үмидим сизә галыбдыр,
Гуртулуш чарәси бизә галыбдыр.
Бир мәгсәд уғрунда чалышаг көрәк,
Азадлыг ешгијлә алышаг көрәк.

Зүлмә, истисмара сон гојун даһа,
Әмәјин залыма сиз бојун даһа.
Мүғдәдәс дијардыр ана һиндистан,
Нијә зүлм одунда јана һиндистан!
Бағыма — мәнимдир, — демәсин јағы.
Ширин нубарыны јемәсин јағы.
Азад јашамајаг дүңјада, нијә?
Нијә көлә олаг биз јада, нијә?
Җәләбә әзминиз фәрәһдир бизә,
Күчлү мүттәфигләр көрәкдир бизә.
Достла баш көтүрүб гаҗарыг дүзә?
Бағлы гапылары ачарыг үзә.
Үмид бағламышдым рус чарына мән,
Мәктуб да көндәрдим о һарына мән.
Јазмышдым мәктубу сәммимижәтлә,
Бөјүк еһтирамла, тәмиз нијјәтлә.
Кетди Петербурга — сараја елчим,
Чары сусан көрдү һараја елчим.
Намәми чавабсыз гојду кар мәним,
Кен дүңја башыма олду дар мәним.
Елчими зиндана салды Николај,
Елә бил үстүмә учду һималај.
Һиндистан оғлуну сатды дүшмәнә,
Елчим төвһә олуб чатды дүшмәнә.
Чыхармы јадымдан елә хәјанәт?
Еләди бир бөјүк елә хәјанәт.
Пратап билирди дәјанәт нәдир,
Дост кәзди: билмәсин хәјанәт нәдир.
Елә дост кәзди ки, вәфасы олсун,
Һәр дәрә шәфғәти, шәфасы олсун.
Дүшүнду: Кабилдә вар елә досту,
Еләмәз достуну хар елә досту.
Дүшмәни асдыран, јандырыб-јахан,
Чәсур әфган оғлу Әмәнуллахан
Һавадар дурмаға һәр ан һазырды,
Җан соран дүшмәнә мөзар газырды.
Чарын хәјанәти гој она чатсын,
Сонсуз рәзаләтләр гој сона чатсын.
«Јүз өлчүн, бир бичин», — дејиб аталар.
Тәдбирсиз ишләрдән төрәр хаталар.
Саһна ки, фикриндә чашды Пратап,
Һиндиғуш дагыны ашды Пратап.
Доланды башында јүз хәјал онун,

Күлдү көзлөрүндө истиглал онун.
 Гошулду жол кеден карвана жолда,
 Сирдашды гочаман сарвана жолда.
 Зынгыров сөслөри сарыр даглары,
 Даг жүклү дөвөлөр жарыр даглары.
 Жүк алтда ниләжир түклү дөвөлөр,
 Шөкөр, сабун, кириит жүклү дөвөлөр.
 «Эфган — Рус» ширкәти ахыдыр малы,
 Карванлар долашыр ели-маһалы.
 Варлы бәзирканлар газансын деңе
 Баһалы маллары төкүр өлкөжө.
 Русија маллары начандан бәри,
 Көзир карван-карван узаг елләри.
 Ашыр ашрымлары, даглары карван,
 Жахын сирдаш олуб Пратапла сарван.
 Жола нахыш салыр күндө дөвөлөр,
 Жоргун ајаглары күндө дөвөлөр.

Ножабр... Сојууб навалар даһа,
 Арана көчүбдүр обалар даһа.
 Ај дөнүб өрпәкли бир ғыза инди,
 Ғышдан мүждө верир пајызга инди.
 Сүрүләр көрүнимүр даглар дөшүндө,
 Гаралан очаглар даглар дөшүндө.
 Ножабр... Хәзандан хәзәлдир баглар,
 Елә бил матәмли көзәлдир баглар.
 Азальыб чешмәнин, чајын сулары,
 Күнәш әритмәјир дагларда гары.
 Вәһшиләр даллаја сүрүнүб јатыр,
 Ајылар күркүнә бүрүнүб јатыр.
 Көјләр булудсуздур, көр сафдыр нечә,
 Даг чајы күмүштөк шәффафдыр нечә.
 Чөкмәјиб нигабы үзә Көһкәшан,
 Сәһир инчисини дүзә Көһкәшан.
 Очаг чатды белә кечәдә сарван,
 Сөһбәтә ғызышды нечә дә сарван.
 Сөјләди Пратапа: тәзә хәбәр вар,
 Бир аздан олачаг дүнја хәбәрдар.
 Сәнә Аму-Дәрја саһилләриндән,
 Јени хәбәр верим дост елләриндән.
 Рус чары деврилиб, чырағы сөнүб,
 Тахты да, бахты да тәрсинә дөнүб.
 Артыг далғаланыр ғызыл бајраглар,

Сәһәр күнәшинин чешмәси чаглар.
 Ингилаб мүждәси чатыб һәр јерә,
 Ихтијар кечибдир болшевикләрә.
 Нөкумәт халғындыр, елиндир инди,
 Елә мудрик рәһбәр Лениндир инди.
 Мисилсиз, гијмәтсиз инсандыр Ленин,
 Намынын дәрдинә лоғмандыр Ленин.
 Гуртарды касыбын һәр чүр зилләти,
 Ленин гәлбән сеvir һәр бир милләтн.
 Торпагсыз кәндлијә торпаг пајлады,
 Дилләрә дастандыр фәһләнин ады.
 Сүлһә бајрагдардыр, һәрбә јағыдыр,
 Ләрзәјә салдығы зүлмүн дағыдыр.
 Индлиннин арзусу варды көзүндә,
 Шимшәкләр булуду јарды көзүндә.
 Деди: дәрдә чарә етмәлијәм мән,
 Ленинин јанына кетмәлијәм мән.
 Мән дә мүсбәти сона јетирим,
 Шәргин мүждәсини она јетирим.

ИНГИЛАБ МУБАРИЗЛӘРИ

Ахыр Аму-Дәрја будур, сәһрада,
 Тәшнә гум сујундан удур сәһрада.
 Далғалар ашараг-дашараг кедир.
 Саһилә нәғмәләр гошараг кедир.
 Чейһунтөк таныныр начагдан бу чај,
 Башланыр көјдәлән бир дагдан бу чај.
 Памир зирвәсиндән баш алыр сују,
 Зәнчир ләпәләрин неј чалыр сују.
 Дашлар да гошулуб ојнуна онун,
 Булаглар ахышыр гојнуна онун.
 Үзә-үзә Аму-Дәрјада Пратап
 Сәсләр сағ саһили фәрјада Пратап.
 Әдаләт мүлкүдүр сағ саһил инди,
 Әзизләр меһманы ширин дил инди.
 Индли нә шелләнир үзән гајыгда,
 Ал бајраг јелләнир үзән гајыгда.
 Инд оғлу тутурду сораг илк дөфә:
 Бирләшиб чәкичлә ораг илк дөфә.
 Мави далғаларда онкүнлүк ај да,
 Каһ батыр, каһ чыхыр үздүју чајда.
 Нәсим дараг чәкиб телиндән өпүр,

Ләләләр әл чалыб әлиндән өпүр.
 Далғалар сөкүлүр өнүндә ләл-ләй.
 Һәр ләпә желәнди ипәк кәләғәй.
 Көрүнүр: сағ саһил апајдын даһа.
 Көрүшә кәлән дә лап ајдын даһа.
 Саһилә бајрағлар вуруб әскәрләр,
 Фәхри гаравулда дуруб әскәрләр.
 Пратап елчи кәлиб дөвләт ајындан,
 Бу һөрмәт, бу иззәт чыхмаз јадындаң.
 Гоһағ гәдәм гојур Рус торпағына,
 Бу торпағ мәһһәмдир синә дағына.
 Ғызыл әскәр санки дағдыр ғабағда.
 Јаһныр бешкушәли улдуз папағда.
 Һәр бир сүваринин чиләвдә әли,
 Әһһиләр шинелли, баш дөһбилгәли.
 Ингилаб одундан чыхыбдыр онлар,
 О көһнә дүнјаны јыхыбдыр онлар.
 Шир кими чумублар Ғыш сарајына,
 Кимсә јетишмәјиб чар һарајына.
 Нева саһилиндә чалыблар зәфәр.
 Кәлиб Күндоғана күнәшли сәһәр.
 Бахды һејран-һејран болшевикләрә,
 Шуарлар вурулуб көрдү һәр јерә:
 «Бирләшин, дүнјанын пролетарлары!»
 Күлдү хәзан вахты көнүл баһары.
 Елә бил јатмышды, ојанды Пратап.
 Ленинлә үзбәүз дајанды Пратап.
 Сүздү һинд оғлуну көзү Ленинин,
 Санки она варды сөзү Ленинин.
 Мәһрибан-мәһрибан Ленинә бахды,
 Бу ширин кәлмәләр дилиндән ахды:
 «Дүнја көз дикибдир мәрд мүбаризә,
 Һиндистан елиндән саламлар сизә!»
 Сән демә өзүнү унудуб һиндли,
 Ленинин әксинә үз тутуб һиндли.
 Јол кәлиб гонағлар јорулуб даһа,
 Дә'вәт олундулар игәмәткаһа.
 Һамысы јорғундур, јаһныр додағлар, —
 Әлдән-дилдән дүшүб әзиз гонағлар.
 Еһтирам дујулду јурда, меймана,
 Бөјүк һөрмәт вардыр бурда меймана.
 Һамы бир-бирилә күлдү-данышды,
 Инди јох, елә бил чоҳдан танышды.

Илтифат көрдүләр һинд оғуллары,
 Ширин сөзләр олду гәнд-ноғуллары.
 Мин алғыш һәр үздә-һәр гијафәдә,
 Миннәтдар олдулар бу зијафәта.
 «Кечсәк дә аловдан, оддан, — дедиләр
 Бу көрүш силинмәз јаддан, — дедиләр.
 Доғма елимиздә бир әсирник биз,
 Ленини көрмәјә тәләсирник биз».

Һәлә зүлмүн дағы дәбәрмәјибдир,
 Бухара әмири кәбәрмәјибдир.
 Ған сели күкрәјиб, шәһәри боғур.
 Мәзлуму көз јашы, ғәһәри боғур.
 Елләри боғазга јығыб һағсызлығ,
 Евләри башларга јыхыб һағсызлығ.
 Башдан-баша өлүм гоһујур сарај.
 Һәр ан өлүм һөкүм охујур сарај.
 Әмир һәр гәдәмдә бир дар гурубдур,
 Ғызыл ган дивара нахыш вурубдур.
 Јијәсиз ғалыбдыр ғапылар елдә,
 Өләнә табутму тапылар елдә?
 Вәба Бухараны бүрүјән олуб,
 Варлығы һәјәтдан күрүјән олуб.
 Ингилаб алову күкрәди даһа,
 Ғијамәт ләрзәси дүшдү дәркаһа.
 Күвәнә билмәјир зора әмирлик,
 Көмүлдүр өмүрлүк қора әмирлик.
 Фәһлә бешијидир Каған шәһәри,
 Ајаға галдырыб үсјан шәһәри.
 Ингилаб салыбдыр араја Каған,
 Од салыр јанмалы сараја Каған.
 Питер күнәшиндән алағар зија,
 Шәргә нияғ сачыр Орта Асија.
 Пратап алғыш дејир инди Кағана,
 Сәфәр достларыјла минди вагоһа.
 Маһһнылар залыма ғаршы курлајыр,
 Һәр јанда ингилаб маршы курлајыр.
 Пратап сәјрә даһыр јери марағчын,
 Башларда әммамә, папағ, арағчын.
 Кәлиб Бухарадан бир чаван оғлан,
 Нәфәси чаршабда олуб боғулан.
 О, шаир Пејрөвдүр, ғәлбн очағдыр,

Сәнәт мәктәбиндә охујачагдыр.
 Севир рус дилини — Ленин дилини,
 Ачар сүсдүрүлүш елин дилини.
 Нә ола Ленини бир күн көрә о,
 Зүлмү Вәтәниндән сүркүн көрә о.
 О заман гајгыдан, дәрлдән узагдым.
 Нисар ғышлағында көрпә ушагдым.
 Сәккизә чатмышды јашым да мәним,
 Ғызыл чалма варды башымда мәним.
 Чешмәли дағларда күл гохујардым,
 Молла һүзурунда дәрс охујардым.
 Ғәләми әлимдән јерә ғојмаздым,
 Охујуб-јазмагдан әсла «дојмаздым».
 Бүтүн сүрәләри әзбәр биләрдим,
 Јухусуз көзүмдән ганлар чиләрдим.
 Сәфил јолчу кими изләрим јердә.
 Әлләрим көјдәди, дизләрим јердә.
 Моллаја јүз көрә бојун әјәрдим,
 Гураны бүсбүтүн әзбәрләјәрдим.
 Нәддини ашса да нәғарәт елдә,
 Нағсызлыг, көләлик, әсарәт елдә,
 Јолчунун бағрыны көпөк јарса да,
 Касыбын башыны көтөк јарса да,
 Көјләрин чырағы сөнәси олса,
 Дунја мәһвәриндән дөнәси олса,
 Ағзына су алыб сусарды һапы,
 Ғәсдинә кирәни пусарды һапы.
 Нәмишә дејәрди јашлы адамлар:
 Дунјаны пуч саныб башлы адамлар.
 Зүлм оху синәләр дешәр нәмишә,
 Зилләт ичиндәдир бәшәр нәмишә.
 Кимин ки, әлләри гана булашар,
 Јурдунда гудурмуш итләр улашар,
 Зүлмәт кечәнин дә сәһәри вардыр,
 Көјдә булудун да тәһәри вардыр.
 Көзүмдә зүлмәтә дөнәрди көј дә,
 Гујруглу улдузлар сөнәрди көјдә.
 Күчәдә, базарда, обада-елдә,
 Бу сөзләр кәзирди ағызда-дилдә:
 Јетишәр фәрјада, һараја Ленин,
 Од вурар бу ганлы сараја Ленин.
 Елә бир даһини көрмәјиб чаһан,
 Дүшмәнә амансыз, доста мейрибан.

Санки бу мүждәдән учасы олдум,
 Ғол ачыб Ленини гучасы олдум.
 Ушаг олмасажым, — нә дәрдим онда.
 Ленини көрмәјә кедәрдим онда.
 Бәләдчи олардым һиндилләрә мән,
 Гуллуғ көстәрәрдим һәр бир әрә мән.
 Көһлән атларыны сулајардым да, —
 Ачыб јәһәрини чуллајардым да.
 Атамын дөвләтдән пајыјды улаг,
 Нә улаг, бир зырпы ајыјды улаг.
 Сүрәрдим нохтасы башында ону,
 Јолларда, дағларын ташында ону.
 Оларды көмәјим, дајағым мәним,
 Јерә дә дөјмәзди ајағым мәним.
 Ғәлбимдә мин севинч, сонсуз нәјәчән,
 Бирбаша кедәрдим Москвајачан.
 Үзә күнөш нуру сакарды Ленин,
 Халғымын бахтыны ачарды Ленин.
 Өзүм дунјада хошбәхт сајардым,
 Дағлар дијарына мүждә јајардым.
 Сәбрин касасыны даша чалардым,
 Јохсула һағғыны баша салардым.
 Нараја сәсләрдим: гоча дағлары,
 Јерләри, көјләри, кур булағлары,
 Күнәшли сәһәри, ајлы кечәни,
 Күкрәјән чајлар да динләрди мәни.
 Тutarдым үзүм мәзлүмләра да:
 «Боғун залымлары, чәкин дара да,
 Сәдләри дағыдан селләрә дөнүн,
 Зүлм оду сөндүрән јелләрә дөнүн».
 Пратап Москваја јоллананда,
 Тәзәчә чошурду илһамым онда.
 Нинд оғлу дәрдә ки чарә кәзәрди,
 Сөз үстә әлимдә ғәләм әсәрди.
 Ленин нур сачанда һиндли көзүнә,
 Гафијә кәзирдим «Ленин» сөзүнә.

ЛЕНИНЛӘ КӨРҮШ

Мајын 7-дә, уғурлу күндә,
 Доғду һинд оғлунун бахтына Күн дә
 Пратап һейранлыгла бахды Кремлә,
 Кинлијди Николај вахты Кремлә.

Сагында-солунда һинд оғуллары,
Санки күчә кәлди күчсүз голлары.
Гәдим Русијанын мөһтәшәм гәсри,
Көрүбдү чарлары, нечә дә әсри.
Пратап һејран галды иконаalara,
Нахышды, тәсвирди — бахырды һара.
Ағыр чар топуна нәзәр салды о,
Сәлтәнәт зәнкени сејрә далды о.
Көрдү ки, аләмдир Русија инди,
Алыр бир даһидән нур-зија инди.
Јохсуллар, чарыглы гоча кәндиләр,
Онлары силаһлы көрдү һиндилләр.
Һинд оғлу јенә дә Кағаны көрдү, —
Чалмалы, папаглы деһғаны көрдү.
Јарағлы-јасағлы дуруб әскәрләр,
Кешикдә һазырдыр мүбариз әрләр.
Јени үсул, јени һакимијјәт,
Гуруб-јаратмағдыр һәр арзу-нијјәт.
Еһтишам ичиндә сүздү гәсри о,
Дүңја гуран көрдү јени әсри о.
Сәфәрбәр әмридир әмри Ленинин,
Бир күнәш өмрүдүр өмрү Ленинин,
Һиндли мүбаризләр олунду дә'вәт,
Бөјүк сәадәтди бу дәм бу дә'вәт.
Ленинин гапысы ачылды үзә,
Бир күнәш шөләси сачылды үзә.
Көздән охујурду һәр дәрди Ленин,
Нечә аличәнаб рәһбәрди Ленин.
Алты нәфәр һиндли кечди отаға,
Дөңдү үрәкләри севинчдән даға.
Көрүш гонағларә бајрамды, тојду,
Ленин күрәсүнү јанашы гојду.
Илтифат көстәрди о, мейманларә,

«Бујурун, әјләшин» — деди онлара.
Соңра да отурду өзү Ленинин,
Башланды сөһбәти, сөзү Ленинин.
О, алты мүнәчир ки, елчијди онда,
Онлардан бириси галыб чаһанда.
Ленин сорушду ки: Сөјләјин көрәк,
Сизлә һансы дилдә данышмағ көрәк.
Русча, инкилисчә, јохса, алманча?
Еһтијач вармыдыр дејин дилманча?

Дикиб көзләрини нур јаған көзә,
Пратап инкилисчә башлады сөзә:
«Фәһләһни тәлеји әлиниздәдир,
Сәадәт дүңјасы елиниздәдир».
Ленин чаваб верди: «Сиз һәдәр мәни,
Тә'рифлә өјмәјин бу гәдәр мәни».
Сиз јазан китабда бир сөз јох учуз,
Мәсләк саһибсиз, толстојчусуз.
Көрдү һиндилләри садаға Ленин,
Од сачды дилиндән додаға Ленин:
«Ојаныб Русија фәһләси инди, —
Бүрүјүб дүңјаны кур сәси инди.
Гојмаз көзү јолда гала Һиндистан,
Олар бир алынмаз гала Һиндистан.
Сарсылмаз бирлијин тәрәфдарыјығ,
Бүтүн милләтләрин досту-јарыјығ.
Бирлик — дирилкдир һинд елләринә,
Һәр иргин, милләтин мәсләк әриңә.
Бирләшсин фәһләси, кәндлиси Шәргин,
Һүгүгсүз халғлары, һиндлиси Шәргин.
Азадлығ күнәши гој сачсыз зија,
Вар олсун, јашасын азад Асија!»
Көрән нәләр дејиб даһа о даһи?
Һәр сөзү инчидән баһа, о даһи.
Һәр һиндли гәлбиндә јаныбды Күнәш,
Һәр һиндли Ленини саныбды Күнәш.
Унутмаз һеч заман Ленини һиндли,
Бәхтијар көрәчәк елини һиндли.
Һәр сөзү гәлбләрдә нурду Ленинин,
Достдур Һиндистана Јурду Ленинин

ЕПИЛОГ

Јенә дә далмышам сејринә Гангын,
Мәфтунам сәсинә, шәринә Гангын.
Кәзирәм Һималај бојунча јенә,
Бахырам дағларә дојунча јенә.
Јенә һинд оғлујла сөз-сөһбәтим вар,
Онунла өз әһдим, өз сөһбәтим вар.
Мейһан еләјибдир о мәни јенә,
Данышыр башына кәләни јенә.
Јохдур гочалыгдан шикајәти дә,
Шириндир сөһбәти, һекајәти дә.

Деһрәдун доғмача очағы онун,
 Мәнзил — көндүнүн бучағы онун.
 Еһтијач бүрүјүб, басыб һәјаты,
 Јохсул дахмасында касыб һәјаты.
 Садага верибдир јурда өмрүнү,
 Сүрүр бир кушәдә бурда өмрүнү.
 Күлү јох, бахдыгча «бәһ-бәһи» олсун, —
 Күл үстә булбулүн чәһчәһи олсун.
 Бахты күләр үзлә бахмады она,
 Нәсиб олан јохсул дахмады она.
 Сирдашы, һәјаны, бир кәси һаны?
 Гајдына галаны, зөвчәси һаны?
 Варыны, мүлкүнү кәндлијә вериб,
 Еһтијач инләдән һиндлијә вериб.
 Вар садә күрсүсү, диваны евдә,
 Китабдан савајы вар һаны евдә?
 Нечә нүсхә китаб китаб үстүндә,
 Јазылыб өз ады «Пратап» үстүндә.
 Фикри-әгидәси әкс олан китаб,
 Зүлмүн вардығына әкс олан китаб.
 Јазыб ки, балы да ағыдыр елин,
 Дүшмәни — әчнәби јағыдыр елин.
 Верди китабыны јадикар мәнә,
 Санки төвһә верди бир дијар мәнә.
 Јазды ки: «Бир садә тачик шаири,
 Мирзә Турсунзадә — тачик шаири.
 Дәрди ми тез дүјдү елимдә мәним,
 Елләр ин достујдү елимдә мәним».
 Дүздүр, чәнәб Пратап, сөзүңүз сизин,
 Көнүл ајнасыдыр көзүңүз сизин.
 Елә бил јүз иллик танышдын, таныш!
 Шириң әфсанәләр данышдын, даныш!
 Сизи һәсрәт көрдүм еһтишама мән,
 Санки пәрванәјдим јанан шама мән.
 Сөз вердим: јазарам елинә дастан!
 Шәргә ишыг сачан Лениң дастан!
 Артыг ејләмишәм әмәл сөзүмә,
 Мүгәддәс гајәдир — тәмәл сөзүмә.
 Болшевик гәләмә вермәдим сизи,
 Болшевик мәсләкли санар ким сизи.
 Јазмышам: инамлы мәсләк әрисиз,
 һагг јола сәсләрсиз һәр бәшәри сиз.
 Һиндистан елләри санар — дағсыңыз,

Елләр ин дәрдиндән јанар дағсыңыз.
 Дедин: нә ган көрсүн, нә гада Јурдун,
 Сојулсун, тапдансын нә јада Јурдун.
 «Әчнәби Вәтәнә долмасын» — дедин,
 «Һиндистан асылы олмасын» — дедин.
 Әзминдән дөнмәмәк бир адәт олду,
 Лениңлә көрүшмәк сәадәт олду...
 Ингилаб шәфәғи сарыр булуду,
 Күнәш гызыл газтәк жарыр булуду.
 Дејир зүлмәтләрә ел вида даһа,
 Дејим һинд оғлуна әлвида даһа.
 Пратап бу көрүшә шаддыр нә гәдәр,
 Дејир рус дилиндә: «Көрүшә гәдәр!»
 Елә бил Һималај әјир баш јенә:
 «Гајыдыб кәләсиз гонаг, каш јенә!»

МИРСЭИД МИРШӨКЭР

Мирсәид Миршөкәр 1912-чи илдә Дағлыг Бәдәхшан мухтар вилайәтинин Синдов ғышылағында бир кәндли аиләсиндә дүнјаја кәлмишдир.

1930-чу илдән јарадычылыға башлајан шаирин индијә гәдәр өз ана дилиндә өз гардаш халғарын дилләриндә 30-а гәдәр китабы чап олунмушдур.

Көркәмли шаир, драматург вә ичтимаи хадим кими совет Тачикистанынын чичәкләнмәсиндә, мүасир тачик әдәбијатынын мәфкурәчә мөһкәмләnmәсиндә вә јүксәлмәсиндә М. Миршөкәрин хүсуси хидмәтләри вардыр.

О, ССРИ Дөвләт мукафаты вә Тачикистан ССР Ленин комсомолу мукафаты лауреатыдыр.

М. Миршөкәр Тачикистан ССР Али Советинин сәдри вә Тачикистанын халғ шаиридир.

ХАЛГЫН СӘСИ

Мән истәмирәм ки: һәрбин алову
Көјләри бүрүјүб долсун Вәтәнә,
Виранә шәһәрләр, кәндләр, бағчалар
Јенә дә көз дағы олсун Вәтәнә.

Мән истәмирәм ки: аналар јенә
Доғма балам дејиб ағлајан олсун,
Бәхтијар көрпәләр көрпә гәлбини
«Ана-ана», — дејиб дағлајан олсун.

Тәләјим, колхозум, фабрик-заводум,
Әмәјим, сәнәтим Сүлһ истәр һәр ан.
«Мәнә Сүлһ кәрәкдир» — сөјләјир Вәтән.
Сүлһүн тәшнәсидир, сүлһ дејир чаһан.

«Сүлһ» сөзү халғларын дилиндә әзбәр
Бир арзу вармыдыр бу арзу кими?!
Елләрә сүлһ кәрәк, сәадәт кәрәк,
Халға сүлһ лазымдыр — һава, су кими.

Сүлһә бајрагдардыр гүдрәтли Вәтән,
Сүлһсөвәр Дијары горујурам мән!

**БАГИ
РҶҲИМЗАДЕ**

Баги Рәхимзаде 1910-чу илдә Тачикистанын Сәрбаг шәһәриндә руһани аиләсиндә анадан олуб. Орта тәһсилни Сәмәргәнддә алыб. 1941-чи илдә Дүшәнбәдә Т. Г. Шевченко адына Дөвләт Педагожи институтуну би-тириб. 30-чу илләрдән јарадычылыға башлајыб.

О, шаир, публисист, драматург вә мүтәрчим кими тачик охучуларынын рәғбәтини газаныб. «Чәбһәзә», «Гәлзәбә бајрамы», «Зәфәр маһнысы», «Берлин чәйханасындан мәктүб», «Одлу илләр», «Ленин чешмәси», «Мәним нәғмәм», «Булаг», «Өмрүн јазы», «Јашыл јарпаг», «Вәхш вадисиндә» вә с. китабларын муәллифидир. «Кечилмиш јол» адлы ше'рләр китабына көрә Рудәки адына Тачикистан ССР Дөвләт мукафаты алмышдыр.

Б. Рәхимзаде Тачикистанын халг шаиридир.

ӨМРҮН ЈАЗЫ

*Дүнјаја кәлдијини уғурлу күндә
һамыны күлдүрүб ағлајырдын сәи.
Елә ол дүнјадаи бир күн келәндә
һамыны ағладыб өзүн күләсән.*

Еј әзиз охучум, мәнә гулаг ас,
Бир Шәрг һекајәти данышым сәнә.
Бу бир һикмәтдир ки, онун мә'насы
Дәјәр јер үзүнүн хәзинәсинә.

Һејиф, ариф дејил дүнјада һамы,
Алчаг, һарамзада, намәр дә вардыр.
Һәјатын көзүндә губардыр онлар,
Нә јахшы дүнјада чомәр дә вардыр.

Алчаглар нә билир инсанлыг нәдир?
Һәр бири үрәксиз, һиссиз, дүјүсүз.
Јемәкдир, ичмәкдир гәјәләри дә,
Гијмәтли һәјат да онлара учуз.

Вардыр јер үзүндә еләләри дә —
Гәнимдир һәр заман бәшәрә онлар.
Фитнәдир, говғадыр гәсди-гәрәзи,
Әл атар хејринә — мин шәрә онлар.

Хејирхәһлыг һара, залымлар һара?
Нә һәјат таныјыр, нә бәшәр онлар.
Билмәз Вәтән нәдир, билмәз ел нәдир,
Һәјатын мәһвинә әлләшәр онлар.

Еј әзиз охучум, кәрәк салмајаг
Ләкәсиз вицдана ләкә дүнјада.
Хошбәхт инсанларын јолујла кедәк,
Јахшы ад газанаг бәлкә дүнјада.

Бир јолчу кечирмиш гәбирсанлыгдан,
Саташыр көзүнә үч мәзар дашы.
Һәр дашда бир јазы: 6, 8, 10,
Јолчунун һејрәтдән чатылыр гашы:

Јашлар — ушаг јашы, гәбирләр — бөјүк,
Көрүнүр бу сиррин бир һикмәти вар.

Олса да мө'чүзө, олса да тилсим,
Бу сирри билмэмек мәнә дәрә олар.

Фикирләр, хәяллар апарыр ону,
Гејибдән сәс кәлир гулагларына:
Билирәм далаыбсан дүшүнчәләрә,
Чәкин бәд әмәлдән, дәнмә һарына.

Һәмин гәбирләрдә јатанлар ки, вар,
Узун өмүр сүрүб кечәнә кими.
Чатыб ел дадына о илләр гәдәр,
Әчәл шәрбәтини ичәнә кими.

Гәфләтдән ајылтды бу сәс јолчуну,
Салды аһ чәкәрәк јада өмрүнү:
Гој мөзар дашыма јазсынлар мөним:
«Бу јазыг верибдир бада өмрүнү».

Бу һикмәт ибрәтдир анлајан кәсә,
Мә'насы сығышмаз китаблара кәсә.
Еј әзиз охучум, чалыш һәмишә,
Кәрәк ол елә дә, доста, јара дә.

Елин гајғысына галмајанлара
Буз кими мөзарлар ашијан олар.
Өмрүнү-күнүнү елә верәнләр,
Елләрјин гәлбиндә јашајан олар.

Каш ки, ел бағында бар верә билсин,
Арзумун ағачы јазында өмрүн.
Халгымын ешгијә көкләнсин сими, —
Мин диләк дил ачсын сазында өмрүн.

ФЕЈЗӘҺМӘД ФЕЈЗ

Фејзәһмәд Фејз 1911-чи илдә бир Пәнчаб зијалысынын иләсиндә дүнјаја көз ачмышдыр. О, Сиапкот адлы шәһәрдә илк тәһсил алмыш, коллечи битирмиш вә Лаһор университетиндә тәһсиллини баша çatдырмышдыр. Кәчә Фејз 1936-чы илдә Амритар шәһәринин коллечләринин бириндә муәллим ишләмиш вә 1941-чи илдә «шаирләр мәбәди» көзәл табиәтли Лаһора кәлиб, әдәби јарадычылыга башладыгы бу шәһәрин гајнар һәјатында гызғын иттимаи фәалијјәт көстәрмишидр.

Шаирин мухтәлиф илләрдә чап олунмуш «Гәмли нахышлар» (1941), «Нәсимин әли» (1952), «Мәһбәс дәрри» (1956), «Даш алтында галмыш әл» (1963) вә «Сина вадити» (1971) кими ше'р китаблары нәинки Пакистан әдәбијјатында она өзүнәмәхсус мөвгә газандырмышдыр, ејни заманда доғма Вәтәнинин һүдудларындан узағларда муәллифини лајигинә шәһрәтләндирмишидр.

Фејзәһмәд Фејз Пакистан вә ССРИ Достлуг вә Мәдәни әлағә әмијјәтинин президентидир. О, «Халғлар арасында сүлһү мөһкәмләтмәк уғрунда» Бејнәлхалғ Ленин мукафаты лауреатыдыр.

ГАЛХ АЈАҒА, МЭСЛӘК ДОСТУМ

Бир инчи ки, сынмыш ола,
Саҗылармы баһа инчи?
Дүррә дөнсә көз јашларын,
Кәлмәз әлә даһа инчи.
Битишәрми, сыннан сынды,
Көрән дејәр: һајыфсынды.
Битишдирсән сынар јенә,
Көјнәјәрсән: «һајыф, сынды».
Һәр сыннан сынды гәлбин,
Нәсибин гәм, гәһәр олду.
Чамындакы шәрбәт дејил,
Гәм ағысы, зәһәр олду.
Дәрдин-гәмин башдан ашды,
Көздә гәрдү камы дөвран.
Шәрбәт ғыјмаз, зәһәр ғыды,
Чиликләди чамы дөвран.
Әршә чыхды ширин јухун,
Нәләр сынды — анан олду.
Чаванлыгда гочалдын сән,
Тәлејинә јанан олду...
Бу дүнјада торпаг сөзү
Чаваһирдир, бир инчидир.
Очагларын јанар көзү,
Гәлбин нуру, севинчидир.
Оғруларын таланыдыр
Ғызыл-күмүш сәрвәтимиз.
Гәм гапысы үзә ачыг,
Ағы олуб шәрбәтимиз.
Шүшә кими сыныб үрәк,
Бәхт чамымыз сыннан күндән.
Синәм олуб ган чешмәси
Дәрд әлиндән, дағ-дүјүндән.
Еј дост, јаман чиликләниб
Әлә кәлмәз сыннан даһа.
Сыннан сынды, нә битишәр,
Нә чаланар инан даһа.
Сыныглары «јамамағы»
Пешә етмә өзүнә, кәл.
Сыннанлардан сынмаг јетәр,
Ајылараг өзүнә кәл.
Гәлб евинин очағында

Гара даш да дөнәр күлә.
Сыннанлардан сынмаг нәдир?
Јаша, јашат, күлә-күлә.
Нәјимиз вар бир мисилсиз
Инчи-көвһәр, гаш-даш елдә.
Әлдән кедән сәрвәтимиз
Салыб бизи чашбаш елдә.
Оғруларын таладығы
Дүнја вары, обамыздыр.
Таланмајан, бизә галан,
Сујумузла һавамыздыр.
Јурдумузун оғрулары
Таланчыдыр чохдан бәри.
Онларындыр бу торпағын
Һәр алмазы, һәр көвһәри.
Јазыг халгым, ғысмәтмидир
Вар-дөвләти она јурдун?
Гој өзүнә олсун нәсиб
Симузәри ана јурдун.
Виран галан елин инди
Икид, оғлу, јүз нәри вар.
Чәнкәлиндә, бәрәсиндә
Чәнкавәри, әскәри вар.
Галх ајаға, мәсләк достум,
Мәзлүмлары јығ башына:
«Сабаһ үчүн кирәк бүкүн
Өлүм-дирим савашына».

ГӘЛБИМ

Көрсәм ки, алчаглар алчалыб јаман,
Фәһләниһаггыны ғыјмыр өзүнә, —
Төкүләһагларын чошгун ләпәси
Од сачар, ган сачар шаир көзүнә.
А достум, сән өзүн јахшы билирсән, —
Одланыр бу һалдан һалыма, гәлбим!
Үсјана чағырыр — азғын вәһшијә,
Зүлмә, һагсызлыға, залыма, гәлбим!

ГƏЛƏМИМИ АЛДЫЛАР

Гəлəмими алдылар, кəсмəрəм авазымы,
Јенилмəз гүввəтими, күчүмү алан һаны?
Бармагларым гəлəмтəк јазар јенə јазымы,
Мүрəккəбə чеврилəр гəлбимин гызыл ганы.

Нəғмə дүшмəз дилимдэн, сусмамышам, сусмарам,
Ағзымы бағлајана — сонсуз киндир бəслəнэн,
Голума зəнчир вуран чəлладларла вaram мən,
Зəнчирларин сəсиндə гəзəбимдир сəслəнэн...

РƏҲИ МҮЭҶҶЕРИ

*Рəһи Мүэјјери 1911-чи илдə Иранда анадан олмуш-
дур. 17 јашындан илк гəлəм тəчрүбəсинə башлајан шаир
мүасир Иран поезијасынын көркəмли нумажəндəлэрин-
дэндир. Поезија сənəтиндə чидди јарадычылыг ахтарыш-
ларына хүсуси əһмијјəт верэн Рəһи Хорасан, Ираг вə
һинд сəпкилэриндə лирик ше'рин көзəл нүмүнэлэрини
јаратмышдыр.*

*Классик поезијанын Низами, Руми, Сəди, Һафиз вə
Саиб Тəбризи кими јарадычыларындан јарадычы сурəтдə
өјрəнэн шаирин «Көз јашынын гүдрəти», «Сөнмүш атəш»,
«Сөзлү бəнөвшə», «Гадын хилгəти», «Кечəнин сирри»,
«Чынгыл» вə онларча бу кими ше'рлэри одлу илһамын
мəһсулу, һəгиги бəдиш сөз устасынын гəлəминə мəхсус
поетик иччилэрдир. Тəсəдуфи дејилдир ки, əдəбијатшу-
наслар онун бир сыра гəсидэлэрини шаирəнəлијинə вə
фəлсəфи дэринлијинə көрə классик гəсидə усталары Фəр-
рухи вə Насир Хосровун эсэрлэрилə мугəјисə едирлэр.*

*Јүксəк естетик зəвгə малик олан Рəһи ејни заманда
мəһир рəссам вə мусигишүнəсдыр. О, өзүнүн бир сыра
ше'рлэринə мəһнə бəстəлəмишдир. «Һиқран кечəси»,
«Неј сəси», «Одлу лалə», «Јанымда отур» вə с. ше'рлэри
инчə шаир рүбəбынын һəзин тэранэлэридир.*

ЧЫНГЫЛ

Чавахир јеринә чынгыл дашыны
Апардым зәркәрин бир күн јанына.
Үзүјә гаш гојсун әгигтәк ону, —
Од салсын баханын һејрәт чанына.

Зәркәр ону алыб деди күләрәк:
Бу чынгыл дашыдыр, нәјинә кәрәк?!
Белә гаш јарамаз гызыл үзүјә,
Гимәти бәлкә дә гара гәпикдир.
Ону көвһәр санмаз инчи сәррафы,
Ат јерә, дәјәри тапдаг, тәпикдир.

Чынгыл јарашармы көвһәр гашлара?
Гызыл үзүк һара, гара даш һара?!

Зөвгсүз зәркәрә дедим гәзәблә:
Дашын синәсиндә олур инчи дә.
Көвһәрдән әзиздир бу чынгыл мәнә,
Одур илк ешгимин гәм севинчи дә.

Көзүмүн инчиси-көз јашымдыр о,
Көзүмдән салма ки, гаш-дашымдыр о.
Бир күн көј јамачда сәрвиназымла
Кәдикдән ашардыг, бага чумардыг.
Сонсүз севинчимиз башдан ашарды,
Шадлыг шәрабындан мәстдик, хумардыг.

Бургун вурмуш кими бајылды пәрим,
Бир аздан фәрјадла ајылды пәрим.

Башымы итириб тез гучагадлым,
Тутуб ајағыны һеј сызлајырды.
Чынгыл ганатмышды күл ајағыны, —
Санки јер инләјир, көј сызлајырды.

О зәриф пәнчәси лаләјди, лалә,
Күл ајағын ганы-жаләјди, жалә.
Ган сызан јараны тутдум әлимли, —
Санки чиярими көз үстә гојдум.

Көз јашым мәлһәмди јар јарасына,
Өлүб ајағыны көз үстә гојдум.

Даш дејил, инчидир, сәррафсанса ган,
Мәнимтәк өпүбдүр јар ајағындан.

МӘЧИД ЈЕКТАИ

Мәчид Јектаи 1914-чү илдә Иранын Шимиран адлы фусункар тәбиәтли бир дијарында анадан олмушдур.

О, Иранда шаир, алим вә ичтимаи хадим кими мәшһурдур. Мәчид Јектаи бир сыра елми-күтләви әсәрләрин, о чүмләдән «Иш вә һәјат», «Машын әсринин шаири», «Магнетизм вә онун нәтичәси», «Фарс-франсыз» вә «Франсыз-фарс» лүгәтләринин, «Халглар дастаны», «Һафиз диванынын шәрни», «Фәлсәфә вә әдәбијатда методолокија һағында», «Дост вә достлуг», «Сәрәб», «Сусмушларын шәһәри», «Бәшәр мәскәни» адлы китабларын мугәллифи вә бир чох әсәрин мүтәрчимидир.

О, 1968-чи илин јај ајларында ССРИ Елмләр Академијасынын дәвәтилә өлкәмизә кәлмиш, бир сыра гардаш республикаларын, һәмчинин Азәрбајҗанын һәјаты илә јахындан таныш олмушдур. Азәрбајҗанда оларкән даһи шаиримиз Низаминин мәғбәрәсини зијарәт етмиш вә «Низаминин мугәддәс түрбәсинә» адлы ше'рини о заман гәләмә алмышдыр.

НИЗАМИНИН МҮГЭДДЭС ТҮРБЭСИНӨ

Сөзүн, ше'рин аллаһы, адлы-санлы сөнөткар,
 Низаминин түрбәси өнүндә тутдум гәрар.
 Баш әјдим сәчдәсинә жалварышла, диләклә,
 Мәзарыны бағрыма басдым одлу үрәклә.
 Көрдүм јатыр Низами, јорғаныдыр күл-чичәк,
 Кәнчәнин торпағында кизләниб хәзинә тәк.
 Дедим: «Сән еј шөһрәти дилдә кәзән сөнәткар,
 Нәр сөзү инчи кими сапа дүзән сөнәткар.
 Јаратдын нечә көзәл, көнүлачан дастаны,
 Өзүн кими бир шаир, сөзүн кими сөз һаны?
 О һансы Искәндәрдир вәсф еләдин сән белә?
 Сәнәтинлә јетирдин бу мәгама, мәнзилә.
 Искәндәр һагда нијә тәрифә бәс әл атдын?
 Вәсфиндә инчи долу «Шәрәфнамә» јаратдын.
 Ахы, Искәндәр һара? Игбал, сәадәт һара?
 Зүлм етди, диван тутду о мәл'үн һәр дијарал
 О мисилсиз сөнәткар белә сөјләди бу дәм:
 «Камалла диггәт јетир, көр ки, нәләр демншәм.
 Үч Искәндәр тарихә, јер үзүнә бәллидир,
 Десәм дә, демәсәм дә, бу, өзүнә бәллидир.
 Онларын шан-шөһрәти дилдә әфсанә олубдур,
 «Шәрәфнамә» јазмаға јалныз бәһанә олубдур,
 Ону алгышламаышам, вәсф еләмишәм ки, мән, —
 Олубдур Искәндәрә шөһрәт верән, ад верән.
 Нәмин Искәндәрдир ки, салмышам бу дастана, —
 Ики әср устад олуб, дәрә вериб Хызыр она.
 Таптрынын гураһында бәһс ачылыбдыр ондан,
 Сөз, сөһбәт салыныбдыр ағлындан, камалындан.
 Вәсф етдим Искәндәрин шөһрәтини дүнјада
 О мәл'уну, алчағы әсла салмадым јада.
 Искәндәрин бујнузу сәнәтә јарашармы?
 Бу ады јашатмағын сөјлә, бир мә'насы вармы?
 Бир мәл'ун ки, дағыда, виран гоја дүнјаны,
 Елә рәзил инсана дүнјада аман һаны?
 Нәр сөзә рөвнәг вериб һикмәтләр јаратмышам,
 Бүтүн көзәлликләри дастаныма гатмышам.
 Пејғәмбәрликдән салдым нәр сөһбәти дүзү мән,
 «Шәрәфнамә»дә бундан ачмышам нәр сөзү мән!
 Сөһбәтини динләдим санки чанлы устадын,
 Нәр сөзү мә'на долу адлы-санлы устадын.
 Искәндәрдән сөз ачды, ешитдим өз сәсини
 Дојмаг билмәдән өпдүм мүгәддәс түрбәсини.

ХӘЛИЛУЛЛАҢ ХӘЛИЛИ

Хәлилуллаһ Хәлили 1903-чү илдә Кабилин Чаһанара адлы сәфалы бир кушәсиндә руһани аиләсиндә анадан олмушдур.

О, Әфғаныстанын көркәмли шаири, алими вә дөвләт кәдимидир.

«Һәрәт абидәләри» адлы 5 чилдлик монументал ели-тәдҗигат әсәри, «Хәзан јарнағлары», «Бәлхдән Көнјајадәк», «Нејнамә», «Бабур түрбәси», «Ше'рләр», «Диван», «Гәзнәвиләр сәлтәнәти», «Улдузлар», «Сәнаи Гәзнәви», «Говушан көнүлләр» вә бир сыра башга китаблары илә бөјүк шөһрәт гәзәнан шаирин ше'рләринин әкәсријјәти Иранда, Һиндистанда, Пакистанда, Италијада, Франсада, Тажикистанда вә с. өлкәләрдә тәрчүмә вә чап олунмушдур.

О, Совет Иттифагынын јахын достудур. Асија вә Африка халғлары нүмајәндәләринин Дашкәнд конфрансынын иштиракчысы олмуш, Рудакинин вә Фүзулинин јубиләјләриндә иштирак етмишдир.

АНАЛАРА ҒАДИЈА

Сорду Бајазиддән сағғалбли бир кәс:
«Һәр мәсләк әринә јолун мүғәддәс.
Шөһрәтин бир иди, нијә мин олду?
Сәадәт хәзнәси нәсибин олду».
Деди ки, анамын көз инчиләри,
Синәмә ахыбдыр илк күндән бәри.
Һәр дамла көз јашы бир дүрдәнәдир,
Хәзинә дејилдир, сөјлә бәс нәдир?
Башымы дизинә гојуб кечәләр,
Јуху көзләрини ојуб кечәләр.
Сәһәри јухусуз көзүлә ачыб,
Лајласы, нәғмәси, сөзүлә ачыб.
Ширин нағыллары ширинди балдан,
Ширинди лајласы ширин вүсалдан.
Бир ахшам һавалар гаралды јенә,
Һәр кәнди, шөһәри гар алды јенә.
Шахта дамарларда дондурду ганы,
Шиддәтли сазагдан дон вурду чаны.
Бирдән кечә јары ајылды анам,
Мәндән су истәјиб «бајылды» анам.
Мәнсә әсә-әсә тез чумдум суја,
Заваллы јенидән далды јухуја.
Башынын үстүнү кәсиб дајандым,
Су чамы әлимдә әсиб дајандым.
Шахтадан сујум да касада донду,
Әлләрим дә донду, каса да донду.
Дан јери шөфәгә бојанды бирдән,
Анам јухусундан ојанды бирдән.
Көрдү сөјүд кими әсир бәдәним,
Бәнизим гар кими ағарыб мәним.
Деди ки: «Јаңымы кәсмәјин нәдир?
Әлдә чам, титрәјиб әсмәјин нәдир?
Јерә гојмамысан бәс габы нијә?
Ғыјмысан өзүнә әзабы нијә?»

Дедим ки: ғыјмадым ојадам, ана!
Әлләрим донса да мән шадам, ана!
Сәнә су вермәмиш кәләрди јухум?
Ох олуб көзүмү дәләрди јухум.
Јатсам, санма чаным арам оларды,
Һалал сүдүн мәнә һарам оларды.
Гәлб һаны, ана тәк дуја үрәји?
Дөндү синәсиндә суја үрәји.
Гәлбиндә шимшәкләр чахды ананын,
Көз јашы јанаға ахды ананын.
Ананын көз јашы — инчи дәнизи,
Гучар бу дәрјада инчи дә бизи.

**ЗИЈА
ГАРИЗАДЭ**

Зија Гаризадэ 1921-чи илдэ Кабил шәһәриндэ аман олмушдур.

Кәчәи јашларындан јарадычылыға башлајан Зија орта вә али тәхсиллини Кабилдә алмышдыр.

О, бир мүддәт Әфғаныстанда нәшр едилән «Истисад» журналынын әмәкдашы, «Тарих Чәмијјәтинин» үзвү олмуш, Түркіјә мәтбуат Агентијиндә ишләмиш вә Кабилдә Мәтбуат мушавири вәзифәсиндә чалышмышдыр.

Зија Гаризадә дәридилли әфған поезијасынын ән көркәмли нүмәјәндәләриндәндир. «Түтәк чалан», «Өмрүн пайызы», «Һәдәф», «Јени шә'р», «Тәбиәтин дили» вә бир сәјра башға китаблары ону әфған охучуларына бир лирик шаир кими сөвдирмишдир.

НИСКИЛЛИ КҮЛ

Илк баһара, күлүстана һәсрәт Күл
Аһар суја јалварараг төкдү дил:
«Еј су, јолун күлүстана дүшәндә,
Мәндән баға, күл шахына салам де.
Салам сөјлә: тәр шүмшада, тәр күлә.
Һәр лаләјә, һәр сүсәнә, һәр күлә.
Төһфә апар көз јашымы онлара,
Шәбнәм елә «гаш-дашымы» онлара.
Нискиллијәм... Күлләр дүшүб хәтримә.
Әтир кәтир, әтир гатым әтримә.
Су сөјләди: «Јан, башына күл сәнин,
Гәдрини кеч билдин күлүн, күлшәнин.
Саламыны јетирәрәм чәмәнә,
Кери дөнмәк нәсибмидир де, мәнә?
Бу һикмәтдән хәбәрсизсән бәс нијә? —
Ахан су да һеч дөнәрми керијә?!

АҒ КӨЈӨРЧИН

Шәфәгдән ганадына
зәр дүзән көјәрчинләр!
Ағ јелкәнли гајыг төк
һеј үзән көјәрчинләр!
Тез гајыдын јерә сиз,
Гонун гүлләләрә сиз.
Кечиб кедир
кечәнин
зынғыровлу карваны,
Ојаныб
јола салын
Көч едән бу карваны.
Ганад кәриб,
кечәнин
синәсинә гонун сиз,
Зүлмәтин
јолларына
синә-синә гонун сиз.
Ачын
ганадларынызла

јолларыны сәһәрин
 Бу дүнјанын бојнуна
 долајын
 о бајаз
 голларыны сәһәрин
 Учущун
 аста-аста
 ејваныма, дамыма,
 Мүждәчи гасид кими
 јетирин мурадыма,
 истәјимә, камыма.
 Аг синәли,
 бәмбәјаз
 дурналар кими
 ишвә-наз сатын мәнә,
 назыныздан безмәрәм,
 демәрәм бу гәмзәнн,
 назы аз сатын мәнә.
 Кур ишыг чәләнки тәк
 сәпилин бир аилыға,
 парчаланмаг һөкмүнү
 сиз верин гаранлыға.
 Сәдәф ганадынызла
 нечә учмаг истәрәм,
 Күндоганда күнәши,
 нечә гучмаг истәрәм!
 Јох, јох,
 дөнәм ал күнәшә,
 һәр оба,
 һәр маһал күнәшә
 нур чешмәси дејибдир,
 Бу чешмәнин гәтрәси
 олмамаг ејибдир,
 Бу арзума јетишсәм,
 ах, нечә шад оларам,
 үзүб нур дәрјасында
 сизин кими гүссәдән
 мән до азад оларам.

НАДИР **НАДИРПУР**

*Надир Надирпур 1929-чу илдә Иранда анадан ол-
 чушдур.*

*Доггуз јашындан ше'р јазмаға башламыш Надирпур
 Иранда јаранан «јени ше'р» һәрәкатынын ән гүдрәтли
 шаирләриндәндир. Онун јарадычылығы јени фарс ше'ри-
 нин ән јүксәк инкишаф пилләләриндән бирини тәшкил
 едир.*

*Јарадычылығынын илк мәрһаләсиндә Гәрб поезијасы-
 нын тә'сирилә ше'рләр јазан шаир кет-кедә бәдиш сәнәт-
 карлығын сирләринә јүрәләнмиш, орижинал вә јенилик-
 чи сәнәткар кими бөјүк шөһрәт газанмышдыр. Онун
 «Чәм гызы», «Көзләр вә әлләр» вә «Үзүм ше'ри» адлы
 поетик ше'р мәчмүүләри јени фарс ше'ринин көркәмли
 наилијјәти кими гүјмәтләндирилir.*

АТА

(Догулмамгыч өлөн бир көрпөнийн нөгмөсө)

Бир күн сәни багрыма
басачам, ширин балам!
Мышылтына hej гулаг
асачам, ширин балам!
Бөлөжинә сәпәчәм
көз жашымы севинчдөн,
Гыгылтын ойнадачаг
көз-гашымы севинчдөн.
Фәрәһлә тәрпәдәчәм
бешијини кечәләр,
Лай-лай дејиб чәкәчәм
кешијини кечәләр.
Әлләрим охшайчаг,
кәзәчәк јанагында,
Көзүмүн гәтрәләри
әсәчәк јанагында:
көзү јашлы чөһрөни,
бахышы көрмәк үчүн,
Көзүндәки булуду,
јагышы көрмәк үчүн.
Күлдүрәчәм: күлүшүн
кәдәри боғсун дејә,
баһарын ал күнәши
үзүндә доғсун дејә.
Әлләринин ојуну
Бир тамаша көзүмдә,
Нур дамарлы голундан
Қаш гамаша көзүм дә.
Сүд гоҳусу дүдүгча
нечә дә хош олачам,
Алдығым бу нәш'әдән
бәлкә сәрхош олачам.
Күзүмүн ајнасында
нурланагач нурлу Ај,
Шө'лә сачан чыраг тәк
кур јанагач нурлу Ај.
Көзләриндә көрәчәм
фәләкләрин рәнкини,
Сүбһүн тавусундакы

ләләкләрин рәнкини,
Исидәчәк әлими—
исти очаг үрәјин,
Бир сәрчә синәситәк
учуначаг үрәјин.
Охшадыгча шадлыгдан
јанагач чаным мәним,
Бармагынын учунда
җошачаг ганым мәним.
Һәр нәвазиш — хумарлыг,
ишылты, дүјгү сәнә,
Мәст едиб лайла чалар —
мышылты, ујғу сәнә.

Кирпијинин көлкәси
Күл јанага дүшәчәк,
Ананын кур сачлары
сола-сага дүшәчәк.
Мәним кими дурачаг
кешијиндә анан да,
сәнә нағыл дејәчәк
бешијиндә анан да.
Гучагында овулар
Ән ширин дүјгү сәни,
Лайласындан мәст едәр
ән ширин ујғу сәни.
Күнләр өтүб ај олар,
ајлар дөнүб ил олар,
Ананын әзаблары
гәлбинә нискил олар.
Ајлар, илләр өтүшәр
сән јаша доланачан,
Ата дәрди билмәзсән
бир ата оланачан.

ҮЗҮМ ШЕ'РИ

Дејирсинниз
бал шәһдидир
Бу үзүмүн киләсиндән
даман ширә?

Нә ширәдир,
 нә дә балдыр,
 Көз жашыдыр
 һаман ширә.
 Ону ширә
 санан көсләр
 Нә авамдыр, нә нашыдыр!
 О, ихтияр
 бир бағбанын
 алын тәри, көз жашыдыр.
 Гоча бағбан
 јорғунудур—
 бағ јолунун
 Сүбһә гәдәр
 ағрысындан јатмајыбдыр
 әл-голунун
 һәр тәнәјә
 су вермәјә узаныбдыр
 нечә кәрә бели онун.
 Гатладыгы бармаглар тәк
 ики гатдыр бели онун.
 Көзләринин ишығыны
 бағышлајыб—
 ишыг сачан һәр киләјә.
 Үрәјинин ал ганыны
 һопдурубдур—
 һәр салхымда тәр киләјә.
 Дејирсиниз
 бал шәһидидир
 бу үзүмүн киләсиндән
 даман ширә?
 Нә ширәдир,
 нә дә балдыр, —
 Гызыл гандыр, —
 һаман ширә.
 Она гоча бир бағбанын
 үрәк ганы демәлисиз.
 Бу һикмәти
 дујмалысыз
 демәли, сиз,
 Бу һикмәти дуја-дуја
 һәр салхыма
 әл узадыб,

һәр киләни јемәлисиз.
 Сиз еј мәним
 һәр сөзүмүн,
 һәр ше'римин өз сәррафы,
 Јахшы билир сөз сәррафы
 Инчә-зәриф
 кәламларым —
 Киләләрин дүзүмүдүр.
 Шә'лә сачан
 ше'рләрим —
 парлаг, нурлу салхымларын
 ширә долу үзүмүдүр.
 Ону шәраб,
 ја да ки бал
 Санан, мәнчә, бир нашыдыр.
 һәр кәламым —
 үрәк ганы,
 һәр бир сөзүм — көз жашыдыр.
 Шәраб әтри кәләрми һеч
 Көз јашларым,
 үрәк ганым
 һопан сөздән?
 Сиз ше'римин нәш'әсиндән
 сәрхошсунуз,
 хумарсыныз.
 Әбәс јерә
 меј нәш'әси
 умарсыныз, —
 үрәјимдән
 һопан сөздән.
 Үрәјимин ал ганыдыр
 мәст еләјиб белә сизи.
 һәр сөзүмә,
 һәр ше'римә
 һопан ганым
 мәст едәчәк һалә сизи.
 һәр сөзүмү,
 кәламымы
 дәрдли көнлүј
 фәрјады бил!
 һәр ше'римин һәјәчаны
 тәлатүмлә
 нәш'ә нәһри,

гызыл гандан далгаланан
дәрјады, бил!
Бечә балы санмаг нәдир?
Һәр киләси — үрәк ганы
олан үзүм,
сан сөзүмү,
Бечә балы санмаг олмаз,
Сөз багбаны олан күндөв
салхымдакы
килә кими долдурбдур
гәлбимдәки ган сөзүмү.
Додагыңыз һәр киләжә,
дишләриниз һәр салхыма
асанлыгла тохунмасын,
Ше'рим асан охунмасын.
Заман-заман кәзәчәкдир
елдә ше'рим.
Ганда долу
пијаләдир
әлдә ше'рим.

ГӘЗӘБ МАҢНЫСЫ

Гоча дәмрчиләр... Әлләр чәкичли...
Күнәш гарсалајыр, — үзләри јаныр.
Зүлмәтин ше'ләли улдузлары тәк
Ингилаб ешгилә көзјәри јаныр.

Һәр чәкич гәзәблә енир зиндана,
Фәрјад ләрзә салыр сағыр кечәжә.
Ајдан шадлыг нуру јағыр кечәжә.

Илдырым шахыдыр көј аллаһлары,
Шимшәк гылынчлајыр сакит дүзләри.
Гисас аловуна бүрүјүр шәфәг,
Көләлик одундан јанан үзләри.

Дилсиз әсрләрин кини-гәзәби
Әсри гисасамы де, сәсләр инди?

Шәһидләр од салыб нечә үрәжә,
Од-алов пүскүрүр нәфәсләр инди.

Гонуб додагларә гәзәб маҗнысы,
Үрәкләр горхуја бүрүнүр даһа.
Бу ағыр кечәнин астанасында
Симасыз көлкәләр сүрүнүр даһа.

Шәфәгләр — алајдыр, күнәш — сәркәрдә,
Мүждәләр јајылыр ганлы сәһәрдән.
Гәзәб чынғылары јағыр көзләрдән,
Фәрјад баш көтүрүб гачыр шәһәрдән.

Бу зүлмәт кечәнин мәһшәр одунда
Өлүмүн һејкәли күл олур јердә,
Үфүгүн гәлбиндә јанан тонгалда
Кечәнин көлкәси түл олур јердә.

Көләлик зәнчири парчаланыбдыр, —
Күләк зәфәр маршы чалыр дүзләрдә.
Гоча дәмрчиләр... әлләр чәкичли...
Азадлыг күнәши күнүр көзләрдә.

ЖАЛӘ

Жалә 1922-чи илдә Ираның музей шәһәри Исфәһанда бир мүлкәдәр аиләсиндә анадан олуб.

Кәчә яшларындан коммунист һәрәкатына гошулан Жалә 1946-чы илдән ССРИ-дә сийәси мүнәчирдир.

О, 1952-чи илдә Азәрбајжан Дөвләт Университетинин филологија факултәсини битириб.

1938-чи илдән әдәби јарадычылыға башлајан шаирәнин индија гәдәр «Вәһши күлләр», «Төһфә», «Бир дәстә күл», «Аналар сүлһ истәјир», «Чанлы чај», «Көчәри гушлар», «Интизар», «Шәфәгләр», «Ше'рләр» вә с. поетик мәчмүүләри чап олуңмушдур.

КУНАҢСЫЗЫН КУНАҢЫ

(Шаир достум Шаһназа)

Бу, дөрд нәфәр гадын башга гадындар ки-
ми мүйәһ адлар дашыјырлар. Зинданда он-
лары «шорту», «оғру», «гәтил» вә «сийәси
мәһбүс» дөјә чагырылдылар. Онлары мән дә
һәмни адларыјла адландырдым.

Дар дахма... санма күнәш ишыг сача, нур сача,
Бармаглыгы дәмјрдән бапбалача бир бача.

Дөрд инсан ишкәнчәси...

Дөрд гадыны инләдир

Зүлмүн ағыр пәнчәси.

Бир кушәдә отуруб даш үстүндә бир көзәл,
Өзү вәһши бир күлдүр, күл јанағы бир хәзәл.

Бир күн

бир вәһши бахын

Кам үчүн сүзүб ону,

Бир вәһшинин әлләри

Әтир сачан күлләрин

бағындан үзүб ону.

Ијләјибдир дојунчаг,

еләјибдир ојунчаг.

өз камына чатыбдыр,

Хош әтриндән мәст олуб

Бир чиркаба атыбдыр.

«Позғун» сөзү ләкәдир

ајдан ары гадына.

Гара ләкә јахыбдыр

Мурдар әлләр адына.

Ағлајыб-сызылдајыр һачандыр һәр кечә о,

Өз сиррини таңрыја ачандыр һәр кечә о:

«Күнаһы» бағышлансын, дөңсүн «нәчиб» гадына,

Сон гојсун әзабына, аһына, фәрјадына.

Газамаг ағасы да,

Кешиклә дајанан да

Һәзз алыр

тәһгирләрдән

од тутуб о јананда

Чавандыр, фүсункардыр,

көләдир алчаглара.

Дүнја башына дардыр,

о һара, мәһбәс һара?

Атыбдыр һара бахты
 жазығы, гарабахты.
 Бәдинамлыг,
 чөрөк дәрди
 Бир мәһбуса дөндәрди.
 Зиндан,
 бәһтан,
 дејүлмәк,
 Оғрутәк төһгир олуб
 һагсыз јерә сөјүлмәк,
 нәсиби будур инди,
 гәзәбини кизләдир,
 һирсини удур инди...
 О күнчәки гадыны
 гәфәсдәки бир вәһши
 пишијә дөндәрибләр.
 Куја халга дүшмәндир, —
 Зиндана көндәрибләр.
 һачандыр ки, истәјир көксүнү јара гәлби.
 Бир дөвә ајагытәк олубдур јара гәлби.
 һачандыр ки, һәсрәтдир севдији әр үзүнә.
 Көилүнүн сирдашына, мунисә, һәмдәмә о.
 Анатәк биканәдир күлүшә, нәвазисә,
 Гајғыја, мәһәббәтә, севинчә, һәм гәмә о.
 һачандыр ки, унудубдур
 ана илк оғурлуғун
 бүтүн хәчаләтини,
 Пулду асан ејләјән
 һәр мүшкүлү, чәтини,
 Јеканә ничат јолу,
 шәфа бұјду оғлуна.
 Ана дөздү төһгирә,
 зопая, ишкәнчәјә,
 әзаба, мәһбуслуға.
 Сәдагәт, етибар,
 вәфа бұјду оғлуна.
 һачандыр ки, көрүнмүр гоша мөзар үстүндә
 Бели дәрәдән икигәт, ағлар һалында ана.
 Күнаһсыз өләндәри тапшырыбдыр торпаға.
 сүкутлара гәрг олан дағлар далында ана,
 һачандыр ки, әзабдан
 сусуб онун вичданы,
 Гәлби ода тутушуб,

алышдырыб өзүнү.
 һачандыр ки, биканәдир
 һәр шадлыға, һәр гәмә.
 Ағыр зиндан һәјәтына
 алышдырыб өзүнү.
 Аз көрмәјиб гатилл,
 аз көрмәјиб оғруну,
 һагсызлығын өнүндә
 һагсыз көрүб доғруну.
 Сијаси мәһбус олан
 бир гадын вар јанында,
 Нә динир, нә данышыр.
 Нифрәт гајнар ганында.
 Гатилләр, оғрулардыр
 инди сирдашы онун.
 нә јејибсә зинданда
 фырланыр башы онун...

Кечәнин чадукәри
 ајаг басды һараја,
 Гапгара бармағыны
 сохду көздә гараја.
 Гапы бајаг ачылды, «шорту» кетди һәррача,
 Ураји бу «севдадан» јаралыјды, јаралы.
 Далыб ширин јухуја, мәстан тәк хорулдады,
 Оғрулар аләминдән аралыјды, аралы.

Ихтијар «гатил» гадын
 јухуја дала билмир,
 Хиффәтдән, тәлашындан
 нәфәс дә ала билмир,
 Сијаси мәһбус ки вар,
 чох мөһрибан инсанды,
 Гарынын тәлашындан
 ураји ода јанды:
 «Нә олуб ки, бу кечә
 јуху кетмир көзүнә?»
 Елә бил су чиләди
 јанан гәлбин көзүнә
 Јухусуз, дәрди гадын
 нә кәлмиши башына
 Данышды чәкинмәдән
 газамат сирдашына:

«Күнләрнн бир күнүндә
 Көйләрдән одлу күн дә
 јери ода јахырды.
 Зәмидәјдик оғлумла
 тәр күрәкдән ахырды.
 Ајаг јалын, баш ачыг
 Ики тифил бу ара,
 чумду дәнли сүнбүлә, —
 кәһраба бугдалара —
 јерин болду сүнбүлдү,
 Онлар јолду сүнбүлдү!
 Тахылы овучдача
 Тезчә овуб једиләр,
 ачлығы унутмагчын
 гәми говуб једиләр...
 Мүлкәдар кеф-дамагла
 гаҗыдырды шикардан,
 Ушаглары көрәндә
 бәбәкләри сачды ган.
 Нә ки кәлди ағзына
 онлары дејән көрдүк,
 ушаглары јенә дә
 дән овуб јејән көрдүк.
 Санма гачды ушаглар,
 Чүнки ачды ушаглар.
 Гәфилдән сәс ешитдик,
 Күлләни сүзән көрдүк, —
 Ики кичик ајагы
 јердән үзән көрдүк.
 Дәрја кими зәмидә
 ики сүнбүл дәрилди,
 Бир чылыз көрпә дә
 торпаг үстә сәрилди.
 Јашыл әмәнкәмәнчи
 гызыл гана бојанды,
 Оғлумун үрәјиндә
 нифрәт-гәзәб ојанды.
 Зүлмүн оду баламы
 Санки ода галады,
 Әлиндә бел чумараг
 Гатили јахалады...

Мүлкәдарын башыны
 беллә бөлдү, нә бөлдү!
 Гатил дүшүб торпага
 дәрһал өлдү, нә өлдү!
 Жандарм селә дөнүб
 ахды гәза јеринә,
 Бизи тутду сорғуја,
 чәкди чәза јеринә.

Јандыг өлән көрпәјә, —
 јаса батды кәндимиз,
 Залымын һарајына
 санма чатды кәндимиз.
 Күнаһ јохду баламда,
 јердә галмаз һаһаг ган,
 Бир кәндин гисасыны
 алмышды оғлум ондан.
 Мәһкәмәдә сөјләдим:
 «Гатилик ана-бала,
 күнаһкарыг, күнаһкар».
 Бансди гана бала, —
 сөзүмү етди инкар.
 Гыјмады гатил олуб
 батым һаһаг гана мән,
 Балам кими салыным
 гаранлыг зиндана мән.
 Оғул дагы көрәрәк
 сачыны јолан ана
 гәзәбиндән чөһрәси
 саралыб солан ана
 деди: «Күчсүз дејилик.
 бијин вар күчүмүз дә,
 Гатили өлдүрмүшүк,
 чанијик үчүмүз дә».

Гочаман бир киши дә
һарај салды јериндән:
«Гатилдән ғисас алан
бир чани дә мәнәм, мән».
һамы верди сәс-сәсә,
билдирди тәләшыны:
«Көзү ғанлы гатилин
биз әзмишик башыны».
Ғази чыхды өзүндән,
һәддән ашды һиддәти,
Зәнк чалды,
сәнкимәди
чахнашманын шиддәти.
Кәрилди әсәбләри,
Ғази дурду,
отурду,
тәләтүмлү издиһам
она санки од вурду.
Өлүм һөкмү дәјишди
издиһам олду арам,
Өлүмдән јахасыны
гуртарды чијәрпарам.
Танры өзү шаһиддир
дүшдүјүмүз бу һала,
О күндән мәнһүм олдуғ,
мәнһүсуг ана-һала.

Доггуз илдир һағсызлығ
һағгы әлдән алыбдыр,
Азадлыға чыхмаға
бир илимиз ғалыбдыр.
Өлмәсәк көрәчәјик,
көрәчәјик о күнү,
Башланачағ обанын
шадлығы, тој-дүјүнү.

Оғлум инди бөјүјүб
Истәрәм бөјуну көрүм,
Чатыб бәјлик јашына,
Каш ки, тојуну көрүм.
Будур бала одуна
јанан кәсин күнаһы,
Сиррини бу күнәдәк
данан кәсин күнаһы.
О сијаси мәнһүсун
үрәји ған ичиндә
Долду севинч нурујла
Зүлмәт зиндан ичиндә
Дәрин фикрә далды о,
нәләр кечди ғәлбиндән?
Бала кәзән аһулар
мәләр кечди ғәлбиндән.
Деди паслы зәнчири
атар голумуз бизим,
Ал күнәшә доғрудур
һәјат јолумуз бизим.
Ана,
сәни күнаһкар
сананлара ар олсун,
Күнаһсызын «күнаһы»
гој әбәди вар олсун!

ФУРУҒ ФƏРРУХЗАД

Фуруғ Фəррухзад 1934-чү илдə Тəһранда дүнјаја кəл-
мишидир.

Мə'налы өмрүнүн жалғыз 8 илинə жазыб-јаратмағ сə-
дəти нəсиб олан сənəткар аз мүддəт əрзиндə јени эдəби
мəктəб јарадан гадын шайрə кими мұасирлəрини һейран
ғоймұшдир.

«Дсир», «Дивар», «Усјан» вə «Јенидэн доғулма» ад-
лы ше'р китаблары өз мұəллифинин ичтимаи эдəлəтсиз-
лијə, фанатизмə гаршы барышмаз, үсјанкар руһлу, гадын
азадлығынын аловлу тəрəннүмчүсү, еһтираслы сənəткар
кими мұасир фарс поезијасыны лəјəгəтлə тəмсил етдији-
нə парлаг субутдир.

Ф. Фəррухзад 1967-чи ил феврал ајынын 13-дə авто-
мобил гəзасына уғрајараг һəлак олмушдир.

БАЧЫМА

Бачым, галх ајаға, азад ол даһа,
Сусма, тапдатма вичданыны сən.
Галх, сəздəтннə ахтар јол даһа,
Чəллəд кишилəрин ич ганыны сən.

* * *

Сən өз һүгугуну кəзлəринə сох, —
Аслан һүнəрини данан кəслəрин.
Варына, пулуна дикмə кəзүнү, —
Сəни ев дустағы санан кəслəрин.

* * *

Сəјлə, һачаначан шəһвəт əсир, —
Ишрəт јатағына салачаг сəни?!
Сəјлə, һачаначан бир кəниз кими
Ағалар сатачаг, алачаг сəни?!

* * *

Сəјлə, һачаначан сən чөрək үчүн,
Сигə олачагсан кафтар һачыја?!
Үстүнə күнүлэр алан гурумсаг
Мүмкүнмү һалына јана, ачыја?!

* * *

Нифрəтə, гəзəбə чеврилсин сəсин,
Ујма инилтијə, фəрјада даһа.
Бүллур голларындан зəнчирлəри ат,
Кəмини јелкən ачсын дəрјада даһа.

* * *

Учур тəмəлиндон зүлмүн евини,
Дөнмəсин ситəмдэн гана урəјин.
Дəјиш ганунлары, азадлыг газан,
Ғой азад дəјүнсүн ана урəјин.

СƏНƏ ЖАЗЫРАМ БУ ШЕ'РИ

Мən сənə жазырам бу ше'ри, сənə,
Ғызмар јəј күнүндə, күнəш батанда.
Талесиз өмрүмүн јары јолунда
Сонсуз əзабларым сона чатанда.

Сонунчу лајламдыр, сон төрөнөмдир,
Бешијин башында охујурам мән.
Канчлик сәмасынын көпкөшанына
Бир улдуз чөлөнки тохујурам мән.

Сәрсәри көлкәмә јахын дүшмәсин,
Гој узаг долансын көлкән дә сәнин.
Танры шаһид олуб көрүшүмүзә,
Доғманы јад едән өлкөндө сәнин.

Бир зүлмәт отағын астанасында,
Гашларым фикирдән каман гапыда.
Сојумуш, инчәлмиш бармагларымы
Үмидим кәздирир һаман гапыда.

Данлаг јарасындан шан-шанды синәм,
Дөздүм тәһсинә јадын дүнјада.
Истадим һәјатда өз сәсим олсун,
Әфсус ки, гадындым гадын, дүнјада.

Охусан, көрәрсән нечә сөкүлүб
Сөз үстә көпүмүн сарајы мәним.
Заманын зүлмүнә үсјән сәсидир
Гәлбимин фәрјады, һарајы мәним.

Бурда көрән кимдир нурлу улдузу,
Мәләјин һүсүнү дананды һамы.
Бурда мәрјәмкүлү ачан гөнчәни
Бир сәһра тиканы сананды һамы.

Бурда кәсиб јолу, бәнди-бәрәни
Бөһтан, ријакарлыг, јалан дивләри.
Доғрамыр шимшәкләр — одлу гылынчлар
Күнәши тилсимә салан дивләри.

Јенә булуд кими долум-бошалым, —
Көзүмдә шәбнәмләр көзә көрүнсүн.

Јыртдым һичаблары бир гадын кими, —
Мүгәддәс Мәрјәмләр көзә көрүнсүн.

Исмәт саһилиндән узаглашмышам,
Нәғмәләр туфана дөнүб синәмдә.
Зинданда чырпынан әсирәм, әсир,
Гәзәбим алышыб, сөнүб синәмдә.

Бир зүлмәт отағын астанасында
Гашларым фикирдән каман гапыда.
Сојумуш, инчәлмиш бармагларымы.
Үмидим кәздирир һаман гапыда.

Заһидләр араја алыблар мәни,
Көзүмү дүнјаја ачандан бәри.
Елимиз, обамыз, ај ширин балам,
Шејтан јувасыдыр һачандан бәри.

Бир күн гәмли-гәмли охујан заман,
Демә јазыб һансы јазыг бу ше'ри.
Ше'римдә дујарсан ана гәлбими,
Дејәрсән: өз анам јазыб бу ше'ри.

ҮБЕЈД РЭЧӘБ

Үбејд Рәчәб 1932-чи илдә Тачикистанын Никнат ғыш-
лагында бир кандли аиләсиндә дүнјаја кәлмишдир.

О, 1954-чу илдә Дүшәнбәдә Т. Г. Шевченко адына
Дөвләт Педагожи Институтунун Дил вә Әдәбијат факул-
тәсини битирмишдир.

1951-чи илдән тачик мәтбуатында өз ше'рләрилә чы-
хыш едән шаирин индијә гәдәр «Парлаг арзулар», «Нә-
нәнин нағыллары», «Севимли һәмсөһбәтим», «Јуз бир
ләчәк», «Чыгыр», «Илһам», «Күнорта», «Шади ја һади»,
«Мәним дутарым» вә б. китаблары чап олунмушдур.

Әсәрләри гардаш халғарын дилинә тәрчүмә олунан
Үбејд Рәчәб Совет әдәбијатынын көркәмли нумәјәндәлә-
риндән А. Барто, С. Маршак, Д. Бедни, Зүлфија, Е. Ча-
ренс, А. Малышко, Ј. Јаковлев вә б. бир сыра әсәрләрини
тачик дилинә чевирмишдир.

О, Тачикистан јазычылар Иттифагынын органы «Сә-
даи Шәрг» журналынын баш редакторудур.

ТОРПАГА ПӘРӘСТИШ ЕДИРӘМ

Сән дедин: торпагла нә ишим мәним,
Чох да јер үстәдир кәзишим мәним,
Архам бағлыса да торпага, јерә,
Хәјалым һәмдәмдир уча көјләрә...
Наһагсан,

Наһагсан, әзизим буна.

Биһудә јанмысан һәвәс одуна.

Инсанам —

Торпага һавадарам мән

Садигәм —

Торпага вәфадарам мән

Әлим јапышса да әлиндән Ајын,
Мәни бу торпагдан ајры санмајын.

Чүнки көнүл вериб ону севмишәм,

Онун сәчдәсинә еимәкдир пешәм

Торпағын доланнам, дөинәм башына,
Өпәр, — үз сүртәрәм чынгыл дашына.

Елә бир торпаг ки, чох мейрибандыр,

Мәнә гол-ганаддыр, табү тавандыр.

Санки бир күнәшдир бүтүн дүнјаја,

Һәјат бәхш едәндир јерә, сәмаја.

Варлығым — өнүндә зәррә гәдәрдир.

Бә'зән һәдәр дејил, бә'зән һәдәрдир.

Елә бир торпаг ки, күчү, вүтары,

Мәни учурмушдур күнәшә сары:

Торпагдан чатдырам мин салам көјә,

Јерин нәғмәсилә сәс салам көјә...

Хәјалым учса да сонсуз көјләрә,

Фикрим, мәнәһбәтим бағлыдыр јерә.

Сән дедин: торпагла нә ишим мәним,

Чох да јер үстәдир кәзишим мәним.

Архам бағлыса да торпага-јерә,

Хәјалым һәмдәмдир уча көјләрә.

Наһагсан,

Наһагсан, әзизим буна.

Һағлыдыр тәнәләр етсә ким, буна

Торпагдыр —

Пәрваза кәтирән мәни,

Е'часкар камала јетирән мәни

Торпағы — анамы гәлбән севмишәм.

Онун сәчдәсиндә дурмагдыр пешәм.

ƏBDÜCƏBBAR ГЭҲАРИ

Əbdülcəbbar Gəhəri 1924-cü ildə Tacikistanın көзəl təbiətli Kani Бадам шəһəриндə анадан олмушдур.

*О, индијə гəдəр чап етдирдији «Талејин нəғмəsi», «Ба-
һар күлү», «Достлуғ тəрəнэлəри», «Өлүм кечəsi», «Ган-
да битən күллəр», «Илһам» вə с. китаблары илə тачик
охучуларынын рəғбəтини газанмышдыр. Онун бир сыра
əсəрлəри рус, өзбək вə Азəрбајчан диллəринə тəрчүмə
едилмишдир. Ə. Гəһəri жалғыз Иттифак охучуларына
таныш дејилдир, онун бир сыра ше'рлəри харици диллəрə
дə тəрчүмə олунмушдур.*

КҮЛ ВƏ КҮЛСАТАН

Күл — ијлэмək үчүн, көрмək үчүндүр,
Санма јолмағ үчүн, дəрмək үчүндүр.
(Ел сөзү)

Сүбһүн мəчлисинə тəлəсир күнəш,
Күл-лалə сажрышан илк баһар чағы...
Шəбнəмлə јујунуб, көзəллəшиб күл, —
Əтринə гəрг едиб бағчаны, бағы.

Сəһəр ачыланды кəлди күлсатан,
Ачылмыш əтирли күллəрə бахды.
Гајчыны вурдугча күлə, јарпаға,
Күлүн көз јашлары торпағы јахды.

Сатмаға апарды күлү базара,
Күлүн рəнки гачды, јолдача солду.
Дəстə тутан əли бојанды гана,
Һəр тикан бир чəрраһ нештəри олду.

Əлдən əлə кечди, солду, саралды,
Тапдағ олмағ үчүн јерə атылды,
Инсан тамаһына гурбан олду күл,
Əклил тək, чəлəнк тək пула сатылды.

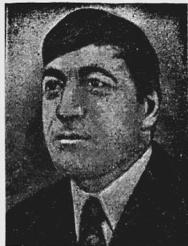
Күлүш өјрəтмишди күлүмсəр күнəш,
Солду, нəшəм олду үстүндə јарпағ.
Зəриф вүчүдуна дан шəфəгиндən
Бир көјнək тикмишди бу ана торпағ.

Сəрт күлək истəди һавадар дура,
Ајағлар алтына атылан күлə.
Шимшək налə чəkди, булуд ағлады,
Гара торпағлара гатылан күлə.

Хəзри көтүрəрək о нəшəм күлү,
Апарыб кизлəди əмин јердəчə.
Инсафла, мүрвəтлə, сонсуз шəфғəтлə,
Торпаға тапшырды һəмин јердəчə.

Ҳејиф о кӯла ки, сәһәр чағида
Дунјанын бағида хош әтир сачды,
Әфсус ки, кӯлсатан әлине дүшдү,
Гөнчә додағины ачды, нә ачды.

Әбәс ачылмады гөнчә додағы,
Севән ашигләрә нә деди көрәк:
«Шири өмүр ани олса да әкәр,
Севнб-севиләрәк јашамаг көрәк».

ЛАЈИГ ШИРӘЛИ

Лајиг Ширәли 1941-чи илдә Тачикистан ССР Ленин-
абад вилајәтинин Мәзари Шәриф кәндиндә анадан ол-
мушдур.

О, 1961-чи илдә Дүшәнбәдә Т. Г. Шевченко адына
Дәвләт Педагожи Институтуну битирмишдир.

1960-чы илдән јарадычылыға башлајан шаирин ин-
дијә гәдәр «Чаван пәһрә», «Илһам», «Сағлыг», «Саһил»,
«Бир овуч Вәтән торпағы», «Үрәк јангысы», «Дан тәбәс-
сүмү» вә с. китаблары чап олунмушдур.

Лајигин тәрчумәчилик фәалијјәти дә диғгәтәлајиг-
дир. А. Пушкин, Һ. Һејне, У. Уитлин, Е. Межалајтис,
С. Јесенин, Г. Гулијев, М. Светлов, Р. Һәмзатов, Ј. Јев-
тушенко вә б. сәнәткарларын әсәрләрини тачик дилинә
мүвәффәқијлә тәрчумә етмишдир.

ЧАЈЫН НӨГМЭСИ

Хэяла далајдым чај саһилиндэ,
Өтөн күнләримдөн хэбәр вармыдыр?
Су үстө чинләнөн гырчын ләпәләр
Алныма дүзүлән гырышлармыдыр?

О чајдан шаирлик өјрәнәјдим мән,
Ән кәзәл шө'рдир суларын сәси.
Савадсыз олса да, дилсиз олса да,
Шириндир, дузлудур һәр әфсанәси.

Дағ нәһри өјрәләр — дөлиганлылык,
Нәш'әли чошгунлуг, вугар, шылтаглык.
Гопур синәсиндән өлмәз шө'рләр,
Нә ловғалыг билир, нә дө жалтаглык.

Чошгун ләпәләр тәк өпүм саһили,
О да шаир кими сусмаг билмәјир.
Динләјим сулардан јүксәлән сәси:
«Гәм јемә, бу дүнја сонсуздур» — дејир.

Батыр гызыл күнәш јенә, а достлар,
Чајын саһилиндә хәяла далым.
Башымдан кечәни дејим сулара,
Өтүшән күнүмү гој јола салым.

О чај баш көтүрүб кедир арамсыз,
Ајағы билмәјир јорулмаг нәдир.
Гәм, севинч саһили арасындадыр,
Даим бу нөгмә дө өз дилиндәдир:

Гәм, севинч бәнзәјир ики саһилә,
Мән чајам, һәмишә кәрәк ахам мән.
Ики саһил јохса, мән нечә чајам?
Ики саһил јохса, демәк, јохам мән.

РУБАИЛӘР

Чыраг сөнәрсә дә тез јанар о да,
Бир шөј сынарса да чаланар о да.
Јанар өмрү боју инсан өвләды,
Өлөндән сонра да галанар ода.

Өзүнсән севкилим, күлүм дө мәним,
Үлфәтин, назындыр дилимдә мәним.
Мән сәнин ешгинлә елә јанарам,
Оддан исти олар күлүм дө мәним.

Өмүрләр јајындан сүзән ох олду,
Дүнјадан ад-сансыз кечән чох олду.
Улдуз кәзән кәсләр шамсыз сөндүләр,
Таңры ахтаранын өзү јох олду.

Јурдумуз дағлыгдыр јетирсән нәзәр,
Тачлы зирвәләрдә күнәш тач бәзәр.
Дәнизсиз олса да бизим өлкәмиз,
Гәлбимиз саһилсиз үммана бәнзәр.

Бир кәрә көрмәзсән ашыб-даша о,
Нә гәлбә күвәнәр, нә дө баша о.
Нә селә гошулар, нә дө далғаја
Бәнзәр саһилдәки дилсиз даша о.

БӘБРАМ ФИРУЗ

Бəһрам Фируз 1939-чу илдə Сəмəргəнд вилəјəтинин Бүзүргəтə кəндиндə мұғаллим қилəсиндə анадан олмұш-дур.

1962-чи илдə С. М. Киров адына Ленинабад Дəвлəт Педагожи институтунун тарих-филологиə фəкултəсини битирəн Фируз ики ил хəмин институтун тачик əдəбијəтə кафедрасында ишлəдикдэн сонра Душəнбəјə кəлэрək журналист кими фəалијəт кəстəрмиш, «Сəдəји Шəрг» журналынын ше'р шө'бəсинин мұдирин олмұшдур.

1960-чы илдэн тачик мəтбуатында чыхыш едэн кэнч шаир «Ајлы кечэлəрин сирри» (1967) вə «Гатар» ады ики поетик мəчмүдəнин мұғалифидир. Онын бир сыра ше'р-лэри рус, өзбək, молдав, латыш вə ермəни диллэринə тəр-чүмə олунмұшдур. Фируз А. Блокун, Назим Хикмəтин вə бир сыра гардаш республика шаирлэринин əсəрлэрини тачик дилинə тəрчүмə етмишдир. Шаирлик вə мұтəрчим-ликлэ јанашы о, гəлэмини нəср сəһəсиндə дə сынајараг бир сыра марағлы некајэлэр јазмышдыр.

СЕВКИ МƏКТУБЛАРЫНЫ ЈАНДЫРМА

Бир вахт мəктуб дејил, үрəkди онлар, —
Кизличə охујуб күлэрдин, кəзэл.
Кечэлэр башынын алтына гојуб,
Үстүнə кəз јашы чилэрдин, кəзэл.

Јандырма илк ешгин мəктубларыны,
Јандырма, сызларсан пешиман кими.
Сахла дəфтəриндə, сахла онлары,
Солуб, нəшəм олмуш бир рејхан кими.

Нијə јандырысан јар намəснин?
Јандырма од салар нискил чанына.
Гушлар тəрк етсə дə өз јувасыны,
Гајыдар јенə дə ашијанына.

Севкијə-вəфəјə сирдашдыр онлар,
Јандырма кунəһсыз мəктублары сən.
Сənə елə мəктуб јазан тапылмаз,
Неч заман тапмазсан мən тək јары сən.

**МӨСТАН
ШИРӘЛИ**

Мөстан Ширәли 1935-чи илдә Тачикистан ССР Ленин-абад вилайәтинин Пәнчкәнд районундакы Зири һисар кәндиндә колхозчу аиләсиндә анадан олмушдур.

50-чи илләрдә әдәбијат аләминә кәлән шаир, 1959-чу илдә В. И. Ленин адына Тачикистан Дөвләт Университетинин филологија факултәсини битирмишдир.

Мөстан «Зәрәфишанин далғалары» (1964), «Илһам» (1969), «Судақы көкләр» (1970), «Улдузлар» (1972) вә «Тәшнәлик» (1975) кими мәчмүүләрин мүәллифидир.

Шаир драматургија да хусуси диггәт јетирәрәк «Зал вә Рудабә» вә «Зибунниса» ады пјесләр гәләмә алмышдыр.

Мүхтәлиф илләрдә онун тәрчүмә китаблары — В. Сосјуранын «Гызыл гыш» (1962), Р. Һәмзәтовун «Аул маһнысы» (1963), А. Кешоковун «Јашајыш» (1968), Д. Кугултиновун «Сөзүн јаранмасы» (1970) вә Ш. Петефинин «Авам Ишток» (1972) чап олунмушдур. Бундан әлавә о, А. С. Пушкинин «Адахлы» вә И. В. Һотенин «Фауст» поемаларыны тачик дилинә чевириб вә ана дилинә тачик охучуларына тәгдим етмишдир. Мөстанын ејни заманда совет шаирләриндән Е. Межеләјтис, Ј. Јевтушенко, Б. Слутски, С. Орлов вә б. поетик тәрчүмәләри вардыр.

М. Ширәлинин бир сыра шеърләри азербайҗан, газар, өзбәк, ермәни, ыргыз, естон вә латыш дилләринә тәрчүмә едилмишдир.

АНА ВӘ КӨРПӘ

Бешикдә әлине күвәнди көрпә,
Сонра әсә-әсә галхды ајаға.
Јапышды бешикдән тотуг әлләри,
Титрәк ајағлары дөндү дајаға.

Ачды додағында һәмәс гөнчәси,
Тәзә пәрвазланан гушдү үрәји.
Дирчәлимиш һалында әл-гол атдыгча,
Евин фәзасында учдү үрәји.

Елә бил илк дәфә кәлди ағына, —
«Ајаға дурмагда кеф-дамаг вардыр.
Нә гәдәр шириндир дирчәлиб дурмаг,
Кәзмәкдә ифтихар, јашамаг вардыр».

Јеримәк истәди белә хәјалла,
Бирдән дәјди јерә, топдү елә бил.
Гышгырыг гопарыб зар-зар ағлады,
Бу дәм ана гәлби гопдү елә бил.

Ајаға галдырды оғлуну ана,
— Кәл-кәл, гузум, — дејиб гапыны кәсди.
Јериш өјрәтмәјин илк имтаһаны,
Ана үрәјинин сапыны кәсди.

Јеримәк өјрәтди өз баласына,
Көрпә адахлады фәрш үзәриндә.
Јувада өјрәнәр учмағы гартал,
Сонра ганад чалар әрш үзәриндә.

Көзүн ајдын олсун, өвлад анасы,
Оғлун кәзир, гәлбин сыхылмасын гој.
Она уғур дилә, хејир-дуа вер,
Һәјат јолларына јыхылмасын гој.

**БАБА
НАЧЫ**

Баба Начы 1928-чи илдэ Тачикистан ССР Ејни районунун Пахут кэндиндэ, кэндчи аилэсиндэ доғулмушдур.

1949-чу илдэ тачик мэтбуатында чыхыш едэн Баба 1951-чи илдэ Т. Г. Шевченко адына Дүшәнбэ Дөвлэт Педагожи институтунун филологија факултэсини битирмишдир.

«Баһар нэсими» (1956), «Вэтэнин алгышы» (1958), «Ејнэкли кечи» (1961), «Ешгдэ етираф» (1962), «Чичэк-лэнэн тала» (1965), «Көзэтчи пишик» (1971) вэ «Күнэш чичэји» (1975) адлы ше'р ытабларынын муэллифи кими таныныр.

Б. Начы бир очеркист вэ драматург кими дэ чидди фэалијэт көстэрир.

Бир сыра ше'рлэри украиня, белорус, өзбэк, газых, латыш, күрчү вэ түркмэн диллэринэ тэрчүмэ олунмуш Б. Начынын Н. Некрасов, С. Тесенин, Абай, Л. Украинка, А. Сурков, Г. Абашидзе, М. Исаковски, С. Михалков, Зулфијя вэ башга сэнэткарларын ше'рлерини тачик охучуларына танытмаг ишиндэ бир мүтэрчим кими дэ хусуси фэалијэти вардыр.

СЕВЭРЭМ СЭНИ

Нечэ ки, мөвчуддур јерлэ асиман
Нечэ ки, өлкөлөр инсана мөкан.
Нечэ ки, үмманын шылтаг сулары
Курлајар, чалханар, гопарар туфан, —
Севэрэм сэни.

Нечэ ки, һафизин, Синанын сөзү,
Салар үрөклэрэ алову, көзү,
Нечэ ки, арзунун, бахтын кэмиси
Саһилсиз үммана баш алар өзү, —
Севэрэм сэни.

Нечэ ки, еллэрдэ вардыр тој-нишан,
Улдуз бешијидир — нурлу кәһкәшан,
Нечэ ки, чәмәзар чанланар судан,
Көјә сүтун санар Памири чаһан, —
Севэрэм сэни.

Нечэ ки, ал күнэш дүнја тачыдыр,
Нечэ ки, бу Начы — өлмәз Начыдыр,
Нечэ ки, севән дэ, севилән дэ вар,
Табәссүм шириндир, фәрјад ачыдыр,
Севэрэм сэни.

СЭИДЭЛИ
МЭ'МУР

Сəидəли Мə'мур 1944-чү илдə Тачикистан ССР Ленинабад вилајəтинин Лекəбағ кəндиндə бир колхозчү аилəсиндə дунјаја кəлмишдир.

О, 1966-чы илдə В. И. Ленин адына Тачикистан Дөвлəт Университетинин филологија факултəсини битирмишдир. Кəнч шаир кими 1961-чи илдэн Тачикистан мəтбуат органларында чыхыш едэн Мə'мурун индијəдəк «Арзу гајыгы» (1967), «Анд» (1972) вə «Јашыллар» ады ше'р мəчмүэлəри чап олуимушдур.

Шаирин бир сыра ше'рлəри рус, белорус, өзбək, түркмən, ыргыз, ермəни вə чех диллəринə тəрчүмə едилмишдир.

С. Мə'мур ејни заманда болгар, монгол, алман, чех вə гардаш республикаларын ајры-ајры шаирлəринин ше'рлəринин тачик дилинə тəрчүмə олунмасында сəмэрəли фəалијəт кəстəрэн бир мүтəрчимдир.

ЈАЛГЫЗ АҒАЧ

Лидисе кəндиндə Икинчи Дунја мү'хəрибəсинин фəлəкəтлəри нəтичəсиндə јалғыз бирчə ағач гəлмишдыр.

Сən еј барсыз, гол-будагсыз, јарпагсыз ағач,
Накам галан јетим кəрпə, јенилмəз чаван,
Анасыны гəм атəши јахыб-јандыран,
Дунјакəрмүш гоча киши — күчсүз натəван.
Бир заманлар тəрəвəтли, бар-бəхəрлијдин,
Будагларын бардан башын əјəрди онда!
Намы сəнин кəзəл-гəшəнк мейвəлəринə
Шириликдə Незвал¹ ше'ри дəјəрди онда.
Јакин бирдэн хəрбин мүднiш аловларындан
Јанды јəздə јарпағын да, будагларын да.
Дөндү ана бəтиндэкi өлмүш кəрпəжə, —
Тумурчуглар ачылмады будагларында.
Бахма, дүшмөн күллəсіндэн алмысан јара, —
Гол-будагсыз, бəхəрсизсən, белə јанмысан.
Сən өлүмүн гаршысында сынмаз вугарла
Догма кəндин эһли кими мəрд дајанмысан...
Ајлар өтүб, иллəр кечиб о вахтдан бəри,
Илк баһарла чана кəлиб хəр чансыз ағач.
Јарпаға да, нубара да, хəсрəтсən хələ,
Еј инлəјөн, үрјан галан, бағбансыз ағач!
Хəрбин шəһид олмуш икид оғулларына
Шаһидмисən, шаһидлијə һагтын вар кими?
Һејкəл тəки учалмысан кəндин гəлбиндə,
Ја гəлмысан шəһидлəрдэн јадикар кими?
Ел истəди баһар олсун, күлсүн күлшəнлəр,
Күл-чичəклəр ғызыл гандан дојду бу јəрдə.
Инсан оғлу аздагыға говушсун, — дəјə
Киши-гадын өз чаныны дојду бу јəрдə.
Еллəр чыхды илк баһара чан баһасына,
Хəзансыздыр ағачларын чичəклə бəры.
Јазын илығ нəфəсилə чана кəл даһа,
Шəһидлəрин хəтиринə чичəклə, бəры!

¹ Витезслав Незвал — Чехословакијанын халг шаири.

СҒЛИМШАҒ ҒАЛИМШАҒ

С. Ғалимшағ 1936-чы илдә Дағлығ Бәдәхшан Мухтар республикасынын Ривак кәндиндә бир кәндли аиләсиндә дунјаға көз ачмышдыр.

1956-чы илдән Тачикистан ССР гәзет вә журналларында өз ше'рләри, һекајә вә очеркләри илә чыхыш едән Ғалимшағ 1960-чы илдә В. И. Ленин адына Тачикистан Дөвләт Университетинин тарих-филолокија факултәсини битирмишдыр.

Онын тарихи-ингилаби мөвзуда гәләмә алдығы «Ингилаб кәмиси» вә чәсур тәјјарәчи тачик ғызы Ајкул һағында «Ленинин имзасы» адлы поемалары шаирә шөһрәт газандырмышдыр. «Зирвәләрә кедән јол» (1965) адлы китабын муәллифи кими танынан С. Ғалимшағнын бә'зи ше'рләри укрәјна, өзбәк вә ермәни дилләринә тәрчүмә олунмушдыр.

Тачик охучулары Р. Тагорун, П. Неруданын, В. Луговскојун вә Ј. Рајнисин бир сыра ше'рләри илә онун тәрчүмәләри васитәси илә јахындан таныш ола билмишдыр.

АНА

Халча үзәриндә гајғысыз көрпә
Узатды әлини анаја сары.
«Мәни ал гүчүна», — дејирди санки,
Шириң күлүшләри, шән бахышлары.

Ајаға дурмаға чан атырды о,
Күл кими зәрифди, күчсүздү анчаг.
Көрпәнин әлиндән тутмады ана,
Кәнардан көзүчү һеј сүздү анчаг.

Јерә дајаг верди тотуг әлини,
Азачыг дирчәлиб галхды јериндән,
Јыхылды... Анасы кәлди көмәјә,
Өлдү күл үзүндән, нәм көзләриндән.

Ана истәјәр ки, онун өвлады —
Өзкәнин көмәји олмадан дурсун.
Оғул голларынын күчү-гүввәти,
Күчлү пәһләванлар голуңу бурсун.

Ана истәјәр ки, онун өвлады —
Аслан кими горхмаз, пүрвүгар олсун,
Әтәкдән јапышан, әл ачан дејил,
Өзкәјә әл тутан, һавадар олсун.

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

Түкәнмәз хәзинә, солмаз күлүстан	3
Рудәки	10
Баһар	11
Дуня — мейманхана, сәңсә бир гонаг	11
Көзәл жарым, Юсифә зилләтә, азадлыгга	12
Сәңсиз истәмирәм күнәш көрүнсү	12
Гәзәтәк далайма бир чатаһын юх!	12
Еј үрәк, һәҗәтһын дөјүмәкдәдир	12
Әбу Сәид Әбүлхәјр	13
Рубәйләр	14
Дүнҗаның һалы	18
Насир Хосров	19
Гартал далакли ох	20
Кәндлијә ситајиш	20
Сәһәткәра ситајиш	21
Нәсиһәт	21
Билик	22
Пислик вә нәчиблик	22
Аллаһла мубәһисә	22
Ғылыч ол	28
Өзүң дәрк елә	29
Устад тәлиминдән шакирд шад олар	30
Тамаһкарлыг вә эәиллик	30
Достлуг, дүшмәнлик вә вәфа	31
Досту вә дүшмәни танымаг	31
Султанларын вә әмирләрин пәслији	32
Мәддәһ шаирләри мазәммәт	33
Гәтран Тәбризи	34
Баһарийә вә булуда хитаб	35
Будудларын көз јашлары пар-пар јанан гаш-даш олуб	36
Рубәйләр	37
Сәһан Гәзнәви	39
Кәрәк	40
Иисаны учалдар елми, әмәли	40
Тәлар әһмәт әһли хәзинә, гаш-даш	40
Өлүм горхусу	41
Рубәйләр	42
Хагани Ширвани	44
Гит'әләр	45
Рубәйләр	46
Әсир Әхсикәти	48
Рубәйләр	49

Имади	50
Тәләјим ки, бу јамјашыл чәмәнзәра салыб мәни	51
Санки бир мәләк вардыр бу лачивәрд көјләрдә	51
Әнвәри Әбивәрд	52
Гәһәт вә чәмәрәдлик һаггында	53
Зәманәдән шикајәт	53
Бир һакими мазәммәт	53
Һәчв	54
Нәсиһәт	54
Өјүд	54
Фәләкдән шикајәт	55
Өз дәјәгәтини горумаг һаггында	55
Гәзәл	56
Һикмәт вә нәсиһәт	56
Һикмәт	56
Гит'әләр	57
Варлының хәсислији	57
Һејһәт	57
Зәманә әһлиндән шикајәт	58
Килеј	58
Рубәйләр	58
Низами Кәнчәви	59
Оғлум Мәһәммәдә нәсиһәт	60
Сагһнамә	61
Чәләләддин Руми	70
Нејин нәвәсы	71
Бәзиркан вә туту һекајәти	72
Дәра вә сәрхош	75
Надана чаваб	76
Рубәйләр	77
Әмир Хосров Дәһләви	80
Оғлуна нәсиһәт	81
Көзләрини чыхардыб, нәмәтини шаһдан горујан бир ғызын	84
Һекајәти	84
Гит'әләр	85
Рубәйләр	86
Имадәддин Нәсими	89
Сирләр дәјәсы	90
Әбдүррәһман Чами	95
Бирә көңүл ачан, бириндән зәһлә гачан икә нөв шә'рин тә'рифи	96
вә хуsusијәтләри	97
Искәндәрин әһалиси хошбәхт һәјәт сүрәһ бир өлкәзә јетишмәси	100
Гит'ә	100
Сорсалар де ки...	100
Бәдрәддин Һиләли	101
Гәзәл	102
Хашы әхлагын мәзијәтләри вә көзәлликләри һаггында	102
Икә көзәл, икә хасијјәт	103

Ешиг одуна парвана ол	104
Гитэ	104
Бу дөнүк фалажин фэриад элинден	104
Рубаилэр	104
Мәһәммәд Фүзули	106
Көңүл һәмдәми	107
Әбдуррәһман Мүшфиғи	117
Мүсәлләсләр	118
Рубаиләр	119
Мәһәммәд Иғбал	121
Ингилаб, еј ингилаб!	122
Дәвинз азаллығы	122
Петефи	123
Кәдәлик	123
Һәјәт вә арзу	123
Ишылдағуш	124
Китаб гурду	124
Әбәди һәјәт	124
Һисанла аллаһын бәһси	125
Мәликушшүарә Баһар	126
Ана гәлби	127
Ананьин дили	133
Сәдрәддин Ејни	136
Ширбодән сәјринин сәркузәшти	138
Ингилаб аташи	142
Дағлаи дөүмдү	142
Јанан шама дөнмүшәм	142
Еј күләк	142
Әбүлғасым Лаһути	143
Бәхт пәриси	145
Рәнчбәр	146
Үч дамба	146
Пәрвин Ғәсәми	152
Кефли вә ајығ	153
Јетимин көз јашы	153
Мирзә Турсунзада	155
Гангдан Кремләдәк	157
Мирсәид Миршәкәр	180
Халғын сәси	181
Бағи Рәһимзада	182
Өмрүн јазы	183
Фәјзәһмад Фәјз	185
Ғалх ајаға, мәсләк достум	186
Ғәлбим	187
Ғәләмими алдылар	188

Рәһи Мүәјјери	189
Чынгыл	190
Мәчид Јектан	191
Һизаминин мүғәддәс түрбәсинә	192
Хәлиуллаһ Хәлили	193
Аналарә һәдијјә	194
Зија Гаризада	196
Һискилли күл	197
Ағ көјөрчин	197
Надир Надирпур	199
Ата	200
Үзүм шә'ри	201
Ғәзәб маһнысы	204
Жалә	206
Күнаһсызын күнаһы	207
Фүрүғ Фәррухзад	214
Бачыма	215
Сәна јазырам бу шә'ри	215
Үбәјд Рәчәб	218
Торпаға пәрәстиш едирәм	219
Әбдучаһббар Ғәһһари	220
Күл вә күлсәтан	221
Лајиг Ширәли	223
Чајын нәғмәси	224
Рубаиләр	224
Бәһрам Фируз	226
Севки мәктубларыны јандырма	227
Мәстан Ширәли	228
Ана вә көрпә	229
Баба һачы	230
Севәрәм сәни	231
Сәидәли Мә'мур	232
Јалғыз ағач	233
Сәлимшаһ Хәлимшаһ	234
Ана	235

Рәсәмә Ә. Мәммәдов.
Бәдһи редактору В. Сарычәлиһскәҗә.
Техһики редактору С. Һәбибзәдә.
Корректорлары А. Рүстәмов, В. Һәсәнов.

Җығылмаға верилмиш 28/VII-1977-чи ил. Чапа имзәләһ-
мыш 24/XI-1977-чи ил. Кағыз форматы 84х108/д. Кағыз
№ 1. Физики ч/в. 7.5. Шәрти ч/в. 12.80. Учет нәшр. в.
10,12, ФГ 00661. Сифариш № 960. Тираж 20 000. Гимәти
1 ман.

Азәрбаҗан ССР Назирләр Советиниһ Дәвләт Нәшриҗәт,
Полиграфия вә Китаб Тимарәти Ишләри Комитәси.
«Кәһчәлик» нәшриҗәти, Баки, һүсү һачыҗен күчәси, 4,
26 Баки комиссари адына мөтбәә, Баки, Әли Баҗрамов
күчәси, 3.

СОКРОВИЩНИЦА ЖЕМЧУЖИН

(Сборник стихов)

(На азербайджанском языке)

